

Engel. O. 79/
82.

MAGYAR ÖNISMERET

POLITIKAI OLVASÓKÖNYV

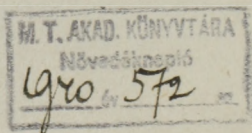
ÖNMAGUKAT KERESŐ MAGYAROK SZÁMÁRA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA

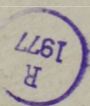
HALASY-NAGY JÓZSEF

FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPEST

115377

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

Előszó.

Újra sorsdöntő napokat él nemzetünk, mikor élet és halál titokzatos arcába mered tekintetünk. Nem szokatlan napok az ilyenek történetünkben. Legjobbaink számtalanszor átélték már, s mindig világos fejjel, hideg ésszel igyekeztek fölmeríteni a feladatokat, melyek előtt állottak. Tanúbizonyossága kíván lenni ennek ez a kötet, melyben az ő vallomásaik közül szedtünk össze egyet-mást a magyar sorsról, a magyar életről, jellemről és hivatásról. Alig van a mai időnek olyan kérdése, amelyre ne találánánk már náluk feleletet. Nem árt, ha zűrzavaros napjainkban hozzájuk fordulunk. Nincs megnyilatkozásaiknál jobb politikai olvasókönyv, mert a politika a nemzeti önismeretben meglátott idea cselekvésre fordult alakja. A holnap homálya biztatóbb lesz gondolataik fényénél, s az eszmék zavarában ma is megmutatják, merre vezet a magyar önismeret és magyar jövőendő útja.

Régen elfelejtett, de ma is élő és időszerű igazságokra akarnak tehát rávezetni az itt összegyűjtött szemelvények. A sietős olvasónak, aki nem ér rá régi írások vaskos köteteiben lapozni, azzal adjuk át: vedd és olvasd, magadról és a te problémáidról szólnak hozzád régmúlt igaz magyarok!

Bevezetés.

Az önismeret.

Kik vagyunk és mit akarunk? — ez tárgya az önismeretnek. Mély szintézis rejlik benne, mert önmagunknak és a világnak, melyben élünk, egyforma ismeretét tételezi föl, tehát csakugyan egy konkrét létnek, egy egzisztenciának benső mi-volta tárul föl benne. Éppen ez teszi azonban igazán nehézé. Az ember természete szerint első-sorban élni akar, azaz a világ felé fordul, amelyben cselekednie kell, s legkevésbé önmagát ismeri. Hiába hangzott el már az antik világban az isteni parancs: «Ismerd meg önmagadat!», az öneszméletnek ezt a legmagasabb fokát igen kevesek mondhatják a magukénak. Végigélhetünk egy hosszú életet s talán még a kezdetéig sem jutunk el az önismeretnek. Hiszen semminek sincs oly sok akadályja és nehézsége, mint a magunk megismerésének! Az ember nem él ugyan tudattalanul, mint a növény, de gondolkodásával szinte kizárólagosan a külső világ felé fordul. Ott keresi és találja meg azokat a feladatokat, amikért élni kíván. A befeléfordulás, a tükörbe nézés vagy olyankor következik el, mikor a világban vere-séget szenvedünk és védekező mozdulattal visszavonulunk benső önmagunkba, mint a esiga a

házába — vagy ha a világban aratott diadal után a maga nagyságát, kiválóságát vágyik élvezni a harcos. Olyankor érzi a maga létét a világ ellenállása helyett. De sem a vereség, sem a diadal nem alkalmas pillanatok az önismeretre. A legyőzött sötétben lát, kész csekélyre értékelni önmagát és pesszimizmusra hajlik, — a győztes pedig el van telve önmagával és nagyobbbnak tartja magát az egész világnál. Optimizmusa határt nem ismer és könnyen vállalkozik erejét meghaladó feladatokra. E szélsőséges esetekben tükrünk szépít vagy torzít, s mind a két tulajdonság egyaránt veszedelmes. Csak kiváltságos szellemek lehetnek olyan erősek, hogy képesek a maguk megismerésére és egyúttal az önismeret elviselésére. Nagy veszedelmek idején születik ez meg bennünk, amikor egész egzisztenciánk kockán forog, s rádöbbenünk arra az élethelyeztre, melyben vagyunk, s amelytől életünk vagy halálunk függ. Ilyenkor látjuk tisztán önmagunkat és a célt, amely felé haladnunk kell, ha e veszélyeztetett helyzetből ki akarunk jutni egy másba: jobba és kívánatosabba. Mert ilyenkor önismeret nélkül cselekvésünk hebehurgya kapkodássá válik, s a kétségbeesés vergődésévé, amelyben nincsen értelem. Azt mondhatná valaki, hogy legjobb, ha ilyenkor ösztöneinkre bízunk magunkat: azok eligazítanak a helyes ösvényen. Az ember azonban ma már nem természetes életet él, mert a természetet a kultúrával cserélte fel. S ez annyit jelent, hogy a természet adottságaiból egy tudatosan kitervezett emberi életformát alkotott a maga számára, amelynek éppen egyik jellemző vonása, hogy az ösztön tudattalansága helyett az értelem tudatoságán nyugszik. A kultúra emberi világának tehát

ára van : odaadtuk érte ösztöneink biztonságát, s így ezek nem olyan megbízható vezetőink többé, mint voltak a természetes élet keretében. Az ember ideák szerint él. Cselekvéseiben nem lehet el ennél fogva a maga és világa tudatos ismerete nélkül.

De nem csak az egyes ember életében ily fontos az önismeret. Nemzeteknek éppoly szükségük van rá, ha maguk akarnak urai lenni történeti sorsuknak. A nemzet ugyanis bizonyos értelemben kollektív személy, akire a tudatosság, a világos célkitűzés szükségessége kötelező a nemzetközi élet viszonylataiban, valamint a maga belső életében. Sőt éppen azért, mert a nemzeti létnek nem valami természetes biológiai fundamentuma van, hanem tudatos emberi eszméletek, személyes akaratok a hordozói, melyek magukra veszik és vállalják a nemzeti feladatokat, a nemzet, mint tisztán szellemi alakulat, emberi-kulturális életközösség, az önismeretre és a létén való eszmélkedésre még jobban rá van szorulva, mint az egyén. A nemzetnek nincsenek ösztönei, csak fiai, akikre rábízhatja magát, s nem az ösztönök, hanem fiainak akarata létének a fundamentuma. Kell tehát, hogy ezeknek gondolkodásában ott szerepeljen valami idea ennek a nemzetnek mibenlétéről, hivatásáról, mert a nemzet addig él, míg hivatásának ideája világos fiainak eszméletében, s meghal, ha ez a nemzeti tudat elhalványodik — ha azt más nemzet ideája szorítja ki eszméletükből.

Kétségtelen, hogy ez a nemzeti tudat a történetnek és a kultúrának terméke. A szellem misztikuma rejlik a mélyén, s csak a szellem oldala felől érthető meg igazán. Nem természettudományos, hanem történeti kategória, s így kell megértését keresnünk.

Nép és nemzet.

Tagadhatatlan tapasztalat mutatja, hogy az emberek nem élnek egymagukban, elszigetelten, hanem közösségeket alkotnak, amelyek túlnőnek a természetes biológiai kereteken. Az emberi kulturális «alakulatok», amilyen a község, az állam, az egyház stb. ideák és nem természetes összetartozás termékei. Akaratos alkotások és nem készen kapott életkeretek. Sőt az ember még azokat a közösségeket is ideák szerint alakítja át, amelyek eredetükben természetesek. Így a családban a szexuális és származási mozzanatok fölé odateszi a házasság erkölcsi eszméjét. Vagyis az edetileg természetes létformát az ember a kultúra fokán átszellemíti, etizálja és ezzel a természet fölé emeli. Ezért mondhatjuk, hogy az emberi közösségek nem a természetből, hanem legtöbbször szinte a természet ellenére jöttek létre, teljesen figyelmen kívül hagyva a faji és hasonló mozzanatok, amelyek a természetes közösségek alapjai. A kultúra embere nem ösztönösen érzi, hanem tudatosan vallja az *unus homo — nullus homo* igazságát, s mikor társas alakulatokat hoz létre, ezeket nem az eredet, nem a vér szerinti összetartozás tényére alapítja, hanem a legtarthatóbb származású és eredetű egyéneket fogja össze egységbe egy közös cél szolgálatában. Ezért állítjuk, hogy a kultúra életformái, «alakulatai» áttörik a természet kereteit és új keretekbe rendezik el a természetes embert. A tisztán faji és élettani szempontokkal indokolható ösztönös társulásokon túl a kulturált ember olyan társulásokba tömörül, amelyeknek már nem biológiai, természetes, hanem eszmei céljuk van. Nem a

puszta létfenntartás szükséglete, hanem a jobb és emberhez méltó élet eszméje élteti őket.

Ezekben az alakulatokban nem a természet, hanem a történet, azaz az események benső értelme uralkodik. Hiába van ott kezdetüknél a természetes ok, mint pl. a család és a törzs eredeténél a szaporodás szüksége, az emberi család és az emberi törzset képviselő nép már nem egyszerűen természetes alakulat, hanem etizált történeti képződmény, amelyet eszmék és kötelességek tartanak egybe, s nem az eredet vagy a nemiség kényszere.

A nép jelentését vizsgálva ugyanis legott észrevesszük, hogy itt a biológiai kategóriákkal semmire se megyünk. Egy nép sohasem azonos a fajjal. Még a törzsszel sem, mely a legtágabb értelemben vett családot jelenti. A nép eredetében nem csupán az egy törzsből származott egyének közössége. Még a zsidó nép is, mely a származás egységének tudatát minden más népnél tisztábban és féltékenyebben őrzi, vett föl magába idegen elemeket. Idegenek asszimilációja minden nép életének közös jelensége. A közös eredet legfeljebb a nép kicsiny részére, talán valóban a tömörülés magvát alkotó részre állapítható meg, de nincsen olyan nép, mely az idők folyamán ne veszített volna el a természet törvénye szerint véréből származó egyéneket, s viszont ne gyarapodott volna olyan idegenekkel, akiknek vér szerint semmi köze sincs hozzája.

Ezért a nép már több, mint természet. Bizonysajátszerű szellem által egységbe fogott emberi alakulat, melyben azonban több még a tudattalan, mint a tudatos mozzanat. Félig természet, félig szellem, melyet a közös sors, a közös

élettér formál, mikor a közös élmények az összefüggő területen élő embersokaságban közös szokásokat, gondolkodást és ennek kifejezésül közös nyelvet hoznak létre. Az az embercsoport, mely éppen a közös élményekből összefonódó sors nyomán sajátos jellemet nyert és sajátos életformát, szokásokat, nyelvet fejlesztett ki, meghatározott néppé vált. A nép tehát maga is a történet terméke és tényezője, mely megalakulása után a maga életét éli. A benne rejlő életerőnél fogva hatást gyakorol a vele érintkező más népekre, s ha erős, azokat is a maga képére és hasonlatosságára formálja vonzásával, ha pedig gyöngye, önmaga is felolvad a nála erősebb és kíváncsiabb életformákban, illetve alakulatokban.

Így a népben a kulturált emberiségnek jellegzetes és minden más közösségtől megkülönböztethető formája él, mely a lények benső törvényszerűségénél fogva a létet a saját lénye fenntartásában keresi. Minden körülmények között meg akar maradni önmagának, életét a maga népiségének formáiban kívánja élni, s ha sorsa csoportosan vagy egyénenként más népek közé veti, ott is ragaszkodik nyelvéhez és szokásaihoz. Ezeknek elhagyása a népisége halálát jelenti. Az egyén, aki elhagyja népisége vonásait, nem tartozik többé régi népéhez: megölt magában egy sajátos szellemiséget.

Nyelv és szokások, tudjuk jól, nem logikus és tudatos alkotások. Inkább benső tudattalan logikájuk van, mint akaratos céljuk. Ezért mondjuk, hogy sok még bennük a természet. A kultúra nem létrehozta, hanem formálja, tovább fejleszti, öntudatosá teszi őket. Ösztönös célszerűség rejlik

bennük. Ezért a szellemnek alsóbb, ú. n. tudattalan rétegéből fakadnak, s mint a tudattalannak minden megnyilvánulása, tudatosan tovább alakíthatók. Néppé sem tudatosan válik egy embercsoport, hanem tudattalanul azzá érik az azonos történeti hatások, azonos szokások, azonos életstílus következtében. Élete ezen a fokon valóban a növényélettől jellemezhető. Mert inkább természetesen, mint akaratosan az, ami. A néphez tartozás adottság. Magától adódik a származással, az élethelyzettel. Másképpen el sem képzelhető. S az öntudatra ébredt egyén vagy tovább erősíti, vagy lebontja aztán magában ezt a természetesen kapott létformát.

Ez a növényyszerűség, szinte a talajból való kicsírázás az oka, hogy a nép születését nem igen láthatjuk. Egyszer csak ott van egy helyen: él és hat. Történeti tényezővé lesz, és akkor már a tudomány is észreveszi. De először az etnográfia, etnológia és a folklóre érdeklődik iránta, mert benső alkata, s nem a tettei érdekeseek. A nép egy szellemiség a maga sztatikus, passzív, növényyszerű létében. Mikor a nép nemcsak léteivel, hanem már a tetteivel vonja magára a figyelmet, akkor nemzet lett belőle. Szervezett történeti hatalom. A nemzet ugyanis a nép szellemiségének dinamikus formája, tudatosan alkotó tetteire lendülése. Egy-egy népnek nemzetként való megjelenése a történet színpadán olyasféle jelenség, mint a biológiai mutáció: ami eddig szunnyadt, most felébredt és hódítani, terjeszkedni, egyszóval: élni és hatni akar.

A nép, amely kilép önmagából és éppen azzal csinál történetet, hogy betör más népek életterébe vagy magához vonzza azokat, magasabb valóság,

mint volt akkor, amikor még önmagába zárkózva inkább elviselte, mint alakította környezetét és vele a maga életét. A passzív életből az aktív létbe átsapó nép nem elégszik meg a régi formákkal. Védekezőből támadóvá lesz és hatalmi alakulatokat fejleszt ki, mely végül az állam kereteiben éri el tetőfokát.

Nemzet, állam és akarat, még pedig egy ideának akarata összetartoznak, s együtt kapnak értelmet. A növényyszerűséget itt az értelmes élet szintje váltja föl, mert cselekvő élet nem képzelhető egy bizonyos tudatosság és akaratos célkitűzések nélkül. A történetivé vált népben is egy az egész népet magával lendítő akaratnak kell uralkodnia, s ez nem történhetik meg vezetés nélkül. Ez a vezetés és a nyomában járó egységes célra törő közös cselekvés, mely nem a szokás tunyaságával, hanem az akarat lendületével szervez egygyé valamely addig lomha tömeget, önmagát kereső népet — ez csinál a népből nemzetet.

A nép tudattalanul hordozott szellemiségével szemben, ami legfeljebb érzés, a nemzet már egy tudatosabb szellemiség birtokosa, ami megnyilvánulásában akarat. Természetes, hogy úgy ez az érzés, valamint az akarat egyes emberek eszméletében születik meg. Belőlük azonban belesugárzik ez az egész népi vagy nemzeti közösségbe, amelynek tagjai hajlamosak ennek a befogadására. Ezáltal fölébresztik azt álomszerű életéből és nagy tettekre teszik képessé. Nemzetté nem lesz egy nép valami elit nélkül, legyen az akár egy uralkodó család, akár a szó igazi értelmében vett arisztokrácia. Mindig ez a kicsiny csoport az, mely magával ragadja a lomha tömeget és el fogadtatja vele a maga céljait közösségi célokul.

Ilyen elit nélkül a népek élete csupa tespedés, céltalan és tétova keresgélés.

Az elit törzse vagy népe aztán az alap, mely a nemzeti egység magva lesz. Köréje és reá tapadnak mindazok, akik a nemzet eszméjével teszik nagygyá népüket és vele önmagukat. Kétségtelenül ilyen elit volt Árpád és a magyar törzs a honfoglalás korában. Ilyenek voltak a latin pásztorok Róma születésénél, Castilia és Leon hidalgói a spanyol nemzet bölcsője mellett ; s Ile de France urai alkották a francia nemzet kovászát a Lajosok kezén.

Minden nemzet testében van tehát egy alapsokaság, egy alapnép, mely rányomja a maga lelki-ségét és életstílusát a kialakult nemzet egészére, s mely épp ezért a kezdő időkben az «urak» rend-jét alkotja s ez éppen a benne rejlő erényeknél fogva kíváncsatos mintául szolgál a többieknek.

Népiségek erőszakkal ki nem pusztíthatók, de maguktól megsemmisülnek, ha egy másféle élet-stílus és gondolkodás vonzása válik rajtuk ural-kodóvá. Ez az ú. n. asszimiláció folyamata : idegen elemeknek a népiségbe való beolvadása. Nincs nemzet, amely ne gyarapodott volna népességében ezen a módon. Az asszimiláció sikere a vonzást gyakorló uralkodó népiségnek erejét mutatja. Fajilag és népiség tekintetében talán Francia-ország mutatja a világ legtarkább képét. Kimu-tathatólag legalább 15-féle népiség forrott össze kohójában, s nemzeti szempontból mégis a leg-egységesebb, mert az alapnép gondolkodása és életformája áthatotta még az oly eltérő népisége-ket is, mint a breton, az elzászi és a provence-i «nép». S hivatkozzunk-e arra, hogy a Hohenzoller-nek vezetése alatt a szláv eredetű poroszok váltak

a német akarat legerősebb képviselőivé!? A lélekhez utat találó vezetés ennél fogva csodákat tehet és szuggesztiójával átalakíthat egész népeket. A nép ugyanis hajlékony vessző annak kezében, akit szívesen követ, míg a durva erőszakkal szemben megkeményedik és visszapattan.

Érthető már ebből is, hogy nyelv és etnikai eredet nem döntők egy népnek nemzetté változása misztikumában. A nyelv eltanulható, s az eredet tudata elhomályosul. Így tanulta el és tette a magáévá a magyart nemzetté szervező török fajú elit a magyarság finn-ugor nyelvét, és így felejtette el a porosz szláv voltát s lett németté. Mert mindig egy idea szüli a nemzetet. Valami közös cél, hivatástudat, amely egy elitnek, sokszor talán egyetlen embernek: a hivatott vezérnek elméjében bukkan föl, s kifejezésre jutva áthatja a nép széles tömegeit.

S ez az idea ölt testet a nemzet államában. A nép ugyanis még megél állam nélkül is, elrejtőzve egy más népből támadt hatalmi szervezet keretében. Meghúzódik tőle idegen alakulatok árnyékában, mert nem kifelé, hanem befelé él. A nemzet azonban egy idea akarása. Valaminek valósággá tétele, ami még nincsen, de érdemes és méltó rá, hogy legyen. Nem sztatikai, hanem dinamikus erő, mely megvalósulásra, hódításra tör, gyarapodásra vágyik, ennél fogva nem lehet el olyan hatalmi alakulat nélkül, mely egy területen, vagy a ma divatos szóval élve: egy élettérben befelé és kifelé egyaránt rendet teremts és egységbefogja az ott található sokaságot. Az állam egy nemzetnek önmegvalósító és uralmi szervezete: öntudatának legteljesebb megtestesülése. Az állami akaratban a nemzet önmagára ismer. Maga

a nemzet él és lélegzik államában. Nem csodálkozhatunk rajta, ha az állam tudatának, állandó érzésének elhalványulásával a nemzet élete a szétesés-állapotába jut. Hiszen állam és nemzet között szétbonthatatlan kölcsönösség van : a nemzet akarata alkotja meg a maga államát, de ez az állam egyúttal neveli, öntudatosságra szoktatja a maga állandó jelenlétével a nemzet tagjait. Erőtéljes nemzeti élet és tartós állam ott jön létre, hol e két tényező így egymásra talál, és egyik a másikat erősíteni képes. Állam nélkül élhetünk népi életet, de nemzeti létet nem.

Nemzeti önismeret.

Minthogy az egyes ember éppúgy, mint a nemzet, egy-egy ideát hordoz önmagában, melynek megvalósítására áldozza életét, ennek a megvilágosodása kedvéért nem csak az egyénnek, hanem a nemzetnek is szüksége van az önismetre. De a köznapi ember, aki körülményeinek terméke, továbbá a szokások merevségében élő nép nem tud idáig fölemelkedni : éli azt a formát, melyet elődeitől örökölt és jár a kitaposott utakon. Míg az ember életét a családi hagyományok, örökletes helyzetek döntik el, melyekbe önmaga nem is kíván döntő tényezőként beleszólni — vagy amíg sorsát a véletlen irányítja, addig önismeretre nem is vágyakozik. Fontosabb szemében az, hogy mások minek ismerik és minek tartják őt. A nép is így él, míg megmarad a szokások és a kritikátlan hagyományok ösvényén. Ilyenkor nem önmaga, hanem mások mondják el róla népisége jellemző vonásait.

De a maga útján járó egyén és az állami életet

élő nemzet önmaga lesz hagyományok teremtetőjévé — maga szabja meg, mi akar lenni, s ha nem akar tévútra jutni, nélkülözhetetlenné válik számára az önismeret. Mert «egyedül az önismeret által jutunk céljaink s rendeltetésünk felfogásához» — mondja báró Kemény Zsigmond. «Tévedni a halandó gyöngesége ; de önismeretre törekedni az Isten parancsa, a világvégzet, mely az egyéneket és népeket csalódásaik által bünteti.» S ehhez hozzátehetjük : ahogyan a nemzeti idea és akarata a nemzet elitjének, nagyjainak elméjében világosodik meg, éppen úgy a nemzeti önismeret is ezek gondolkodásában és célkitűzéseiben valósul meg. S itt még egyszer Keményt kell idéznem, aki szerint «nemzetet ez önmagával való tisztába jövetelre vezetni : a hű honfi magas, de bajos hivatása».

Talán nincs nép a föld kerekiségén, melynek nagy államférfiai és gondolkodói jobban érezték volna ezt a hivatást, mint a magyaréi. A mi történetünket ugyanis más nemzetekével szemben éppen az jellemzi, hogy szinte állandóan végveszélynek voltunk kitéve, s a lét és nemlét határán lebegtünk. A magyar nemzet mindig veszélyesen élt, hősi viselkedésre kényszerült, s a kényelmet nem igen ismerte. Történetünk ennek az életformának klasszikus illusztrációja. Az őshazát létünk megtartása kedvéért hagytuk el, s itt Európa közepén társtalanul és rokontalanul állunk. «Egyedül vagyunk!» — állapítjuk meg keserűen Széchenyivel. Kelet és Nyugat ellenséges hullámai ezer év óta fölöttünk csapnak össze, s történetünk kevés derűt, sok borút mutat. Ha cselekedni és terjeszkedni akartunk, folytonosan nagy ellenséges erőkbe ütköztünk s idehaza

se tudtunk soha egy akarattal egységesek lenni. Ennek következtében a magyarság szinte állandóan védekező állásra kényszerült. A viharok közepette egy viselkedésforma látszott előtte legcélszerűbbnek: kivárni a vihar végét. Közmondásunk szerint «az a legény, aki állja s nem, aki az ütéseket adja!» S a népdal így énekel: «Ha látom a fürgeteg elejét, Legyűröm a süvegem elejét. Csak úgy nézem a vihart alóla, Még a jég is visszapattan róla!» Mindez annak a jele, hogy a magyarság lénye sok passzivitást rejt magában: erősebb a tűrésben és a szenvedésben, mint a cselekvésben, amelyben — ha rákerül a sor — vidáman szórja szét magát és erőit. Igazi «bujdosó» nemzet, aki rejtőzve él, míg ellenségei halálra keresik s gondtalanul tékozzolva javait, ha kisüt fölötte az ég.

Ez a bujdosó, önmagába zárkozó életforma készíteti a magyarság legjobb fiait az állandó önértékelésre és a nemzetük sorsán való töprengésre. Jellemző, hogy egy nemzet klasszikusait se foglalkoztatja annyira nemzetük sorsa, mint a magyaréit. Descartes-ot pl. a filozófia sorsán érzett gond készítette a bölcsélet megújítására, a mi Böhm Károlyunkat ellenben az a vágy vezette életművében, hogy legyen a magyarnak is filozófiája, mint más nagy nemzeteknek. Egyszóval: nálunk a magyar nemzeti érzés és szempont mindennél előbb való. S ez az érzés különösen a veszélyben igen élénk. Nem véletlennek, hanem történeti szükségességnek látom ennél fogva, hogy «nemzeti klasszicizmusunk kifejlődése nemzeti elnyomatásunk éveire esik», amit némelyek panaszosan szoktak emlegetni. Nemzeti géniuszunk ugyanis éppen ezekben az időkben eszmélt leg-

teljesebben önmagára, mert a visszahúzódás, a túrés a magyarnak története alakulása során alaptermészete lőn, s éppen ennek a természetnek irodalmi öneszmélete nemzeti klasszikánk. Mert minden nép klasszikája lénye legbenső valóját önti formába. A mienk nem is lehet más, mint a honfibú és gond kifejezése, mely sírva emlegeti a régi dicsőséget.

Ez a passzív, befelé forduló lélek a magyarázata, hogy nagyjaink állandóan a nemzeti önvizsgálat pokoltüzében égtek. Nemzeti hibáinkról, bajaink okozóiról, de erényeinkről és eszményeinkről is senki se tud náluk többet mondani. Bármelyiküket kérdezzük meg, valamennyinek van e kérdésről mondanivalója. A haza sorsa, a magyarság élete és halála mindnyájuk önkínzó gondja. Ha egytől-egyig meg akarnók őket hallgatni, nem ez a kis kötet, hanem egész könyvtár volna véleményeik elmondására szükséges.

A magyar önismeret állomásai.

A magyarsággal együtt persze ez a nemzeti önismeret is alakult, változott az idők folyamán. Az örök magyar idea valósult formájában korszerű köntöst öltött magára. Minthogy minden önismeret egy léthelyzetnek egzisztenciális fölismerése, ennek is a változó magyar léthez kellett símulnia. De mindenkor föltárulása azoknak a végső szálaknak, melyeken egész létünk függ. Kik voltunk és mit akartunk? — erre nagy politikai eszmélkedőinknél találjuk meg a feleletet. A nemzeti önismeretnek ők a klasszikusai. Nemzeti egzisztenciánk bennük tükröződik.

Mikor a honfoglaló magyarság a Duna—Tisza

táján hazát foglalt, egy olyan ideát hozott ide magával, mely már akkor idegen volt Európától. A nomád hódítónak és hatalomszervezőnek ideája volt ez, mely egy erős és harcias törzs uralmát vágyott kiterjeszteni az elérhető népekre, nem törődve azzal, vajjon azok bensőleg rokonszenveznek-e ezzel az uralommal, vagy sem. Ez a nomádidea magvában egész történetünk során megmaradt, bár magától értetődően sok korszerű változást és bővülést mutat, mint azt Joó Tibor könyve a magyar nemzeteszmé történetéről (Franklin Társulat kiadása) érdekesen igazolja.

A magyarságnak ez a hódító és államszervező szerepe lényé benső mivoltának megnyilvánulása. A törzsnépnek, Árpád népének veleszületett természetete volt a meghódítottak kímélése, maguk közé fogadása, és az ellenállóknak tűzzel-vassal irtása. Jóságos tudott lenni háza népével és kegyetlen az ellenségeivel szemben.

Szent István eszmélt rá, hogy ez a pogány-nomád életforma korszerűtlenné vált Kr. u. 1000 körül Európának ezen a táján. Körülöttünk és közöttünk is helyhez kötött és a keresztény erkölcsök szerint élő népek éltek, akik nem bírták elviselni egy folytonos mozgásban lévő és az ő erkölceiktől annyira különböző nép szomszédságát. Ezért a nagy király helyzetünk veszélyességét fölismerve, fenntartás nélkül hasonulni akart a környező keresztény feudális életstílushoz, de azt népe benső jellemvonásainak megfelelően kívánta átformálni. Népét letelepítette, városokba és falvakba kényszerítette s a keresztény hitre térítette, de függetlenségét megőrizte. Keresztény lovaggá vált, de hűbéressé nem. Áthatotta lelkét a keresztény univerzalizmus, mely nem állt ellen-

tétben a nomád úr nagylelkűségével. Eszmélete újszerűségénél fogva akkor szinte egymaga volt a nemzet, s vele azok, akiket ő magának az eléje tűzött nagy feladatban segítőtársaiul kiválasztott. Királyi házának ebből a kiválasztott háznépéből nőtt ki a magyar nemesség, melynek minden tagja a Szentkorona tagjának és a királyi hatalom részesének érezte magát. S e nemes nemzet egészen a keresztény univerzalizmus szellemében alakult. Ahogyan az egyház kapui nyitva állanak minden hívő számára, úgy tárta ki István király országának kapuit az idegenek előtt, ha azok jó szándékkal és az országépítő munkában való részvétel gondolatával és készségével jöttek hozzánk. A nomád vezér hódítással, a keresztény király a vendég befogadásával gyarapította seregét. Örömet lelte birodalma népességének és szokásainak tarkaságában, melyeket akarataival egybefogott. Innen származik vonzalma a soknyelvű és sokszínű népeiséget átfogó ország iránt, mert ebben az építő munka változatosságának és az élet eleveenségének jelét látta. Nem kívánt egymaga élni egy üres területen, hanem életet, mozgást akart háza táján. Ezért volt szíves az idegenhez, ha az beleilleszkedett a magyar sorsközösségbe. Így élt benne országának eszméje: ez a soknyelvű és sokféle népiségű lakosságból összefogott birodalom, — szinte a hódító nomád úr sokszínű háznépe — s ezt fejezte ki és hagyta utódainak örökül fiának szóló Intelmei szerint.

A szent király által megalapozott keresztény királyság eszméje hosszú évszázadokon át meghatározta a magyar nemzet élethivatását. Kereszténység és magyarság elválhatatlanul egybeforrtak, mint látható ez Kálti Márk Képes Krónikájá-

ból, mely a lovagi teokratikus eszme történet-filozófiájának fényénél tárja elénk a magyar történetet. Árpádházi szentjeink hosszú soránál jobban mi sem bizonyítja, hogy magyarság és kereszténység nem jelentettek többé ellentétet. A magyar feladatok keresztény feladatok voltak, s egészen természetes mozdulat volt, mikor a XV. századtól kezdve háromszáz éven át a kereszténységért vérezett a magyar nemzet és volt a pogány török ellenében a kereszténységnek paizsa. Ha jól ment a sorunk, ezt keresztény hűségünk jutalmának éreztük, s ha megnehezült fölöttünk az idők járása, ezt az igaz keresztény hittől elfordulásunk büntetésének fogtuk fel, mint Magyarai István hirdette ezt a protestáns, és Zrinyi Miklós a katolikus részről. Amit Szkárosi Horvát András 1547-ben így fejez ki :

Magyar nemzet! nagy sok jót tőn tevéled az isten,
 El-kihoza Szittiából az jó kövér földre:
 Felültete asztalfőre, minden tisztességre,
 Pogányságból megfordita az kereszttyén hitre.
 De nem tudád megköszönni az isten jóvoltát,
 Nem akarád megeszméni nagy kegyelmes voltát,
 Nem fogadád tanítását, semmi jó tanácsát,
 De meglátod rövid időn nyilvánban haragját, —

azt akkor minden magyar a maga meggyőződése-ként hallgatta.

Mikor Szent István birtokok adományozásával és köteleességek kirovásával részesévé tette híveit a királyi hatalomnak, megvetette alapját egyben a nemesi Magyarországnak, ahol a nemzet ezekből a kiváltságosakból alakult. Nem faj, nem nyelv, nem népiség volt ennek a nemzetnek alapja, hanem a királyi kegy, mely a legkülönbözőbb fajú és nyelvű emberek kiválóságát, jó szolgálá-

latait jutalmazta azzal, hogy az uralkodó nemzet tagjai közé emelte. Ez a nemes nemzet azonban lassankint megfeledkezett kötelességeiről és csupán kiváltságai védelmében élte ki magát. Főleg idegen vérű uralkodóival szemben kényszerült erre, de a nemzettestből kisemmizett jobbágysai ellen is védekeznie kellett. Ennek a benső harcnak és meghasonlásnak lett eredménye a nemességnek kettéválása főurakra és köznemesekre. Amazok igazi oligarchák voltak, akik országnyi területű birtokaikon kiskirályként uralkodtak, emezek pedig együttesen a vármegyei nemességet alkották és a megyegyűléseken hallatták szavukat. A belőlük alakult magyar nemzet bukott el 1526-ban Mohács mezején.

A török hódoltság idején a három részre szakított magyarság nem élhetett teljes értékű nemzeti létet. Még Erdély sem volt soha független magyar állam, a királyi magyarság pedig a német, a hódoltsági meg a török árnyékában várta az idők jobbrafordulását. A magyar egzisztencia ebben az időben nagyobb veszedelemben forgott, mint bármikor. A jó magyarok feladatát legtalálóbban Pázmány Péter fejezte ki egy Rákóczi Györgyhez írott levelében, mikor arról beszél, miért munkálja a békességet a királysági és az erdélyi magyarság között. Azt akarja, hogy «ezt a kevés magyarságot jobb időre tartanók, és egymást ne fogyatnók; ki tudja, — úgymond — talán Isten könyörül romlott hazánkon és a természet szerint való ellenségtől (t. i. a pogány töröktől) megmenti».

Pázmányban tehát első sorban a magyar passzivitás, a kivárás lelke szólalt meg. Nagy neveltjében, Zrínyi Miklóspan azonban már a cselekvés tüze égett, s élete a tettek vágya meddő lángjában

emésztődött. Ő, aki nagy és nemzetmentő tettekre érezte magát hivatottnak, apró-cseprő csatározásokban volt kénytelen elfecsérelni tehetségét. *Sors bona nihil aliud!* Hasztalan az akarat, ha nem kedveznek neki a körülmények. Zrínyi rádöbben, hogy a magyar a török ellen senkitől sem várhat döntő segítséget, magunknak kell ezzel a hidrával elbánnunk. Fegyvert és jó vitézi elhatározást lát a szabadulás eszközének, s hiszi, hogy erre meg is van bennünk minden szükséges képesség. Benne újra megvilágosodott a magyar nemzet szomorú magányossága itt Európa közepén. Ezért nem bízhatunk másban, mint önmagunkban, kardunk élében. De ez a nagy ébresztő még ebben a közömbös Európában is megmarad keresztény lovagnak, aki nemzeti hivatásunkat még szenvedésünkben is isteni küldetésnek vallja: mi vagyunk az áldozat, akinek szenvedéséért Isten haragja vesszejét, a törököt össze fogja törni.

Nemzetünknek bizonyos értelemben szerencsétlensége volt, hogy a török kiűzését nem Zrínyi elgondolása szerint az önmaga erejéből, hanem idegen segítséggel sikerült elérnie. Ennek következtében elmaradt a nemzetnek önmagára találása. A felszabadult országban idegen célok és törekvések érvényesültek, a magyar pedig abban a hitben volt, hogy folytathatja történetét ott, ahol Mohácsnál megszakadt. A nemesi magyar nemzet torzsalkodásai föltámadtak. Aulikus főuraink Bécs felé húztak, köznemeseink pedig nem látva saját portájuk határán túl, meddő magyarokodásban élték ki magukat. Ennek a válságnak kitörése volt a kuruc-labanc világ zűrzavara, mely a nemzeti érzés és öntudat visszavonulásával és újabb elrejtőzésével végződött. Ebben az elrejtő-

zésben azonban a népi mélységekben tovább élt a magyarság és csodálatos erővel bontakozott ki, amint erre alkalom adódott. A XVIII. század vége és a XIX. század eleje a nemesi magyarság lassú haldoklásának és a népnemzeti Magyarország csírázásának korszaka. A megye- és országgyűléseken még a nemesi ajkakon is friss népi erők szólalnak meg és követelik az érvényesülést. A nemzet keretei kitágulnak, s egészen természetes, hogy 1848-ban a nemesi nemzet, bár sok huzavona és köntörfalazás után, mégis kénytelen volt lemondani kiváltságairól, mint a francia nemesiség a nagy forradalom előestéjén.

A nemesi tudat haldoklásának és a régi Magyarország eltűnésének idején legjobbjainkban fölbred a népi összetartozás tudata: a magyar nyelvnek, szokásoknak, hagyományoknak és magyar ruházatnak kultusza. Mindebben egy népi forradalom játszódott le, melyet betetőzött a nyelvújítás, mely annak a jele, hogy a régi szellemi kifejezések nem elégségesek az új szellemnek tolmácsolására. A lelkek mélyén élő újnak a tudata kereste a megnyilvánulást, s ezt a nyelvnek és az alkotmány kereteinek bővítésével munkálta.

Ez a magyar népi ébredés a reformkorban csodákat művelt és alapjában akarta megújítani nemzeti létünket. Szerencsétlenségére vele párhuzamosan a köztünk élő idegen népiségek is öntudatra ébredtek, s az eredmény az ország lakosságának lelki elidegenedése lett egymástól. A magyarság erősbödésével és izmosodásával karöltve járt az oláh, a tót és a szerb népiség tudatosodása, és velük szemben csak a német lakosság maradt a magyarnak szövetségese, mert őt ez az ébredés a magyarral egyformán fenyegette.

A haldokló nemesi nemzet önismerete Berzsenyi Dániel lantján szólal meg, aki fájdalmasan látja, hogy «romlásnak indult hajdan erős magyar». Mellette nőnek fel a régi dicsőség énekesei, kik között a legnagyobb Vörösmarty Mihály. Valamennyien elégedetlenek a jelennel és kétségbeesetten mered szemük a jövőbe, ahol már látják a sírt, melyben nemzetünk sülyyed el. E reménytelen magyarok között érdekes helyzete van Kölcsey Ferencnek. Alaphangulata neki is az elmúláson és a multon való borongás. A honfoglaló ősökre büszke köznemes nemzete jövőjében sehol nem lát egy reménysugárt, de fölfedezi azokat a népi mozzanatok: nyelvet és hagyományt, melyből új élet fakadhat. Mikor hirdeti a történet nemzetformáló hatalmát, s rámutat a magyar nyelv éltető erejére, s a magyart ráeszmélteti hagyományaira, akkor megjelöli azokat a fundamentumokat, melyekre egy új hazát lehet építeni. Az önismeret azonban Kölcsey lelkében vigasztalan sötétséget hozott létre. Önkínzó tépelődései közben «az ég — úgymond — bőven osztogat mindennek mindent, örömet és bánatot; de szívet, mely így gyötörje magát, mint ez az enyém, talán még senkinek nem adott. Érzem, ez engem megemészt elébb-utóbb. Hadd emésszen! Oly időket értünk, melyekben sokáig lenni nem óhajtunk». Érthető, ha erre a kedélyre katasztrofálisan hatott Herder sötét jóslata a magyarság közeli haláláról. Úgy nézi nemzetét, mint a nagy beteget, s betegsége forrását nehéz és viharos történetében találja. Ennek kifejezése a «Hymnus», mely címe szerint is «a magyar nép zivataros századaiból» felszálló könyörgés. Észreveszi a magyar szomorúságot, de ennek okát is történetünkben keresi, mondván: «ami a nemzeti

búsongó karaktert illeti: annyira bizonyos-e, hogy búsongásra hajlás és a szabadságnak magas érzelme nem férhetnek meg egymással? Búsongás nem csak szolgáltságnak, de az érzés mélységének következése is lehet... Azonban ki fogja megbizonyítani, hogy e többektől észrevételbe hozott nemzeti búsongás eredeti érzés a magyarban, nem pedig később az általunk ismert balesetek hosszú sorában magzott fel?... Az időkről, melyeket közelebb érünk, jól tudjuk, minő körülmények között maradt reánk a vissza- és előérzés bánatja, s az ezt tökéletesen kizengő szegény bujdosó magyar nevezet. De nem ajkainkon forog-e a dicső nemzet cím is? Tedd a kettőt egymással ellenébe, repülj végig a hír és balszerencse váltólag következett századain lelkedben, s látni fogod, mi fény és homály az, melyek nemzeti érzésünkben fájdalmas vegyülettel ölelkeznek. Szinte két Kölcseyt kell látnunk. Az egyik a búsongó és multon merengő nemes úr, — a másik a jobb jövőt építő egyetemes magyar, aki egynek érzi magát a néppel, s nem emel válaszfalat a nemes és a jobbágny közé.

Kölcsey pesszimizmusával szemben a magyar önismeretben a remény optimizmusa arisztokráciánk egyik fiában, gróf Széchenyi Istvánban gyullad fel, aki ifjúságában még magyarul is alig-alig tudott, de Debrecenben megérzi, hogy lélekben és eredetben egy a magyar pórnéppel, s életét teszi rá, hogy ezt a népet fölébressze százados álmából és hazáját valóban hazájává tegye. A magyarság számára a nagy nyugati népekhez és európai emberhez méltó helyzetről és életről álmodik, s a nagy lelkek kínzó kötelességérzetével munkálja ezt a feladatot. De a nemesi nemzettől nem vár semmit. Hite szerint ez a múlté, amely

kiesett hatalmunkból. A magyar nemességet testében-lelkében betegnek látja, akin nem lehet segíteni. Az ébredő kapitalizmus korában főleg angliai tapasztalatai nyomán egy magyar polgári rend megszületésétől reméli a magyar nemzet szebb és jobb jövődjének felvirradását.

Ő a jövődőt építő magyarnak örök prototípusa. Kutatja nemzeti jellemvonásainkat, hogy lássa, mit lehet velük kezdeni és mit kell rajtuk változtatni. Hiszi, hogy «a magyar népnek nincs csekélyebb hivatása, mint képviselni — Európában egyedül heterogén sarjadék — Ázsia bölcsőjében rejtőző, eddigelé sehol ki nem fejtett, sehol érettségre nem virult sajátságait; sajátságait egy törzsök fajnak, mely jöllehet mindent maga előtt ledöntő dagályként már több ízben gyászba borítá földgolyónk legképzettebb részeit s felfelbőszüléseiben mint Isten ostora mindenütt vérrel járt, bizonyosan annyi különöst s erejénél fogva bizonyosan annyi jót s nemest rejt magában, mint az emberi nemnek akármely lelkes és erős családja».

Széchenyi az új magyar nemzet életrehívásában a műveltségi, technikai és gazdasági megerősödést vélte első feladatnak, s ennek érdekében nem óhajtotta érinteni a politikai kérdéseket. Elfogadta azt a politikai helyzetet, melyben akkor a Habsburg-birodalom keretében éltünk. S ez volt a tévedése. A magára ébredt népiség ugyanis természetes mozdulattal keresi a saját hatalmi organizációját, az öncélú államot, és nem akar rejtezni olyan állami helyzetben, melyet tőle idegennek érez. A politika nem másodlagos mozdulata egy népnek, hanem a legelső, mert benne nyilvánul meg az az öntudatos akarát, amely a műveltségi és gazdasági problémákat is szabá-

lyozása körébe kívánja vonni. Ezért a felébredt magyarság, mikor a nemesi nemzet helyébe éppen Széchenyi ébresztésének hatása alatt a népnemzetet vágyott megalkotni, Kossuth Lajos politikájához csatlakozott, mely az állami függetlenség kivívását vallotta legelső kötelességnek. Kossuth valóban úgy érezte magát, mintha Isten kezébe adta volna a tárogatót, hogy életre ébressze szunnyadó népét. S a magyar nép lelkesen követte őt, Széchenyi pedig önkínzó tépelődések közt szállott sírjába.

Kossuth eleinte maga is a nemesség által gondolta megújíthatónak a magyar nemzet életét, de kénytelen volt ebből a hitéből kiábrándulni. «Láttam, — úgymond — miként századokon át e hont illető lelkesedésnek gyűlpontja mindig a nemesség volt. És én gondolám: ezen nemesség még ma is megvan, miért ne remélnők hát, hogy a kor szükségai által kifejtett nemesebb irányban is nyilatkozik talán s képes lesz fellelkesedni a gondolatnál, hogy egy nemzetet megújítani s a szeretettel felkarolt nép által a hon erejét megtízszerezni oly dicső munka, melyhez hasonlót arisztocratia még véghez sehol sem vitt.

Ezen lelkesedési képességre építém hitemet.

Azonban vérző szívvel vallom meg, hogy ezen önáltatásból keservesen kiábrándultam. Kiábrándulásom pedig azon szomorú tapasztaláson alapszik, hogy a hajdan erős magyar állandó kitűzéssel nem képes lelkesedni semmi iránt. E szigorú ítélet alul semmit sem veszek ki. Ez a feloszlás, a halál jele. Ily testben én megújító erőt nem hiszek.»

Igy tehát végezetül a nemesség értékére nézve Széchenyi és Kossuth egy véleményre jutottak. Kettőjük között azonban a nemzet politikai lelkületét Kossuth ismerte jobban. Világosan látta

ugyanis, hogy a nemzeti vagyonosodás, általában a materiális tényezők, melyekre Széchenyi tevékenysége súlypontját helyezte, nem alkothatnak olyan ideát, amely nemzetformálásra képes. Ezért egy eszmét keres, melyben kicsiny és nagy, szegény és gazdag, szolga és úr egyaránt egyesülhessenek, s ezt megtalálja abban, hogy a népből nemzetet formáljon. Az eddig jogtalan milliókat föl-emelje az alkotmány által biztosított szabadság élvezői közé. «Mi honunk népéből magyar nemzetet óhajtunk, — írja a Pesti Hirlapban, — mely abba, hogy nemzet s abba, hogy magyar, becsületét helyezze s azért lelkesülni képes legyen, mint oly dologért, mely legalább is az étellel fölér.»

A jobbágyszabadítás és a szabadságharc a magyar nép egészének, s nem kiváltságos egyesek nemzetté formálódásának eszközéül voltak rendelkezve. Konkrét célja a magyar népnemzeti állam megalakítása volt.

De a nemzetté ébredt magyar nép akaratának olyan erők szegültek ellene, hogy államának megalkotása nem sikerült. A magyarság az idegen elnyomással szemben növényi létbe, passzív rezisztenciába menekült, de hogy ekkor is élt, annak bizonyosságaként éppen ezekben az években érte el klasszikája a népnemzeti vonalon a legnagyobb elmélyülést.

Az erők egyensúlya kedvéért 1867-ben elfogadtunk egy kiegyezést a Habsburg-birodalommal, mely bizonyos keretek között az abszolutizmus koránál nyugodtabb életet és fejlődést biztosított számunkra. Ebben a helyzetben azonban szám-talan fikció volt. Ilyen volt mindenek előtt az, hogy az állam fölépítése nem a magyar népnemzetre bízott, hanem egy ú. n. politikai magyar nemzetre, melyet azok alkottak, akik a kiegye-

zést elfogadták. A magyar tömegek ezzel állandó ellenzékiiségben állottak, éppen ezért az államnak legelhanyagoltabb polgárai voltak. Idegen népiségek fiai, akik érdekből magyarnak vallották magukat és e fikcióból élő állam mellé állottak, élvezték a hatalom előnyeit, míg a népi magyarság mostoha gyermek lőn a saját hazájában. A politikai nemzet fogalma ugyanis önellenmondást zár magába. A nemzet csinálhat politikát: nemzeti politikát, de a politika nem csinálhat nemzetet, mert ha erre vállalkozik, az legfeljebb csak olyasmi lehet, mint a csehszlovák nemzet, amely papiroséletet élt, de a valóságban nem volt sehol. A világháború végén kiderült, hogy a politikai magyar nemzet is ilyen fikció volt: érdekalakulat, melyet az idegen népiségek legott elárultak, amint nem tudott a magyar állam a gazdag és tékozló anya lenni a számukra.

Az abszolutizmus ideje a passzivitásában erős magyar népiség kora volt. A magyar szellemet nem lehetett megölni. De ez a szellemiség a kiegyezés után elernyedtt. Műveltségünk és politikai akaratumk szakított népi gyökereivel és légüres térben élt. Internacionális «európaiság» és a dualizmus lidérce után futottunk s ingoványba kerültünk. Az öncélú magyar kultúra és a magyar állam elsikkadtak.

1867-től 1918-ig nem a magyarok, hanem a magyarkodók voltak Magyarországon az urak, amit csak most kezdünk világosan látni. Belőlük alakult a vezető «politikai nemzet», melyben tragikus volt a legjobbak öneszmélete. Tisza István életével fizetett érte, hogy gátat akart emelni egyfelől az akkori szellemiségből fakadt internacionalista áradatnak, mely a magyar élet vetését előntéssel fenyegette, másfelől a népiségek szélső-

séges érvényesülésének. Tisztában volt vele, mily felemás az az államiság, melyet a kiegyezés alkotott, de ragaszkodott hozzá, mert tudta, hogy utána nem a magyar nagyság, hanem az összezsugorodás és az erőtlenség napjai következnek, s a nemzet-haláltól félt. Ezért vállalta a gátépítő nehéz szerepét a bomlasztó erők ellenében. Hasztalanul, mert az állam keretében összefogott népiségek centrifugális nyomását a világháború annyira megnövelte, hogy a gátszakadás bekövetkezett. Ady Endre, az ő költő ellenfele, aki lényegében ugyancsak azt a fenyegető katasztrófát látta, amit Tisza István, más módon állt vele szemben. Míg Tisza tevékenyen állt ki a gátra, Ady halálmadárként huhogta népe fülébe baljós ígéit. Látva a tévúton járó magyarságot, feltűnt látomása előtt az eltévedt honfoglaló lovas, aki a lép világába tévedt. A halálszagot érezte a bús magyar rónán és keserű sírással siratta magát s a népét. Hitte, hogy mi Mohács népe vagyunk, akik csak a katasztrófák nyomán ébredünk magunkra, de a békességben elalélunk és «akkor végünk, végünk». Fajunk kihull az Idő rostáján. «S aki kihull, megérdemelte, Az ocsút az Idő nem szánja. Aszott nemzetek, hült világok, Tört életek miazmás vágya Halálra-valók s nem kár értük».

1918 végén csakugyan úgy látszott, mintha ez az apokalyptikus jóslat reánk nézve beteljesedett volna. A magyarkodók jó része álcázott színét letéve oláhvá, szerbbé, németté és tóttá változott és a lelki rokonságnál fogva rohant a maga népiségének állama felé. A magyar újra egyedül maradt. Társtalanul és rokontalanul állott Európa közepén, mint ezer év óta annyiszor!

De a népi és faji gondolat, mely benne a kiegyezés által elnyomatott, újra fölbuzgott belőle. Előbb, mint Európa bármely más népéből, akik ez eszmék jegyében azóta történelmet csináltak. Benső ellentéteink azonban ezt erőtlenné tették, mert egyfelől az internacionalizmust, másfelől a világháború előtti idők mesterkélt csendjét vetítették a nemzet elé, hogy elkábítsák benne a jövő akarátát.

Ezért a fölbuzgó akarat megtorpant, s nemzetünk még mindig keresi önmagát. De mindnyájan érezzük, hogy annak a népnemzeti államnak, melyet több mint száz év óta felépíteni vágyunk, végre tető alá kell kerülnie. A magyar életnek erre visz az útja, s aki mást akar, oldalutakat keres. A nemzetek életében századok is rövid időt jelentenek, ha egy nagy feladat megvalósításáról van szó. Hiszen a nemzet minden új nemzedékben megújulhat, s így örök ifjúságban élhet. Nemzedékek folytathatják a művet, melynek létrehozása a nemzet hivatása.

Éppen ezért hisszük, hogy azok járnak jó úton, akik a magyar népiség benső alkatát vizsgálva, ennek a népiségnek és hagyományainak megfelelő úton keresik nemzetünk jövődjét. A magyar történet azt mutatja, hogy ezen a földön, a Kárpátok medencéjében mindig tarka, sokféle és soknyelvű népesség élt. A magyar állam megalkotása ezer évvel előbb azért sikerült, mert a magyar léleknek olyan vonásai vannak, amelyek alkalmassá teszik őt az összefogó, kiegyenlítő szerepre. Noha féltékenyen őrizi a maga sajátos jellemvonásait, másokat nem akar minden áron magához hasonlóvá tenni. Uralmi formája sem az erőszakos alárendelés, hanem

a békés mellérendelés, mely meghagy másokat a maguk mivoltában, ha készek együtt dolgozni a közös feladatok megoldásán. Szent István óta természetesnek tartja, hogy egy állam keretében sokféle népiség él együtt. Nem szíve szerint való megjelölés e népiségek számára a «nemzetiség» fogalma, mert az minőségi alacsonyabbrendűséget éreztet a nemzettel szemben. A magyar pedig senkit se akar kirekeszteni a nemzetből, aki lélekben egynek érzi magát vele és vállalja a nemzeti hivatás szolgálatát. Még kevésbbé rokonszenves a magyarnak a «kisebbség» megjelölés egy népről szólva, mert ez mennyiségi, számbeli csekélységet emel ki jellemző gyanánt olyan téren, ahol a szellem minőségi kategóriái jogosultak. Egy nép értékét nem a száma, hanem a jelleme és a teljesítményei határozzák meg. Ezt a magyar nem felejtí el, s ezért kész az idegenekben vendéget és nem ellenséget látni. Nem érez tehát velük szemben gyűlöletet, s kész velük az egyenrangúság elve alapján együtt élni. Ez a magyar jellemvonás a jövő ígérete és kezessége. A szolgálat szelleme, az egymás megbecsülése, a rend, és a minden ember javára szóló kultúra közös építése olyan helyzetet teremthetnek ezen a földön, amelynek oltalma alatt békés együttműködéssel dolgozhat a maga feladatán a Kárpátok alatt élő valamennyi népiség. Ennek az állapothnak megteremtése vár a holnap magyarjaira, s az ő magyar birodalmukra, amelyben a magyar benső értéke és történeti vezető szerepe alapján igényli a primus inter pares szerepét, — a kormányzást a közös boldogulás érdekében.

Halasy-Nagy József.

I.

A nemzeti királyság kora (XI—XV. századok).

Ezekben a századokban Szent István királyi alakja nyomja rá bélyegét a magyar akaratra. Lényegében egy ember, a király tudatában él a magyar akarat: ő ad értelmet és tűz ki célokata a nemzet tevékenységének. Lelkiségét jól jellemzik *Intelmei*, melyeket alább csaknem egész terjedelmükben közlünk, mert kevés szóban sokat mondanak az Árpádok keresztény és magyar uralkodásának alapelveiről. A kegyes, de komor keresztény uralkodó lelke szólal meg itt, aki mélyen átérzi uralkodói elhivatottságát és tudatában van felelőssége nagyságának Isten előtt, s éppen ezért rajta csüngő tekintettel végzi királyi tisztét. A középkori Magyarország szellemének írásba foglalt emléke ez a mű. Nem avult el ma sem, és sokban megérteti velünk Szent István alkotását.

Szent István király *Intelmei* fiához, Imre herceghez.

Előljáró beszéd, melyben a herceget atyai tanításainak és parancsolatainak megfogadására inti.

A szent Háromság egy Isten nevében.

1. §. Mélyen érzem, hogy valamit Isten az ő akaratából teremtett és bizonyos eleve látó végzéséből elrendelt, mind a kiterjedt mennyég boltjain, mind itt e széles földi téreken, mindent az okosság törvénye éltet és igazgat; látom jól, hogy amit az élet javára és tisztességére az Isten kegyelme adott, úgymint királyságot, főbírótságot, had-

nagyságot, ispánságot, főpapságot s egyéb méltóságokat, mindazt részint isteni parancsolat és rendelés, részint a törvény, részint a bírák, részint a polgári jog hatalma, részint a jobbak és vénebbek tanácsa és javallata intézi, oltalmazza, osztja és alkotja ; tudom bizonyosan, hogy minden renden valók mindenütt a földön, akármi tisztök legyen is, nemcsak az ő csatlósaiknak, híveiknek, szolgálóinak, hanem fiaiknak is parancsolnak, tanácslanak, javallanak ; azért hát szerelmes fiam, ne legyek én se rest, neked még életemben tanulságot, intést, oktatást és tanácsokat adnom, hogy mind a magad, mind a te alattad valók élete módját azokkal ékesítsed, valamikor a Mindenható engedelmeiből országolni fogsz én utánam.

2. §. Illik pedig, hogy figyelmetesen hallgatván reám, Isten bölcsességének beszéde szerint, őrizze meg elméd a te atyádnak parancsolatait, aki Salamon szavával szól hozzád ekképen : «Hallgasd szerelmes fiam, a te atyádnak bölcsességét, és a te anyádnak oktatását el ne hagyjad, hogy kedves ékessége légyen a te fejednek és megsokasuljanak tenéked a te életednek esztendei». Tehát ezen mondásból veheted eszedben : ha megutálsz azokat, de távol legyen, amiket én atyai kegyességemből hagyok neked, többé nem nyersz kedvet az Isten és az emberek előtt.

3. §. De halld meg a parancsolatot általhágó engedetlenek esetét és romlását. Ádám ugyanis, akit teremtő Isten, mennynek és földnek alkotója, a maga hasonlatosságára formált és minden állatnak uraságának örökségébe helyezett vala, megszegvén a parancsolatok tilalmát, azonnal elvesztette az ő tisztos boldog állapotját és paradicsomban való megmaradását.

4. §. Isten ama régi választott és kedvelt népe is, mivelhogy megszaggatá a törvény köteleit, melyeket Isten újja kötözött vala, más-más módon veszett el azért: némely részét elnyelte a föld, némely részét irtóhad ölte ki, némely része egymást koncolta fel.

5. §. Salamon fia is, elvetvén tőle az ő atyjának békességszerető szavát és felfuvalkodván kevélységgel, dárdaütésekkel fenyegeti vala a népet az ő atyjának ostora helyett; azért sok háborúságot szenvedé országában és végezetre kiveték a királyságból.

6. §. Hogy ez ne essék rajtad, engedj nekem, fiam! Gyermekek vagy, édes kicsi szolgám, pelyhes ágy lakója, ki minden gyönyörűségben tápláltatál és nevelkedél, hadakban, munkában járatlan, gyöngye a különféle nemzetek támadásai ellen, melyekben én már életemnek jóformán minden idején forgottam.

7. §. Itt az idő, hogy ne mindig a puha párnát ölelgesd, mely elkényeztet és tunyává teszen, ami férfiaság elvesztegetése, a gonosz gerjedelmek melegágya és megutálása a parancsolatoknak, hanem olykor keményebben is bánjanak veled, hogy figyelmetessé legyen elméd az én tanításomra. Annak okáért ezeket elmondván, lássunk a dologhoz.

A keresztény hit megtartásáról.

Mivel a királyi méltóság rendje úgy hozza magával, hogy arra egyedül a közönséges kereszttyén hitet valló hívek jussanak, azért a mi tanításaink során az első helyet a szent vallásnak adjuk.

1. §. Elsőben is parancsolom, hagyom, javal-

lom neked, én szerelmes fiam, ha kíváncsi előt-
ted a királyság koronájának tisztessége, légy a
közönséges keresztyén apostoli hitnek szorgalma-
tos megtartója és úgy őrizzed azt, hogy minden
alattad valóknak példát mutass és minden egyház-
beliektől Krisztus vallása igaz követőjének méltán
neveztesd, mely nélkül, tudd meg bizonynyal,
sem keresztyénnek, sem egyház fiának mondani
nem fognak.

2. §. Mert akiknek hamis hite vagyon, avagy
jó cselekedetekkel bé nem töltik és fel nem ékesí-
tik azt, minthogy megholt állat a hit cselekedetek
nélkül, azok sem itt nem országolnak tisztessé-
gel, sem az örök életnek koronájában részök nem
lészen.

3. §. Ha pedig a hitnek paizsát megtartod, az
idvességnek sisakját is felvészed. Ebben a fegyver-
ben harcolhatsz nyilván igazsággal mind látha-
tatlan, mind látható ellenséged ellen. Lám, az
apostol mondja: «Hogyha tusakodik is valaki,
nem koronáztatik meg különben, hanem ha igazán
tusakodik».

4. §. Tehát a hit, melyről szólok, ím ez: higgy
Istenben, mindenható Atyában, mennynek és
földnek teremőjében, és az ő egyszülött fiában,
mi Urunkban Jézusban, akit az angyal megjelent-
vén, születék szűz Máriától s mind e világ szaba-
dulásáért keresztfán szenvedett, és szent Lélekben,
mely a próféták és apostolok és evangyelisták
nyelvek által szólott; e háromnak tökéletes,
megoszolhatatlan, szeplő nélkül való egy isten-
ségét higgyed rendületlen, minden kételkedet nél-
kül. Ez a közönséges keresztyén hit, melyet —
mint Athanasius mondja — valaki igazán és áll-
hatatosan nem hiszen, idvességet nem lelhet.

5. §. Ha valamikor, de távol legyen, találhatnának a te fejedelemséged alatt olyak, akik a szent Háromság ezen alkotmányát megbontani avagy abban valamit elvenni vagy hozzátenni törekednének, tudjad, hogy eretnekség fejének szolgálói azok s nem a szentegyház fiai.

6. §. Ilyeneknek pedig se táplálást, se oltalmat ne adj, hogy magad is velök társnak és jóakarójoknak lenni ne láttassál; mert az efféle emberek mindenestől fogván megmételyesítik a szent vallás híveit, megrontják imez Isten egyházának mostan gyűjtött gyöngye nyáját és széjjel szórják. Hogy ez ne következék, fő gondod legyen.

Az egyházzról és az egyház állapotának megtartásáról.

A királyi palotában bizonyára másod helyen áll a vallás után az egyház, melynek elsőben a mi fejünk, tudniillik a Krisztus hinte magot, azután az ő tagjai, úgymint az apostolok és a szent atyák által elplántáltatván és megépülvén erősen, mind az egész föld kerekségén eláradott.

1. §. És noha untalan új sarjat fakaszt magából, némely helyeken mégis mintegy régtől fogva valónak ismerik. De szerelmes fiam gyöngye és növendékem ez, mely mostan a mi országunkban prédikáltatik, és azért szükség, hogy annál vigyázóbb, annál szorgalmasabb őrzői legyenek, hogy azt a jót, amit a kegyelmes Isten az ő véghetetlen irgalmából nekünk érdemünk felett adott, a te henyeséged és restséged és gondviseletlenséged el ne rontsa, semmivé ne tegye:

2. §. Mert valaki a szentegyház méltóságát kisebbíti, avagy szeplővel illeti, Krisztus testének megcsonkítója az. Lám, az Úr maga mondotta

Péternek, kit az ő szentegyháza őrizőjének és előjárójának állata : Te, Péter, kőszikla vagy és ezen kősziklán építem fel az én anyaszentegyházamat. Ugyanis ő magát nevezi vala kősziklának, de sem fából, sem kőből épült egyházzal nem szólott, hanem a megtérteket, Isten választott népét, hitre hajtott nyáját, mely kereszttvízzel megmosatott, kenettel megkenetett, mondotta az ő szentegyházának.

3. §. Ha valaki boldogtalanul megbotránkoztatja e szentegyház tagjait vagy annak kicsinyeit, az evangelium írása szerint, méltó, hogy malomkövet kössenek a nyakára és a tenger mélységébe vessék ; azaz : vessék ki hatalma méltóságából és az igazak gyülekezetén kívül maradjon a világnak keserűségében, mint pogány és publikánus.

4. §. Ezért hát fiam napról-napra buzgó törekedéssel kell őrt állanod a szentegyházban, hogy inkább gyarapodást lásson, mintsem fogyatkozást szenvedjen. Onnan is nevezék elsőben a királyokat felségeseknek, mert felségelik vala az egyházat. Ezt cselekedjed te is, hogy koronád ékeesebb, életed boldogabb és a te napjaid számosabbak legyenek.

— — — — —
— — — — —

A türelem gyakorlásáról és az igazságszolgáltatásról.

Türelem és igaz ítélet a királyi korona ötödik ékessége.

1. §. Dávid király és próféta mondja : Isten, a te ítéletedet adjad a királynak. És ugyanaz más helyen : a királynak ereje ítéletet szerez. A türe-

lemről Pál apostol beszél: tűrők legyetek mindenekhez. És az Úr az evangéliumban: a ti békességes tűrésteknek általa bírjátok a ti lelketeket.

2. §. Erre fordítsd elmédet fiam! Ha kívánod a királyság tisztességét, ítéletet szeress; ha bírni akarod a te lelketet, légy békességes tűrő.

3. §. Én szerelmes fiam! Valahányszor valamely ítéletet érdemlő ügy vagy valaki jó te elődbe, akinek főbenjáró dolga vagy, légy türelmes hozzá és ne esküdzöl, hogy megbünteted őt; ez gyalogság lenne és erőtelen szó, mert a bolond fogadást ember meg nem állja; és ne is ítélj te magad, nehogy alábbvaló ügyekben forgolódván, csorbulást szenvedjen a te királyi méltóságod; hanem az efféle ügyet bocsásd inkább a bírákhoz, akikre bízva vagy, hogy törvény szerint igazítsák el azt.

4. §. Óvakodjál bírónak lenned, örvendezz pedig, hogy király vagy és annak nevezetel. A békességes tűrő királyok uralkodnak, de a tűrhetetlenek rettegtenek.

5. Valamikor pedig a te méltóságodhoz illendő dologban adatik ítélned, ítélj békességes tűréssel, szánakodással, irgalom szerint, hogy legyen dicséret és tisztesség a te koronádnak.

Külföldiek befogadásáról és a vendégek tartásáról.

A vendégekben és jövevényekben oly nagy haszon vagy, hogy a királyi méltóság érdem szerint nekik adhatja a hatodik helyet.

1. §. Honnan gyarapodott a római birodalom kezdetben, és magasztaltattak fel dicsőségre a

római királyok, hanem hogy különféle tartományokból sok jelesek és bölcsek sereglenek vala oda? Bizony, hogy Róma mind e mai napig szolgaságban lenne, ha Aeneas maradéka szabaddá nem tette volna.

2. §. Mert amint különb-különbféle tartományok széléről jönnek a vendégek, különb-különbféle szót és szokásokat, fegyvert és tudományt hoznak magokkal, ami mind a király udvarát ékesíti és teszi nagyságosabbá, és igen megrettentí az idegeneknek magahitt szívöket.

3. §. Lám, gyöngé és töredékeny az egynyelvű és egyerkölcsű ország.

4. §. Hagyom azért, fiam, adj nekik táplálást jóakarattal és tisztességes tartást, hadd éljenek nálad öröместebb, hogysem másutt lakozzanak. Mert ha te elrontani törekedel, amit én építettem, vagy ha mit én gyűjtöttem, te széjjelhányod azt, bizony mondom, nagyon nagy kárát fogja valani országod. Amit hogy eltávoztass, növeld naponként a te országodat, hogy a te koronádnak felségét mindenek tiszteljék.

*Hogy követni kell az ősoket,
és hogy a fiak engedelmesek legyenek
az ő atyjoknak.*

Az ősök követése a királyi méltóság nyolcadik lépcsője.

1. §. Mert e tanács állat királyokat, kormányoz országokat, védelmezi a hazát és csendesíti a hadakozást, győzedelmet szerez, elkergeti az ellenséget, megnyeri a barátokat, városokat épít és elrontja az ellenség táborát.

2. §. Minthogy pedig hasznos a tanácskozás, már nekem úgy tetszik, hogy ne bolondok és

maganagyzó és középszerű emberek gyülekezete legyen, hanem az öregebbek és jobbak, feljebbvalók, és nagytiszteletű vének szóljanak hozzá, és míveljék azt.

3. §. Annakokáért, fiam, ifjakkal ne tanácskozzál, és valaki kevésbbé bölcsen szóló, tanácsot attól ne kérj, hanem a vénektől, akiket az ő esztendejükre és bölcsességekre nézve megillet azon dolog. Mert a királyok tanácsa lakozzék a bölcssek szívében és ne kövesse a nyughatatlan elméjű bolondok ösvényét.

4. §. Mert ha jársz a bölcssekkel, bölcs leszel ; ha forgódsz a bolondokkal, társul adod magadat azokhoz ; így szólván a szent Lélek Salamon által : aki jár a bölcssekkel, bölcssek barátja lesz, és nem lesz hasonlóvá a bolondokhoz. Dávid pedig ekképpen énekel : a szenttel szent léssz, és az ártatlan férfúval ártatlan léssz, és a választottal választott léssz, és az elfordulttal elfordulsz.

5. §. Kiki azért abban legyen foglalatos, amit az ő ideje hoz magával, tudniillik az ifjak fegyverben, vének a tanácsban.

6. §. Mindazáltal az ifjakat a tanácsból egészen nem kell kirekesztened. De valahányszor tanácsot tartasz vélek, ha szinte alkalmas lenne is tanácsuk, vidd mégis mindig az öregebbek elejibe, hogy minden cselekedeteidet a bölcsesség mértékéhez mérjed.

*Hogy követni kell az ősoket,
és hogy a fiak engedelmesek legyenek
az atyjuknak.*

Az ősök követése a királyi méltóság nyolcadik lépcsője.

1. §. Tudd meg, hogy legnagyobb dísze a

királyságnak: az előbbeni királyok nyomában jární és követní a tisztes atyákat. Mert valaki megutálja az ő elejinek végzését és Isten törvényére gondja nincsen, elpusztul. Mert azért atyák az atyák, hogy táplálják az ő fiaikat; és azért vannak a fiak, hogy megfogadják az ő atyjok szavát.

2. §. Aki ellentáll az ő atyjának, Istennek ellensége az. Mert az engedetlenkedők mind Istennek ellenkedők. Mert az engedetlenség fuvallata elhervasztja koronád virágait. Mert az engedetlenség az egész országnak veszedelme.

3. §. Annakokáért, szerelmes fiam, legyenek te előtted mindég nyilván a te atyádnak parancsolatai, hogy szerencséd gyepelőjét királyi kéz hordozza mindenütt. Az én szokásaimat legalább, melyek a királyi méltósághoz illendők, minden kételkedés gáncsa nélkül kövesd, mert nehéz lesz e tartomány táján országlanod, ha nem követended az előtted való királyok példáját.

4. §. Kicsoda az a görögök közül, aki a görög törvénnyel igazgatná a rómaiakat? avagy kicsoda az a rómaiak közül, aki római törvénnyel igazgatná a görögöket? Senki. Kövesd azért az én szokásaimat, hogy a te néped között kiváltképpen becsültessél és dicséretet nyerj az idegenek előtt.

Az imádságról és annak módjáról.

Az imádság gyakorlása fő eszköz a királyok idvességéhez, és azért a királyi méltóság rendtartásában a kilencedik pont ez.

1. §. Szüntelen való könyörgésben megtisztulás és bűnbocsánat vagyon. Te pedig fiam, valahányszor Isten házába mégy az ő imáadására,

Salamonnal, a király fiával, magad is király lévén, imádkozzál mindig eképpen : küldd el uram a bölcsességet a te nagy voltodnak székétől, hogy velem légyen és velem munkálkodjék ; hogy tudjam, mi légyen kedves nálad minden időben. És ismét : Uram atyám, én életemnek Istene, ne hagyj engem álnokságnak gondolatában. Az én szemeimnek ne adj kevélységet, és a gonosz kívánságot távoztasd el tőlem Uram. Vedd el tőlem a testnek kívánságit, és a tisztátalan és esztelen léleknek ne adj engem Uram!

2. §. A régi királyok tehát így imádkoznak vala. Te is éppen így imádkozzál, hogy Isten minden bűneidnek eltörlésére méltasson, hogy mindektől győzhetetlen királynak neveztesse.

3. §. Könyörögj azért is, hogy a henyeséget és tunyálkodást eltávoztassa tőled és adjon tenéked segedelmet minden jóságos cselekedetben, győzedelmet a te látható és láthatatlan ellenséged ellen, hogy minden alattad valókkal egyetemben bátorságosan és minden ellenséges támadástól menten, végezhesd el a te életednek folyását békeségben.

A kegyességről és irgalmasságról és egyéb jóságos cselekedetekről.

A jóságos cselekedetek törvénye főekesség a királyok koronáján és a parancsolatok közt a tizedik.

1. §. Mert a jóságos cselekedetek ura, maga a királyoknak királya. Tehát valamint az ő mennyei seregének teljességgel tíz kara vagyon, úgy a te életednek is tíz parancsolata legyen.

2. §. Illik a királynak kegyesnek, irgalmas-

nak, és több egyéb jóságokkal teljesnek és ékesnek lenni. Mert a kegyetlenséggel és gonoszsággal fertőzött király haszontalan keres király nevet, mivel bitornak mondatik.

3. §. Azért hát, szerelmes fiam, te lelkem gyönyörűsége, én reménységes magzatom! kérlek, parancsolom, hogy mindenütt és mindenekben kegyességgel járván, fedezd bé kegyelemmel nem csak a te atyádfiait és rokonságodat avagy a főembereket, hadnagyokat, gazdagokat, vagy szomszédokat és a haza lakosait, hanem idegeneket és minden embert is, valaki tehozzád jövend. Mert a kegyesség jótéte vezérel a főboldogságra.

4. §. Légy irgalmas minden szenvedőkhöz az Úrnak amaz intését hordozván szüntelen szívvedben: Irgalmasságot akarok és nem áldozatot.

5. §. Légy békességes tűró mindenekhez; nemcsak a hatalmasokhoz, hanem azokhoz is, kik hatalom nélkül szűkölködnek.

6. §. Azután légy erős, hogy a jószerencsében fölöttébb ne kevélykedjél, vagy a balszerencsében meg ne aláztassál.

7. §. De alázatos is légy, hogy Isten fölmagasztaljon mind itt, mind a jöendő életben.

8. §. Légy mérsékletes, hogy módfelett senkit ne büntess vagy ne kárhoztass.

9. §. Légy szelíd, hogy az igazságnak soha ellent ne tarts.

10. §. Légy tisztességtudó, hogy soha senkit szántszándékból gyalázattal ne illess.

11. §. Légy szemérmetes, hogy minden bujaságnak fertőjét, mint a koporsóra való utat, elkerüljed.

12. §. Mindezekből, amiket ím egybeszedeget-

tem, készítették a királyság koronája, mely nélkül sem itt nem országolhat senki, sem az örök életre el nem mehet.

Kálti Márk történetbölcselete.

Az Úr MCCCLVIII. évében ugyanazon Urunk mennybemenetele utáni hét keddjén elkezdődik a magyarok régi és legújabb tetteiről, eredetéről, előrehaladásáról, győzelméről és vitézségéről szóló krónika, amely különféle régi történetekből gyűjtetett össze, elfogadva azokból az igazat és teljességgel visszavetve a hamisat. Az Úr nevében. Ámen.

Itt kezdődik a prológu8 a magyarok krónikájához.

«Általam királykodnak a királyok» — úgy mond az Úr Bölcs Salamon által a Példabeszédek VIII. kapitulumában. A szentjeiben dicsőséges, fenségében csodálatos Isten, akinek mélységes bölcsesége nincsen megyék közé szorítva és semmiféle határok közé fogva nincsen, igaz ítéletének mértékével egyenlőképpen rendezi el az égi és földi dolgokat, és ámbár minden ő szolgáját föl-magasztalja és magas tisztségekkel ékesíti, valamint az égi boldogság részeseivé tesz, mégis, hogy a méltókat méltányosan jutalmazza, azokat keresi föl bőségesebb áldásával, akiket érdemesebbeknek ismer meg és, akiket az érdemek nagyobb kiválósága ajánl. Amint ez igen világosan megnyilvánul a jeles királyok kiválóságában és azokban a gyakori győzelmekben, melyeket a magyar királyok nyertek, akik az isteni segedelem erősségében bízva a fegyveres sorokat vitézül megfutamítván és a királyoknak, valamint császároknak táborait

fölforgatván hatalmasak lettek háborúban, mivel senki nem tudott nekik keményen ellentállni a harcban. Ami jól kiviláglik az isteni ige kinyilatkoztatott jóslatából: «*En általam*» — úgymond Isten — és nem a maguk erejéből «*királykodnak a királyok*» és fognak királykodni a magyarokéi. Amiben először is kifejeződik az isteni hatalom, mely lebírhatatlan virtust ad: «*Általam*» — úgymond — aki végtelen erejű vagyok és minden uralkodókat megsegíteni hatalmas». Mivel «*én ölk és elevenítek, sujtok és gyógyítok és nincsen, aki az én kezemből kitörhetne, fölserkentem a porból a szűkölködőt, hogy fejedelmek közé üljön és királyi trónust bírjon.*» Melynek értelme: azok «*a királyok királykodnak*», akik bírják az igazságosság méltányosságát, a bölcsesség világosságát, a türelem csöndességét, és az irgalom kegyességét, amint a Példabeszédek XX-adiában a szent ékesszólás tanúsítja, «*irgalmasság és igazság őrzik a királyt és a kegyelmesség megerősíti az ő trónusát.*» És ismét más helyen mondja az Írás: «*a bölcs király ülve az ő trónusán pusztá tekintetével szétszór minden bajt.*» És ismét Salamon úgymond a Bölcsesség VI-ában «*a bölcs és irgalmas szívű király ereje az ő népének és szétszórja az istenteleneket*», kiragadván a leigázott népeket a tirannusoktól. Ami be is teljesedett Magyarország királyaiban, akik minden tirannust levertek s Magyarország népeit a béke szépségébe és bőséget fakasztó nyugalomba ültették azért, mivelhogy minden királyoknál inkább félték az Uristent. Ezért vagyon írva a Deuteronomium XVIII. kapitulumában: «*Isten a királyokról szólván ezt mondja: «akit megtettek királynak» fölülvén az ő királyságának trónusára, írja*

le magának Isten törvényét, tartsa magánál és olvassa azt az ő életének minden napján, hogy megtanulja félni az ő urát Istenét és vigyázni az ő szavát, ami a törvényben foglaltatik, hogy ő és az ő fiai hosszú ideig uralkodjanak a földön» és az én dicsőségemet birtokolja mindörökkön örökké. Ezeknek a királyoknak, vagyis a magyarokéinak eredetét, kezdetét, Skythiából kijövetelét a szent doktoroknak különböző históriáiból az itt következő rendben kinyilvánítom.

Kálti Márk Képes Krónikájának bevezetése.
Kardos Tibor fordítása.

II.

XVI. század.

Öt évszázad alatt Szent István királyságának keresztény szelleme veszendőbe ment. A királyi hatalom eszméje laicizálódott s elvesztette vallási háttérét. A renaissance világi szelleme megérintette hazánkat, s Nagy Lajos, Zsigmond, Mátyás személyében a királyi hatalomnak a hatalomért való szerelmesei ültek a trónon. A magyarság idegen érdekek szolgálatával egybekapcsoltnak érezte magát, s ezt a tudatot még jobban erősítette idegen vérű királyainak uralkodási formája. Ekkor kezdődik nemzeti tudatunkban a magunkba-húzódnak védekező mozdulata: a nemzet védekezik az idegenek ellen, s inkább az elleniséget, mint a vendéget látja bennük.

Igy kell olvasnunk az 1505. évi ú. n. rákosi végzést, mely annak az akaratnak tudatos kifejezése, hogy a magyar nemzet ragaszkodik a maga hagyományos nemzeti életformáihoz és nem akar idegen életformák között s idegen szellemű kormányzat alatt élni.

A nemzet ekkor még természetesen a nemeseket jelenti: az ő akaratuk a nemzeti akarat. Nagy jelentősége van tehát annak, hogy az 1505. évi rákosi országgyűlésen egybegyűlt nemesek közül 125, kiknek neve a végzés elején megyék szerint föl van sorolva, a következő megállapodást foglalja írásba:

A magyar királyság előbb említett nemesei, valamint ugyanazon királyság előkelői és főnemesei, jelen országgyűlésünkön és gyülekezetünkben Rákos mezején, előbb megnevezett Ulászló királyunk parancsából Szent Mihály arkangyal most

megült ünnepén összegyülekezvén és azon jelen lévén, ezen határozat erejénél fogva emlékezetére adjuk mindazoknak, akiket illet, hogy mivel semmi sincs, vagy lesz a földön Istennek kedvesebb, illetőleg az emberi természethez illőbb, mint a közös hazát és összes polgárainak gyülekeztét a legjobban és minden erővel szolgálni, minden törekvésünket, gondunkat, szorgalmunkat, továbbá munkánkat és iparkodásunkat ezen hazának és nemzetének szolgálatára és üdvére fordítani — hogy az boldog és sértetlen legyen — hasonlóképpen jelen állapotára és függetlenségére határozottan és ébren ügyelni, és mindazon ellentéteket, amelyekbe a haza a rá gondot viselők hanyagságából és vétkeiből eshet, úgy távoltartani, hogy minden oldalról biztonságban és békességben élönek és megerősítettnek lássék. Éppen ezért mi lelkünkben gyakran elmélkedvén a nagyhírű magyar királyság ama súlyos és majdnem vészes romlásáról és szükségéről, amelyben most nagyon is vergődik, — amit bárki könnyen tapasztalhat — azt akarván, hogy a legkiválóbb országok és hazánkat szeretők, valamint fenntartók szokása szerint az említett pusztulásnak és végső romlásnak gyökeresen gátat vessünk, ez oknál fogva több országgyűlést hívtunk egybe, nagy és fel nem mérhető munkát, fáradságot és költséget vállaltunk ebben a dologban. És bár bizonyos dolgokat ezen időben sok és változatos gondnal, valamint munkával újjáépítettünk és helyreállítottunk, mégis jól tudjuk, hogy mi által jutott országunk ilyen szörnyen szétmarcangolt és meggyengített, valamint ilyen gyalázatos pusztulásra és minden tagjában elcsúfított állapotba ; mert t. i. ezt az

országot igen gyakran kormányozták idegen és külföldi urak és királyok, akiknek az idejét, ha már elmúltak szabad vagy szükséges is mondanunk, mégis nyilvánvaló, hogy ezt az országot soha nagyobb kár, veszély és pusztulás nem érte, mint akkor, amikor idegen uralom és nem saját polgárai kormányozták. Ezek az idegenek ugyanis inkább saját dolgaikkal törődtek, mintsem megtanulták volna ennek a szittya nemzetnek szokásait és erkölceit, amely nemzet, amint ezt az országot vére bőséges hullásával és testvéreinek szörnyű pusztulásával megszerezte, ugyanígy vassal és fegyverrel meg is védelmezte — míg azok inkább a kényelmet és a nyugalmat, mint a fegyvereket választották. Ennek következtében esett meg, hogy Ráma, Szerbia, Galícia, Lodoméria, Bulgária és Dalmácia, valamint még más sok erősség gondatlanságuk folytán országunk testéből elveszett annyira, hogy végső szétmarcangoltatásunkban attól kell félnünk, hogy az ellenség támadásai már-már a belső részeket fenyegetik. Úgy gondoljuk, hogy ezek a legkevésbé sem történtek volna meg, ha a magyar nemzet a saját vérei iránti szeretettől indítva, nem külföldi nemzetekből, hanem a saját fajtájából választott volna magának királyt. Mert, rövidség okából el kell hallgatnunk a felséges II. Endrének, IV. Béla király atyjának és Lajosnak, valamint Mátyásnak, azonkívül egyéb magyar királyoknak dicsőséges tetteit, amelyekkel a szittya nemzetnek nemcsak tiszta és nagyszerű nevet és dicsőséget szereztek, hanem hírnevét az egész földkerekségen széltében-hosszában ismertté tették és egészen a csillagokig emelték; azok közül, akiket a magyar nemzet törzséből méltó-

nak tartottak arra, hogy a királyi székbe emeljék, egyik sem romlását, hanem növekedését és hasznát okozták ennek az országnak. Ezzel szemben, akik idegen nemzetből kerültek a trónra, nemcsak hogy pusztulását okozták ennek az országnak, hanem mint a legkegyetlenebb ellenségek az ország polgárai között kegyetlenül dúlva, a legnagyobb gyalázatba taszították ezt a nemzetet. Éppen ezért, mivel ekkora bajnak és mindnyájunk kárának elejét akarjuk venni, nehogy, ha a mi mostani legkegyelmesebb urunk, Ulászló úr, Magyarország, Csehország stb. királya, aki bennünket minden kegyelmével és bőkezűségével nem csupán kegyelmesen kormányzott és megtartott, hanem sok szabadságunkat vissza is állított, ebből a világból fiörökösök nélkül távoznék el, mi és országunk még nagyobb válságban maradjunk, és nehogy valaki az idegen uralkodók közül ezt az országot erőszakkal magának megszerezze és minket örökös szolgaságra vessen, leginkább és főképpen pedig azon indoktól vezérelve, hogy az egész világon egyetlen olyan nemzet vagy nép sincs, amely ne a saját véréből és nemzetségéből választana magának királyt és uralkodót, továbbá nehogy ez az ország, amely védőbástyája és pajzsa volt az egész kereszténységnek és saját, valamint övéinek romlásával mindig megvédelmezte a kereszténységet, mások előtt kevesebbnek és szerencsétlenebbnek tűnjék fel: szentül megfogadjuk és egyértelműen valamennyien a legkisebbtől a legnagyobbig és a legnagyobbtól a legkisebbig elhatározzuk és rendelkezünk, hogy mostantól fogva, valahányszor és bármikor ez az ország elveszíti uralkodóját és királyát és nem maradna olyan fiörökös, aki jog

és szokás szerint a királyság trónján következék, soha többé királyunkká nem választunk idegen nemzetbelit, bármilyen nyelvű legyen is az, hanem kizárólag olyan magyart keresünk, aki erre a méltóságra alkalmas és megfelelő ; ezt választjuk urunkká és királyunkká egyenlő szavazattal, egybehangzó megegyezéssel és akarattal, csakis Rákos mezején és nem másutt, sőt ezt tartozunk megválasztani, trónra emelni és elismerni. Mint-hogy pedig van néhány szomszédos király és fejedelem, akik minduntalan a maguk számára akarják megszerezni ezt az országot, akár az előbb említett legfelségesebb királyurunk halála után, amennyiben fiörökös nélkül halna el, — amitől Isten óvjon — akár pedig még az ő életében ezt az országot vagy ennek egyes részeit és tagjait fegyverrel törekednének megtámadni vagy megrohanni, és azt, valamint mindnyájunkat netalán erőszakkal és fegyverekkel leigázni ; nehogy tehát ilyen esetben ezt az országot, ennek részeit, különösképen pedig testvéreinket és a végeken élő barátainkat és rajtuk keresztül ezt az országot, a mi egyöntetű választásunk és ezen határozatunk ellenére azok, akik nemcsak ezt, hanem még másokat is valamiféleképpen el akarnak foglalni és maguknak megszerezni, megígértük és esküt tettünk, valamint megígérjük és megesküszünk a mi, örököseink és utódaink nevében és személyében valamennyien kötelezve magunkat, mi főpapok lelkiismeretünk tisztaságára, mi pedig fentnevezett bárók, főurak és nemesek keresztény hitünkre, becsületünkre és emberségünkre, hogy ebben az esetben senki a másikat el nem hagyja, hanem egyik a másiknak nemzetségeikkel együtt, akiket a mi általános határozatunk tartalma a fenti

határozat szerint ugyancsak kötelez, amikor arra szükség lesz, erején felüli erővel, mindig és minden időben készségesen segítségére siet, sőt ha szükségesnek mutatkoznék, ez az egész ország és következésképpen valamennyien fejenként tartozunk hadba szállni, az ilyen ellenséggel szembe fordulni és hazánkért halálig harcolni; és addig semmiféle egyezségbe bele nem megyünk, amíg az ilyen ellenséggel szemben szabadságunkat ki nem harcoljuk és ezt az országot e támadástól és megrohanástól Isten segítségével meg nem szabadítjuk és előbbi békességébe vissza nem állítjuk. Ha pedig valaki közülünk az egyezség ellenére merészelne cselekedni, az ilyenek legyenek az ország örökös ellenségei, akikkel szemben sem az újonnan helyreállított királyi hatalom, sem pedig maga az ország nem gyakorolhat kegyelmet, hanem az örökös szolgaságnak és jobbágságnak igája alá vettetvén, vádlottságuk büntetését örökké viseljék. Jelen oklevelünket az előbb említett főpapok és bárók saját címeres pecsétjeik ráillesztésével, mi pedig előbb említett előkelők és nemesek ugyancsak fentnevezett Perényi Imre nádorispán, valamint Petri C. országbíró és erdélyi vajda hiteles pecsétjével érvényében és bizonyosságában megerősítettük. Kelt Rákos előbb említett mezején, az előbb említett országgyűlésünk 15. napján (okt. 13.), az Úr 1505. évében.

III.

XVII. század.

A magyar nemzet tudatát ebben az időben az a helyzet határozza meg, hogy két nagyhatalom közt őrlődik: a német császárság és a török szultán ereje nehezedik rá. Mindegyik ki akarja belőle irtani a nemzeti öncélúság eszméjét. A Habsburg- királyoktól semmit sem várhat, ami a birodalmi érdekekkel ellenkeznek. Erdély gyöngé és törékeny bástyája a magyarságnak két ilyen hatalom árnyékában. Emberfeletti okosság és hősiesség kellett hozzá, hogy nemzeti létünk meg nem semmisült. Két ilyen magyar Übermenschnek: Pázmány Péternek és a fiatalabb gróf Zrínyi Miklósnak alakját idézzük fel a következő lapokon, de a hozzájuk méltó nagyoknak egész galériáját is felvonultathatnók, mert ez a század igen sok nagy magyart látott. A veszedelemben forgó nemzeti lét erőteljes nemzeti öntudatot szült. S amit ezek a nagy magyarok tanítottak, az ma is időszerű, mert, úgy látszik, örök magyar igazság Verbőczy megállapítása: *«Regnum istud Hungariae cum partibus sibi subjectis in medio faucibusque hostium situm et positum est. Quod gladio semper et armis tutari defendique solet»*, — ez a magyar királyság hódolt részeivel egyetemben ellenségek által környezve azok torkában fekszik, s ennek következtében önállóságát mindenkor karddal és egyéb fegyverekkel kellett oltalmaznia és megvédenie.

A régebbi időkben sokszor úgy tűnik fel, mintha a kereszténység és a magyarság öntudata harcban állna bennünk. Volt, aki elsősorban kereszténynek, s aztán magyarnak, s megfordítva: volt, aki először

magyarnak és csak aztán kereszténynek tudta magát. De a XVII. század ki tudta békíteni ezt a kettőt, mikor a magyar nemzet hivatását abban kereste, hogy a kereszténység védelmezője legyen a pogány törökkel szemben. A nemzeti öntudat ébredése és erősödése harmóniában maradt ennél fogva a kereszténység megvallásával. A magyar nemzet létének szükségességét világtörténeti távlatból igazoltnak látta, s ez önérzetet és megnyugvást adott neki páratlan megpróbáltatásai közepett is. Történetünk legtragikusabb napjaiban eszméltünk rá, hogy magyarnak lenni nem szégyenletes, sőt dicsőséges elhívás.

Ezért innen kell számítanunk az igazi nemzeti öntudat megszületését, mely ettől kezdve folyton tágul és a magyarság mind szélesebb rétegeiben ver gyökeret.

Pázmány Péter.

(1570—1637)

Többek közt egy I. Rákóczi György erdélyi fejedelemhez küldött levelében 1633. január 5-én így ír :

...kegyelmed abban bizonyos legyen, hogy tehetségem szerint én a békességnek őrzésében szívből fáradok. Mert akarnám, ha ezt az kevés magyarságot jobb időre tartanók, és egymást ne fogyatnók ; ki tudja : talán Isten könyörül romlott hazánkon, és a természet szerint való ellenségtől¹ megmenti.

Kemény János önéletírása szerint Pázmány 1627 körül — mikor Bethlen Gábor követeként mint 21 éves ifjú járt a primásnál — így fakadt ki :

«Átkozott ember volna, ki titeket arra készítne, hogy töröktől elszakadjatok, ellene rugóldozzatok, míg Isten az kereszténységen máskép-

¹ T. i. a töröktől.

pen nem könyörül; mert ti azoknak torkokban laktok: oda annakokáért adjátok meg az mivel tartoztok; ide tartsatok csak jó correspondentiát, mert itt keresztény fejedelemmel van dolgotok, tudniillik római császárral; adománytok nem kell; az törököt töltsétek adománytokkal; mert noha ím látod, édes öcsém, nekünk elégséges hitelünk, tekintetünk van mostan az mi kegyelmes keresztény császárunk előtt, de csak addig durál az az német nemzet előtt, míglen Erdélyben magyar fejedelem hallatik florealni, azontúl mindjárt contemptusban jutván, gallérunk alá pökik az német, akár pap, barát, vagy akárki legyen».

A *Kalauz V.* könyvében így szól Konstantinápoly 1458-i elfoglalásáról:

«Tűköröd és példáid ezek te-néked, kedves hazám, megromlott Magyarország. Mert noha fazekadban főtt dolgokból is tanulhatnál; de ha a magad seb-helyeit orczádon nem látod, ám csak szomszédodra fordítcsad szemeidet. És abban bizonyos légy, hogy a ki ördögnek szolgál, kínnal fizet néki; és ha ki ellenségével czimborál, forrót öntenek alája, ha eszén nem jár. Eszedbe veheted, hogy eleitűl-fogva a keresztyének erejével vett erőt a török a keresztyénségen, midőn barátság színe — és segítség reménye — alatt egybebocsátván a keresztyéneket, addig fogyatta és erőtlentette őket, hogy végre ellepte. Azért úgy tarcsad a törökkel frigyedet, hogy semmi készítésre kardot ne köss a keresztyénségre. Mert ha különben cselekeszel, sem nemessebb, sem gazdagabb, sem okosabb, sem egyfő isteni és emberi jókkal bővelkedőbb nem vagy Görögországnál; igájába

ejted ennél-is inkább nyakadat. Hazája-gyülölő, csak maga tisztessége-vadászó fiadnak tarcsad, valaki arra akar vinni, hogy a mely úton Budád oda vagy on, most-is azon sétály, és a török paissa-alól lövöldözzed a keresztyénséget».

Levele Bethlen Gáborhoz, 1623. november 14.

«Sokat gondolkodván a dologrul és mind szegény hazánknak és nemzetünknek szörnyű romlását megtekintvén, mind a Felséged előbbi hozzám mutatott jóakarátját szemem előtt viselvén, mind pedig egyházi hivatalomhoz illendő békességes gondolatokat elmémben forgatván, ez kis írásommal akarám Felségedet megtalálnom. Kérem Felségedet, gonosz néven ne vegye, ha ez közönséges veszedelemnek szörnyűsége, mely sokkal nagyobbra megyen idején elejét nem vévén, kimondatja velem a mi elmémben forog.

Tudom Felséged mind históriákból tudja s mind maga bölcs okosságával által látja, mely veszedelmes dolog a török erejével a keresztyénséget rontani, pusztítani, és mely bátortalan Felségednek is azokra bíznia magát, kik bizony más keblében eperjet nem szednek, csak hogy üdőt és alkalmatosságot várnak. A mit Horatiusról az oroszok mondának, bizony Felséged is azt mondhatja: «Ista vestigia cernunt omnia in adversum spectantia, nulla retrorsum». Ennek felette viselje Felséged szeme előtt, mivel ad számot az Istennek igaz ítélő széke előtt ennyi sok ezer ártatlan keresztyénségnek testébe, lelkébe való rabságáért. — — — Értem, hogy Felséged az jó békességről gyakran fohászkodva emlékezik,

azt is tudom, mit írt Felséged Palatinus uramnak, tudniillik hogyha suspensio armorum lenne, út adatnék a békesség tractálására ; kiben Császár urunk ő felsége sem tartott ellent. Az Úr Isten szállja meg szívét Felségednek és vezérelje az istenes békességre ; ha mibe én az dolognak elő vitelibe érkezem, bizony igaz jó szűvel megcselekedem. — — — Azon leszek én is tehetségem szerint, hogy az sok pusztulások, romlások és következendő veszedelmek eltávoztatnának. Nagy szerencsének tartanám, ha ebben az dologban hasznosan fáradhatnék, mert hogy a mi szűvemen vagyok, Felségednek világosan megjelentsem, igen félek attól, hogy ha békességre nem megyen a dolog, nemcsak az ő Felsége erős hadai elérkeznek, kik immár is Csehországban jutottak ; de az egész keresztyénség felindul és az töröknek ellene áll, kiből csak az jó ki, hogy az német és török Magyarországnak fognak Magyarorszáért hadakozni, mely dolog mily veszedelmére legyen hazánknak és nemzetségünknek, akár ki megítélheti. »

Thurzó György nádorhoz, 1616. augusztus 20.

« — — — Adgyon az úr Isten jó békességet az keresztyénségben, hogy az természet szerint való ellenség ellen lehessenek erősbek, az mikor kívánatlik.

Hogy Forgách uram a nemességet ölje, tömlöczözze, soha eszemben sem jutott, és hogy ő felsége sem foghat vagy ölethet meg egy legkisebb nemes embert is (excepto casu flagrantis criminis), hanem citatum et convictum. Azonképen az Isten életemet ne adgya, ha soha csak gondoltam

is, hogy én haddal menjek vissza az felföldre. — — — Az ki forgott ez világban és tudgya quantum est in rebus inane, neveti efféle dolgokat és én is bizony csak nevetem. De azt szégyenlem, mikor az idegenek nemzetségünket nevetik. — — — Én is szinte oly magyarnak tartom magamat, mint akár ki; hazámnak, nemzetemnek böcsületit s csendességét szeretem és Istentül ohajtva kérem. Az nemességnek is privilégiomit szeretem és tehetségem szerint oltalmazom; mert noha most az sok hadak között megaprózódott az Pázmány nemzetség, de azt megbizonyíthatom, hogy szent István király idejétől fogva jószágos nemes emberek voltak az eleim. Az anyám Massai nemzet volt, az nagyanyám Csáki Miklós leánya volt; Ártándi Kelemen, Czibak Imre közelvaló atyafiai voltak az atyámnak. Azért soha bizony az nemesség privilégioma ellen nem törekedtem, ne is adgya Isten, hogy törekedgyem.»

Gróf Zrínyi Miklós.

(1620—1664)

A legmélyebben látó magyar államférfiak közül való, akik valaha a magyar sors értelmét kutatták. Történetfilozófiája a keresztény hitből táplálkozik, s ennek a fényében nézi a magyar sorsfordulatokat, de nem merül tétlen szemlélődésbe, hanem tettekre vágyik. Nemzete fülébe kiáltja a fenyegető veszedelmet, s aléltságából föl akarja ébreszteni, hogy védni tudja magát, mert senkitől se várhat segédelmet, ha maga nem áll ki a gátra.

Zrínyi munkái éppen vezető gondolataik örök magyar időszerűsége miatt ma is utat mutathatnak sötétben tévelygő magyaroknak.

A «Szigeti Veszedelem»-ből.

Az nagy mindenható az földre tekinté,
Egy szemfordulásból világot megnézé :
De leginkább magyarokat észben vette,
Nem járnak az úton, kit Fia rendelte.

Látá az magyarnak állhatatlanságát,
Megvetvén az Istent hogy imádna bálvánt ;
Csak az, eresztené szájára az zablát,
Csak az, engedné meg, tölthetné meg torkát ;

Hogy ü szent nevének nincsen tiszteleti,
Ártatlan Fia vérenek böcsületi,
Jóságos cselekedetnek nincs keleti,
Sem öreg embernek nincsen tiszteleti.

De sok feslett erkölcs és nehéz káromlás,
Irigység, gyűlölség és hamis tanácslás,
Fertelmes fajtalanság és rágalmazás,
Lopás, ember-ölés és örök tobzódás.

Megindult ezekért méltán ű haragja,
Azért Mihály archangyalt magához hívá,
És kemény haragjában így parancsolá,
Ű szentsége előtt archangyal áll vala :

«Nézd ama kemény nyaku és kevély sciták
Jó magyaroktól mely igen elfajzottak,
Szép keresztyén hütöt lábok alá nyomtak,
Gyönyörködnek külömb-külömb vallásoknak.

Maga te tekintsd meg körösztyn világot,
Nem találsz azok közt, kivel tettem több jót ;
Kihoztam Scitiából, mely nékiek szük volt,
Az én szent lelkem is ű reájok szállott.

Seitiából, azt mondom, kihoztam őket,
 Miként Egyiptusból az zsidó népeket,
 Hatalmas karommal verém nemzeteket,
 Mindenött rontám, vesztém ellenségeket.

Téjjel-mézzel folyó szép Pannoniában,
 Megtelepítém őket Magyarországon,
 És meg is áldám minden állapotjában,
 Meghallgatám, segítém minden dolgokban ;

Sőt vitéz szível is megáldottam őket,
 Úgy hogy egy jó magyar tized mást kergetett,
 Sohul nem találtak oly nagy ellenséget,
 Az ki, mint por szél előtt, el nem kerengett.

Szentséges lölkömet reájok szállattam,
 Az körösztyén hűtre fiam által hoztam,
 Szent királyokkal is megajándékoztam,
 Békeséget, tisztességet nekik adtam.

De ők ennyi jókért, ah, nehéz mondani!
 Ah, háládatlanok, és merték elhadni,
 Nem szégyenlik Isteneket elárulni,
 Ellenemre minden gonoszba merülni.

Ah, bánom, hogy ennyi jót ü vélek töttem,
 Nem-é viperákat keblembbe neveltem?
 De immár ideje velek esmertetnem :
 Én vagyok ama nagy bosszúálló Isten.

Eredj azért, archangyal, szállj le pokolban,
 Válassz egyet az haragos fúriákban,
 És küldjed el aztot szultán Szulimánban,
 Juttassa magyarokra való haragban.

Én pedik töröknek adok oly hatalmat,
 Hogy elrontja, veszi az rossz magyarokat,
 Mindaddig töri iga kemény nyakokat,
 Mig nem esmerik meg elhagyták urokat,

Kiálnak én hozzám, s nem hallom meg űket,
 Hanem fogom nevetni nehéz ügyöket ;
 Az ű panaszokra nem hajtom fületem,
 Ű nyavalyájokra nem tészem szememet.

Ez mindaddig lészen, míg bosszút nem állok,
 Harmad-negyed ízig büntetés lesz rajtok ;
 És ha idején észben nem veszik magok,
 Örök átkom, haragom lészen ű rajtok.

De ha hozzám térnek, megbánván bűnöket,
 Halálról életre ismét hozom űket.
 Jaj, török, néked, haragom vesszejének!
 Te vagy, de eltörlek, ha ezek megtérnek».

Szigeti veszedelem, I. ének, 7—24. versek.

Prózai munkáiból.

Ne bántsá a magyart! Szegény magyar nemzet annyira jutott-e ügyed, hogy senki ne is kiáltson fel utolsó veszedelmeden? hogy ne keseredjék meg szíve romlásodon? hogy senki utolsó hallálal való küzködéseden egy biztató szót ne mondjon? Egyedül legyek-e én őrállód, vigyázód, ki megjelentsem veszedelmedet? Nehéz ugyan ez a hivatal nékem, de ha az Isten az hazámhoz való szeretetet reám tette, imé kiáltok, imé kiáltok, imé üvöltök : hallj meg engem, élő magyar, ihon a veszedelem, ihon az emésztő!

Prózai munkái (Markó kiadása). Áfium: 273.

Gondolom, hogy itt mondja valaki: mind igaz ez, de mi magunktól elégtelenek vagyunk magunk oltalmára. Úgy vagyunk az, meg kell vallanunk, a török erejéhez képest mi csak nyomorultak vagyunk; de viszont ez a gondolkodás is nem kicsint árt nekünk, valaminthogy régenten görögöknek ártott, mikor a persiaiakkal conferáltak (összehasonlították) a magok erejét, ez a gondolkodás igen mélyen vala ő nálok begyűke-rezve, úgy annyira, hogy mikor a persiaiak valamelyik részére Görögországnak hadat indítottak volna, az többi görögök szerencséseseknek tartják vala magokat, ha azonban békével maradhatnak vala. Így lévén, persiaiak a görögöket mind elgázolták, míg az elkerülhetetlen kénytelenség avagy desperatio úgy annyira görögök szívét nem keményítette volna, hogy Xerxes király ellen, amely annyi száz ezer embert hoz vala, kevés ezerrel ellentállának, és annyira megverték azt a számlálhatatlan sokaságot, hogy szégyennel, gyalá-zattal kelle a királynak visszafutni.

Ha ezért ez a kénytelenség, szükség, fatalis necessitas (végzetes kényszerűség) megorvoslotta görögökben szíveknek lágyságát és tunyaságát, miért minékünk is, lévén szintén abban az elkerülhetetlen veszélyben ügyünk, nem csinál egy férfiú gondolkodást szívünkben, hogy avagy megoltalmazzuk magunkat, avagy vitéz módra haljunk meg? Praestat mori uti leonem, quam vivere sicut asinum. (Jobb meghalni oroszlánként, mint élni szamárként.) Aesopus azt mondja vala egy fabulájában, hogy a nyulak megunakodván életüktől, mivelhogy minden állatoknál félénkebbek volnának, és csak szaladásban volna minden securitások, azt végezzék magokban, hogy egy

nagy tóban egyszersmind neki rugaszkodván belé ölnék magokat. Történék azonban, hogy mikor már a tóhoz érkeztek volna, a parton lévő békák megijedvén a nyulaktól, a tóban beszökdösének; kit meglátván egy öreg nyúl, így kiálta fel a többinek: megálljatok, nyulak; mi azért meggyünk vala a tóban veszni, hogy azt tudtuk, nincs nálunknál félenkebb állat; de imé, látjuk, a békák még nálunk is félenkebbek, mert mielőttünk ugrának be a tóban; azért ne öljük meg magunkat az egyszer. Által kell minékünk esnünk a mi szerencsénken, ha megmaradást kívánunk, és úgy vessük számot, hogy minékünk magunknak. Mert én nem látok egy szomszédot is, sem egy idegen nemzetet is, aki a mi kedvünkért örömet szerencséltesse a maga békességes voltát a mi veszedelmünkkel. A vízben haló ember-től fél a hajóban ülő is, hogy őtet is be ne vonja magával...

Ne adja Isten azt, hogy az én pennám az idegen nemzeteknek akármelyikéről is igyekezzék gyalázatokat írnia: nem az én célom az, mert tudom minden nemzetnek maga dicsőségét elegendőképpen mindennap historiákkal is bizonyítani. De azt concludálni kívánom, hogy mi magyarok ne tegyünk fundamentomot senki vitézségében, hanem míg Isten ép kezet-lábat adott kinek-kinek, azon erőlködjék, hogy az idegenek ne legyenek szükségesek principaliter, hanem accessorie (ne főképpen, hanem csak mint kisegítő erőt vegyük őket igénybe), segítségképpen, mert bizonyára az mi sebünk senkinek úgy nem fáj mint minékünk, senki nem érzi nyavalyánkat úgy, mint mi. Tehát következik abból, hogy senki olyan serényen is nem nyúl

az orvossághoz, mint minékünk kellene nyúlunk, főképpen ha az az orvosság veszedelemmel jár.

Itt talám valaki engemet megszólít s kérdi tőlem: mit akarsz ezekből a sok beszédekből kihozni? mit tanácslasz? könnyű akárkinek is deklamálni, prédikálni, de orvosság kell a betegnek, flastrom a sebnek. Én arra röviden felelek, meg is duplázom kiáltásomat: Fegyver, fegyver, fegyver kívántatik, és jó vitézi resolutio! Ezenkívül én semmit sem tudok sem mondok. Avagy azért, magyarok, evvel oltalmazzuk meg magunkat, avagy vitézül haljunk meg mindnyájan, mert non datur aliud medium (más mód nincsen). Elfussunk? nincs hová, sohun másutt Magyarországot meg nem találjuk, senki a maga országából barátságunkért ki nem megyen, hogy minket helyheztesse belé: az mi nemes szabadságunk az ég alatt sohun nincs, hanem Pannoniában. Hic vobis vel vincendum vel moriendum est. (Itt győzőtök, vagy halnotok kell.)

De ismét itt nekem mondhatja valaki: jó volna a hadakozás, ha kívánt successusokat (eredményeket) remélhetnénk magunknak: de azt sokszor próbáltuk, soha nem nyertünk véle, mindenkor markunkban szakadt.

Én arra így felelek: Míg az mi militaris disciplinánk in flore volt (virágzásban volt), Corvinusok alatt és más vitéz királyok alatt, nem igaz az, hogy markunkban szakadott volna soha is szándékunk. Teliék a historiák a mi magyar nemzetünknek dicsőségével, teli a világ azoknak emlékezetivel, és Európának egy szegelete sincs, aki az mi eleinkről becsülettel ne szólna; soha muzulmán vér nagyobb folyásokkal nem folyt,

mint a magyar kard miatt, soha senki ennek a pogány holdnak betöltését úgy nem késlette, mint mi magyarok. De meg kell vallanunk, noha nyögve és pironkodva, mert: *Dedecori est fortuna prior* (előbbi szerencsénk most gyalázatunkra van), olyan messze estünk mi mostani magyarok a régiektől, hogy ha előljönének mostan más világról azok a mi vitéz eleink, sem mi őket, sem ők minket meg nem ismerhetnének. Mert nyelvünkön, szólásunkon kívül mivel hasonlítjuk mi magunkat azokhoz? és bizonyára mondhatnák nekünk: *Vox quidem vox Jacob, manus autem Esau*. (A hang ugyan Jákobé, de a kéz Ézsau keze.) Csúfsága lettünk a nemzeteknek és magunknak, ellenségünknek pedig, valahonnan jön reánk, prédájává. Miért? a vitézségnek disciplinája nem tartásáért, a részegségért, a tunyaságért, az egymásgyűlölésért, és ezer ilyen vétünkért. Én nem hízelkedhetem, édes nemzetem, tenéked, hogy hazugsággal dicsérjelek, mert a profétaként: *Popule meus, qui te beatum praedicant, ipsi te decipiunt* (én népem, a kik boldognak hirdetnek, azok megcsalnak téged); hanem im megmondom magadnak fogvatkozásaidat, olyan szívvel és szándékkal, hogy megismervén magad is, vesd ki ezt a mocskot lelkedből, reformáld vétkeidet, öltözzél igazságban, övedzzél erősséggel, hídd segítségre a Jehovát, resolváld magadat, avagy ajándékozd magad az Isten nevének, és magadnak oltalmára kössünk kardot a pogány ellen. Ha azért a magunk fogvatkozásainkat megismerjük előbb, könnyebben az orvosságot is fellelhetjük azután.

Ha nincs haszon a panaszolkodásban és a haszontalan való fohászkodásban, nyúljunk az remidiumokhoz (orvosságokhoz) ha vagyon; s vagyon is penig, ha akarunk. Mert noha az mi magunk népét az mint mostan vagyunk, jól leábrázoltam, ugyan mindazonáltal, ha kérde: kit kívánok s micsoda nemzetet akarok oltalmomra, azt mondom: a magyart kívánom. Miért? azért, mert ez legalkalmasabb, legerősebb, leggyorsabb és, ha akarja legvitézebb nemzetség. Kétszáz esztendeje leszen immár, hogy a magyar törökkel harcol. Hányszor a török császárok személyek szerint sok száz ezer emberekkel jöttek országunkban, csak az egy szultán Szulimánnak is, ki legvitézebb császár vala az ottomán nemzetben, öt expeditioja volt, de mégis Isten nem hagyott mindnyájunknak elveszni; az mi veszett is, többnyire békesség alatt s frigynek színe alatt vesz, hogysem hadakozásban. Azért magyart kívánok oltalmamra, nem indust, nem garamantát, sem olászt, sem németet, sem spanyort. Csak jobbítsuk meg magunkat, szabjunk más rendet dolgainknak, tegyük régi helyére és méltóságára militarem disciplinam: egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók, és ha kevesen vagyunk is, nem oly kevesen azért, hogy a török ebekkel meg ne bánassuk, hogy ilyen semminek tartott minket.

IV.

XVIII. század.

A török veszedelem elmúltával a német nyomás erősödött. De a megszületett nemzeti öntudatot fejlődésében már nem lehetett megállítani. Ha a politikai élet területén akadályok álltak útjába, az irodalomba menekült és onnan vívta harcát a hatalom magyartalanító törekvései ellen. Ezért nálunk politika és irodalom sokkal mélyebb szálakkal fonódtak össze, mint Európa bármely más nemzeténél.

A nemesi magyar nemzet vívja e században harcát az új időkkel. Fénye és árnya egyaránt latra tétetik, s dicsősége reményt, romlottsága kétséget támaszt jövője felől. Ennek a benső vívódásnak adnak hangot az itt következő szemelvények, melyek akkor is a XVIII. század szelleméhez tartoznak, ha átnyúlnak a következő korszakba.

Az 1791. évi 10. törvénycikk.

Magyarország és a hozzákapcsolt részek függetlenségéről.

Az ország karainak és rendjeinek alázatos előterjesztésére, Ő szent felsége is kegyesen elismerni méltóztatott, hogy ámbár a felséges ausztriai ház nőágának az 1723. 1. és 2. cikkelyek által a magyar királyságban és a hozzákapcsolt részekben megállapított örökösödése ugyanazt a fejedel-

met illeti, akit a megállapított trónöröklési rend szerint a Németországban s azon kívül fekvő, elválaszthatatlanul és föloszthatatlanul birtoklandó többi ország és tartományokban illet: mindazonáltal Magyarország, a hozzákapcsolt részekkel együtt szabad és kormányzatának egész törvényes módját illetőleg (beleértve mindenféle kormánysszékeit) független, azaz semmi más országnak vagy résznek alá nem vetett, hanem saját állami léttel és alkotmánnyal bíró, s ennél fogva az 1715:3., valamint az 1741:8. és 11. cikkelyek rendelkezésének megfelelően, törvényesen megkoronázott örökös királyától, s így Ő szent felségétől s örököseitől Magyarország királyaitól, tulajdon törvényei és szokásai szerint, nem pedig más tartományok módjára igazgatandó és kormányozandó ország.

Kazinczy Ferenc.

(1759—1831)

A patriotizmusról és a kozmopolitizmusról.

A haza szeretete egyike a természet legszen-
tebb érzéseinek. Nem rettegi az az értelem ítéletét,
de nem vár annak felszabadítása s javallása után
s a vett jóknak hálás emlékezetek nélkül is fog-
nattal hat minden el nem fajult szívben. Szent
az, mint a gyermeki hűség és szülői szeretet. Jaj
az oly atyának (úgymond Rousseau — és ez
nemcsak a ház, hanem a haza tagjaira is illik),
ki az észből koldul okokat, melyeknél fogva neki
gyermekét szeretnie kell. Nékem az oly atya
kedves, ki gyermekét szereti, mert az ő gyermeke.
S a patriotizmus nem ellenkezik a kozmopolitiz-

mussal: de amazt csak nemesíti... Igazságtalan és épen nevetséges volna az a magyar, aki nem ismervén, vagy ismerni nem akarván nemzetét és honját, magát esztelen göggel mértékelné a nálánál igen sok és igen nagy tekintetben boldogabb némethez, franciához. Szerencsére a természet még a sanmarinói polgárkának és a grönlandi halfogónak is adott okot hazáját szeretni s sorsának örvideni; s ha vannak is esetek, melyek a szerencsétlen Teucert Szalamiszt elhagyni, magával elvinni s másutt állítani kényszerítik: utálatosabb a nemesebb érzésű ember előtt semmi nem lehet, mint a sváb, ki szülőtte földjét elhagyja s odamégyen lakást venni, hol jászla bővebben telik.

E nagy érzés igen tetszetes bélyege a magyar-nak. Mint a zsidó fordul Jeruzsálemnek, mikor imádkozik: a szerint fordul ez a külföldön honja boldog fekvése felé, midőn tokajijának cseppjeit fősvénykedő gyönyörűséggel szörböli, s lelke nemzete történetében elsüllyed; mint Iphigenia ragadtatik a barbárok közt heves öröme, midőn füleiben valahára ismét görög szó zeng, midőn szemei végre ismét látnak egyet, kinek a Hellász boldog földje adott születést: a szerint pattan fel a külföld pázsitjáról a fáradtában elheveredett magyar rekruta, a szerint kiáltja ezt elragadtatva: «Nézd a magyart!», midőn a mellette elmenő szekérről egy idegen magyar akcentusú magyar szóval szól hozzá: — mint a hazájából távolszakadt görög sírja édes könyűjét, midőn a Fekete-tengeren már kikelleni látja a tráciai hegyeket: a szerint sír a hazájába megérkező magyar, midőn hajója előtt Dévény feltűnik, s a földet, Pozsonyban, ujóra nyomott csókkal

illeti. Nem vad buzdulat ez, nem a pusztá szokás mive, nem a más nemzetek megvetése mibenünk. Tudja a magyar, miért szereti ő hazáját és nemzetét. Tudja, hogy ege tiszta, földje termékeny, hogy Zemplénje néki isteni nektárt, Aradja igaz ichort nyujt, hogy hegyei spanyol arannyal vetélkedő ásványt adnak, hogy nyelve zengő, muzsikája, tánca lelkesült, öltözete ékes, erkölcei, szokásai mennyivel inkább egyezők a természettel, mint sok más nemzetekéi; törvényei — minden fogyatkozásaik mellett — mennyire jobbak az oly nemzetekénél, melyek a magokéin az idők szükségéhez képest még vagy nem segítettek, vagy nem segíthettek, s örvend polgári alkotmányának, mely neki — nemesnek vagy nem-nemesnek, oly boldoggá teszi életét, hogy semmi más országnak nem óhajt lakosává válhatni. Érzi ő, mely grádicsán áll a kultúrának, de azt is érzi, hogy magának hagyva, s sokkal rosszabbul, mint csak magának hagyva, nem pirulhat akármely nemzet előtt, mely nálánál, minden oldalról segéllyel, sokkal előbbre haladott. S ez az az érzés, s a régi idők szomorú emlékezte, melyek boldogságát gátolták, gyulasztják szívét s eltöltik az elkeseredés bátorságával, büszkévé teszik és nagygyá; s reméljük, aki akarja látni, hogy . . . mint haladunk, ahol haladunk lehet, — ha igazságos, meg nem tagadja tőlünk a közlelkűség (Gemeingeist) dícséretét, melyet egyedül a haza szeretete szülhete.

Tübingai pályaműve a magyar nyelvről, 1808.

Kisfaludy Sándor.

(1772—1844)

Önéletrajzából.

Kisfaludy a zalaegerszegi közgyűlésben volt, midőn az újonnan hozott, a magyar nyelvet kormánynyelvvé tévő törvény kihirdettetett. Akkor felesége a többek között ezt írja férjének :

«Vidékünk felett tegnapelőtt egy borzasztó fergeteg ment keresztül jégzáporral. A sümegi és rendeki mezőnek egy részét jól megverte ; a szőlőt gyengébben csapta meg. Minket mindakét helyen talált ismét. Ne búsulj! mert hagyott is még. Ne boszankodj : mert már megszokhattuk. Tarts inkább velem, gondolván : Isten adta, Isten elvette, légyen áldott.»

Kisfaludy akkor nyomban azt válaszolá :

Jegedet most fel sem veszem. Kenyerünk, borunk lesz talán, míg élünk : mert önérzésem mondja, hogy megérdemlem veled együtt, és megszolgálok, ha bár nem fizetett és nem tisztviselő is, a kenyeret, bort, melyet a magyar föld terem. Én Tenéked jobb hírt mondok : a jég, mely Hazánkat és Nemzetünket sok száz esztendő óta folyvást verte, megszűnt. A magyar hazafiságnak és nemzetiségnek magva, melyet én, a magam módja szerint, és mások is, de nem sokan, ismét a magok módjok szerint, a magyar keblekbe vetettünk, — harminc esztendő folyta alatt kelvén, bokrosodván, nővén, most megérett, és az arany gyümölcsnek aratása, noha sok akadályokkal küszködve, megtörtént. Halljad s örülj : a magyar nyelv törvény által kormánynyelvvé lett.

Ennek következése egy fertályszázad múlva tizenkétmilliom magyar lesz. Mink azt nem érzük. Ezen szép s nagy termésből, önérzésből mondhatom, legalább egy kéve az én munkám. Ezen kévére örömtelve ülök le, és hogy én is a bibliából szóljak, mint Te, azt mondom: most már örömet meghalok: mert látják szemeim a jövőendő nagy és erős magyar Nemzetet.

Hazafiság a Nemzetiségnek.

Hazafiság nélkül a Nemzetiség egy több százados tölgy, mely szélvészek által ostromoltatván, égető melegek által sorvasztatván, a tápláló s létét fenntartó nedvek szűkében lassanként hajtani, gyümölcsözni s díszleni megszűnik — míg végre vagy a fejszéknek öldöklő csapásai, vagy egy dúló fergeteg által odadúl s — ha több szomszédnak határhalmán állott — közprédává leszen. A mulandóságnak és veszendőségnek szomorú képe.

Összehangzó nemzeti érzés, egyetértő nemzeti gondolkodás, összeölelkező szándék és akarat, összefogó erős tökélet — de főképpen egy ajak, egy nyelv (mert a nyelv által közli s osztja magát a Szív és Ész az emberben egymással) — mindez összevéve s eggyéolvadva teszi a nemzetiséget, azon vonásaiban, hangjaiban, viseletében, módjaiban, énekeiben, táncaiban, szokásaiban, szer-tartásaiban külön-különvált emberi nagy társaságot, természetet s tulajdon, saját karaktert, lelket, mely egyik vagy másik országnak lakosít ez vagy amaz nemzetté bélyegzi.

Nem az országokat egymástól választó, különböztető határoszlopok, vagy egyéb határjelek, —

nem az országokat körülfogó tengerek, — nem a földet hasító s osztályokra szaggató folyók tesznek egy Nemzetet ezzé vagy azzá, — hanem a nyelv tesz minden Nemzetet ez vagy ama nemzetté. Ez megcáfolhatatlan igazság: bizonyítják a mult időnek századi és a nemzetek történetkönyvei. Ne menjünk messze: a magyar föld határai között találjuk ezen igazságnak legközelebb, legerősebb, legszomorúbb bizonyosságait: mert hogy a magyar levegő, kenyér és bor az embert magyarrá még nem teszi, látjuk a Hazánkba vándorlott sok külföldiekben; kik jobb élet és szerencse reményével idejöttek, itt jobb hazát találtak, mint amelyet elhagytak; de ha itt tanyát vertek is, csak azok maradnak, akik voltak, t. i. idegen nyelvű, érzésű s gondolkozású külföldiek, kik a magyar nemzettel összeolvadni ritkán tudnak.

Az a nyelv a Nemzetnek, ami a lélekzet az élőnek. Nyelve nélkül szintén úgy vége a nemzetnek, mint lélekzet nélkül vége az életnek. Azon nemzetek voltak az elővilágban leghatalmasabbak, kiknek nyelvek legmíveltebbek valának — úgy van a jelenkorban is.

A nyelvvel együtt jár a művészség többnyire minden nemzeteknél: együtt virágoznak, díszlenek, — együtt nyomorognak, sínlódnak. A nyelvnek szülője a nemzetiség; nevelői az anyák; táplálói a Nemzet és a nemzeti nyelven folytatott kormány és törvények.

Berzsenyi Dániel.

(1776—1836)

A felkölt nemességhez.

Él még nemzetem Istene!
 Buzgó könnyeimen, szent öröm, ömledezz!
 Állsz még, állsz, szeretett hazám!
 Nem dőlt még alacsony porba nemes fejed!
 Méltán búslakodám előbb,
 Hogy hérósz eleid nyomdokiból kitérsz,
 S régen félt veszedelmidet
 Rád huzzák netalán majd buta korcsaid.
 Hála! mást mutat e sereg,
 Mely most, régi magyar módra, nyeregben ül.
 Nem szállt Trója alá soha
 Ily szép spártai had, sem Hunyadink kevély
 Zászlóit nem emelte volt
 Rettentőbb hadi nép Bécs letörött falán.
 Csak sast nemzenek a sasok,
 S nem szűl gyáva nyulat Núbia párducza.
 Thétis nagy fia nem maradt
 Chíronnál, mikoron kardra veté szemét:
 Árpád vére se hűlhet el,
 Ámbár rég heverész a puha pamlagon.
 Nézd: most felköti fegyverét,
 Csakóján lobogó kolcsag emelkedik.
 Buzdító katonás ruhát
 Öltvén, lelke nemes lángja kigerjedez.
 Majd kardjára felesküszik,
 Mindent ront s megemészt, mint heves Afrika
 Búsult tigrise, a midőn
 Ordít kölykeiért s körme viaskodik.

Majd felkelnek alattad is,
 Oh József! nagyanyád Trézia bajnoki,
 S bátran mégy, szeretett vezér,
 A jégálpeseken s Ádria öblein.
 E nép nem gyülevész csoport,
 Nem rabbérbe emelt bús buzogányt keze.
 Önként áldoz ez életet,
 S horgas kardja kövér hantjaiért hasít.
 Míglen hősi bibor süveg
 Tündöklék fejedén, Hunnia csillaga,
 Eszterházy, dicső magyar!
 Míg győző eleid pallosa czombodon
 Csattog: győzni fog a magyar,
 S Andrásnak ragyogó napja le nem menend.

A magyarokhoz.

Romlásnak indúlt hajdan erős magyar!
 Nem látod, Árpád vére miként fajúl?
 Nem látod a bosszús egeknek
 Ostorait nyomorúlt hazádon?

Nyolcz századoknak vérzivatarja közt
 Rongált Budának tornyai állanak,
 Ámbár ezerszer vak tüzedben
 Véreidet, magadat tiportad.

Elszórja, hidd el, mostani veszni tért
 Erkölcöd: undok vipera-fajzatok
 Dúlják fel e várt, mely sok ádáz
 Ostromokat mosolyogva nézett.

Nem ronthatott el tégedet egykoron
 A vad tatár khán xerxesi tábora,
 S világot ostromló töröknek
 Napkeletet leverő hatalma;

Nem fojthatott meg Zápolya öldöklő
 Századja, s titkos gyilkosaid keze :
 A szent rokonvérben füresztő
 Visszavonás tüze közt megálltál :

Mert régi erkölcs, spártai férfikar
 Küzdött és vezérelt fergetegid között ;
 Birkózva győztél, s Herculesként
 Érczbuzogány rezegett kezedben,

Most lassu méreg, lassu halál emészt.
 Nézd : a kevély tölgy, melyet az éjszaki
 Szélvész le nem dönt, benne termő
 Férges erős gyökerit megőrlik,

S egy gyenge szélről földre teríttetik!
 Így minden ország támasza, talpköve
 A tiszta erkölcs, mely ha megvész,
 Róma ledűl s rabigába görbed.

Mi a magyar most? — Rút sybarita váz.
 Letépte fényes nemzeti bélyegét,
 S hazája feldúlt védfalából
 Rak palotát heverőhelyének ;

Eldődeinknek bajnoki köntösét
 S nyelvét megúnván, rút idegent cserélt,
 A nemzet őrlékét tapodja,
 Gyermekei báb puha szíve tárgya.

Oh! más magyar kar mennyköve villogott
 Attila véres harcrai közt, midőn
 A félvilággal szembe szállott
 Nemzeteket tapodó haragja.

Más néppel ontott bajnoki vért hazánk
 Szerzője Árpád a Duna partjain.
 Oh! más magyarral verte vissza
 Nagy Hunyadink Mahomet hatalmát.

De jaj, csak így jár minden az ég alatt!
 Forgó viszontság járma alatt nyögünk,
 Tündér szerencsénk kénye hány vet,
 Játszva emel, s mosolyogva ver le.

Felfogat a nagy századok érczeze
 Mindent: ledúlt már a nemes Ílion,
 A büszke Karthago hatalma,
 Róma s erős Babylon leomlott.

A XVIII. század.

Század hanyatlik! Már küszöbén vagyunk
 Bámult korunknak, századok Istene!
 Buzgó örömmel feltekintek,
 S titkaidat huraim csudálják.

Népek születnek, thrónusok omlanak
 Lehelleteddel, s a te szemöldököd
 Világokat ronthat s teremthet,
 A nagy idők folyamit vezérelvén.

Hány századoknak szélveszes ostromin
 Harczolt szerettem nemzetem ekkorig!
 Hány száz Charybdis s mennyi örvény
 Várta nemes remeked halálát!

Már sírba szállott hajdani nagy nevünk,
 Már-már lecsüggött győzni szokott karunk,
 Mikor hatalmas szárnyaiddal
 Béfedezéd lebegő vitorlánk.

Megszántad e nagy bajnoki nemzetet,
 Mely annyi harcz közt vívta ki hantjait,
 S véráldozattal kérte vissza
 Ősei szent viadalma bérét.

Révpartra hoztad : Trézia karjain
 Köztünk Perikles napjai nyíltanak ;
 Saturnus áldott lelke jött fel,
 S vérbe merült mezeinkre szállott.

Dicső szabadság temploma lett hazánk,
 Nem dúltak ádáz pártot ütő hadak,
 A szent rokon vér nem kiáltott
 A babonák tüze közt az égre.

Áldás virágzott a Duna partjain,
 Áldásba ferdett a Tisza síkjain,
 Áldásba a vad Dráva berkin
 S Fáttra kopár farain lakó nép.

S már most Ferencznek títusi thrónusa
 Fénylik közöttünk : jer, magyar, e napon :
 Nyisd meg dicsőült szent királyid
 Templomait s leborulva áldozz.

Nézd, mely hatalmas népeket eltörült
 Körülted e nagy s ritka időszakasz!
 Nézd, mely viszontság kénye játszott
 A legerősb szegeletkövekkel.

Téged megőrzött őseid Istene.
 Trajánok s áldott Marcusok álltanak
 Kormányokon, kiknek királyi
 Homlokokon ragyogott az erkölcs.

Mindenható kar méri ki sorsodat,
Kar, melyen ég s föld sarkai forganak,
Kar, mely dicsőült őseidnek
Rettenetes hadait vezette.

Bízzál, virágzóbb századokat remélj,
Eldődeidnek szép kora visszatér ;
Csak lelkesen tartsd : mennyi sok szent
Vérbe került az igaz dicsőség.

V.

XIX. század.

A nemzet eszméje mélyen lenyúlik a népbe. A nemesség gyengének bizonyul hordozására és a népi Magyarország vállalkozik megőrzésére és továbbfejlésztésére. Ennek a népi magyarságnak azonban kint és bent egyaránt ellensége támad: ott a Habsburg-birodalom egységes szervezete, itt a velünk együtt és köztünk élő idegen népiségek, amelyek ugyancsak nemzeti öntudatra ébredve a maguk hatalmi céljainak szolgálatát a magyar állammal szemben is vállalják.

Népből tudunk-e modern, demokratikus nemzet lenni? Lehet-e önálló, független nemzeti államunk, vagy részként élhetünk csupán egy államszövetségben? — ezek a század magyar problémái, melyek legjobbjainkat nyugtalanítják.

A nemzeti politika ebben a században állandóan akadályokba ütközött, de az irodalom annál klasszikusabban fejezte ki, mit akar és mit tart magáról a magyar. Peragit tranquilla potestas quae violenta nequit, — a szellem csendes ereje valóban nagyobb hatalomnak bizonyult az erőszak fegyvereinél. S ez biztatás nekünk a huszadik század kétségeiben is.

Kölcsey Ferenc.

(1790—1838)

Zrínyi dala.

Hol van a hon, melynek Árpád vére
Győzelemben csorga szent földére,
Mely nevével hév szerelmet gyújt;
S messze képét bujdosó magzatja
Még Kalypso keblén is siratja,
S kart feléje búsan vágyva nyujt?

Itt van a hon, ah nem mint a régi'
 Pusztaságban nyúlnak el vidéki,
 Többé nem győzelmek honja már ;
 Elhamvadt a magzat hő szerelme,
 Nincs magasra vívó szenvedelme,
 Jégkebelben fásult szívet zár.

Hol van a bércz és a vár fölette,
 Szondi melynek sánczait védlette,
 Tékozolva híven életét ;
 Honnan a hír felszáll, s arczulatja
 Lángsugárit távol ragyogtatja,
 S fényt a késő századokra vét?

Itt van a bércz, s omladék fölette,
 Mely a hőst és hírét eltemette,
 Bús feledség hamván, s néma hant ;
 völgyben ül a gyáva kor, s határa
 Szűk köréből őse saslakára
 Szédeleg ha néha felpillant.

És hol a nép, mely pályát izzadni,
 S izzadás közt hősi bért aratni
 Ősz atyáknak nyomdokán tanult ;
 S szenvedett bár, s bajról bajra hága,
 Hervadatlan volt szép ifjúsága,
 A jelenben mult s jövő virult?

Vándor állj meg! korcs volt anyja vére,
 Más faj állott a kihúnyt helyére,
 Gyöngé fővel, romlott, szívtelen ;
 A dicső nép, mely tanult izzadni,
 S izzadás közt hősi bért aratni,
 Névben él csak, többé nincs jelen.

Zrínyi második éneke.

Te lásd meg, ó sors, szenvedő hazámat,
Vérkönnnyel ázva nyög feléd!
Mert kánya, kígyó, féreg egyre támad,
És marja, rágja, kebelét.
A méreg ég, és ömlik mély sebére,
S ő védtelen küzd egyedül,
Hatalmas, ó légy gyámja, légy vezére,
Vagy itt az óra, s vég veszélybe dől!

Áldást adék, sok magzatot honodnak,
Mellén kiket táplál vala ;
S másokra vársz, hogy érte vívni fognak?
Őn népe nem lesz véd fala?
Szív, lélek el van vesztegetve rátok ;
Szent harcra nyitva várt az út,
S ti véd falat körül nem vonátok ;
Ő gyáva fajt szült, s érte sírba jut.

De szánjad, ó sors, szenvedő hazámat!
Te rendelél áldást neki :
S a vad csoport, mely rá dühödve támad,
Kiket nevelt, ön gyermekéi.
Taposd el a fajt, rút szennyét nememnek ;
S míg hamvokon majd átok ül,
Ah tartsd meg őt, a hív anyát, teremnek
Tán jobb fiak, s védvén állják körül.

Törvényem él. Hazád őrcsillagzatja
Szülötti bűnein leszáll ;
Szelíd sugárit többé nem nyugtatja
Az ősz apák sírhalminái.
És más hon áll a négy folyam partjára,
Más szózat és más keblü nép ;

S szebb arczot ölt e föld kies határa,
Hogy kedvre gyúl, ki bájkörébe lép.

Huszt.

Bús düledékeiden, Husztnak romvára, megállék!
Csend vala, felleg alól szállt fel az éjjeli hold.
Szél kele most, mint sír szele kél; s a csarnok
[elontott

Oszlopi közt lebegő rémalak inte felém.
És mond: Honfi! mit ér epedő kebel e romok
[ormán?

Régi kor árnya felé visszamerengni mit ér?
Messze jövődével komolyan vess öszve jelenkort:
Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!

Nemzeti szerencse és szerencsétlenség.

Szerencsés történetek felvirágoztathatják, di-
csőségre emelhetik a nemzetet; de a bal sors
csapásaiból is eredhetnek magas érzelmek. Sze-
rencse hiúvá is teszen; szerencsétlenség, ha nem
közlelket ért, magába szállást, önismerést, erő-
kifejlést hoz magával. Hányszor nem szült a
veszteség hasonló lelkesedést a legnagyobb győ-
zedelemhez! Minden esetre, a fájdalom keresztül-
röpülése gyötrelmes ugyan, de szelíd, emberi ér-
zelmeket többször támaszt, mint a gyönyör hosszú
folyama. Iskola az, melybe az istenség nem min-
dig haragjából vezet bennünket.

Mohács.

Haza és nemzet.

Minden állat keres magának fekhelyet, minden madár fészket, hova nappali vergődése után nyugodni visszatér ; s egyedül az emberen feküdnék-e a sors legterhesebb átka : vándornak lenni az egész bujdosó csillagon keresztül, s mindenütt lenni, hogy mindenütt idegen maradjon? Viselhet-e az egész emberi nem iránt tiszta, szent szerelmet szívében, ki saját háznépe keskeny körében nem tudná magát boldogabbnak érezni, mint másutt mindenütt? Ki távolból megtérte után saját gyermekét nem tudná forróbb öleléssel magához szorítani, mint akármely idegent? És mi a haza egyéb, öszvetartozó nagy háznép egészenél? Minden ily nagy háznépet saját nyelv, saját szokások, saját ősek, saját hagyomány, saját jó és balszerencse kötnek együvé, s választanak el egymástól. S ez előszámláltak mind multból hatnak a jelenre, mind lélekről lélekre és szívről szívre plántált emlékezeten nyugosznak ; s a szerént amint vagy híven ápoltatnak, vagy hűség-telen hidegséggel elhagyatnak, vagy gazdag virág-zatú nemzeti élet fejlődik belőlek, vagy nemzeti hervadás és enyészet következik.

Isten egy szívnek egy kebelt teremte : így egy embernek egy hazát. Semmi sem lehet erős, semmi sem nagy és következéseiben tiszteletre méltó, ami czél és határ nélkül széjjel folyt ; aminek nincs pontja, melybe öszvevonuljon, honnan elágazzék. Azért kell minden egyes embernek saját hazájaért munkálni ; azért kell szerelme egész erejét hazájára függeszteni ; azért kellett a legszebb, legrendkívülibb tetteknek csak ily szerelem kútfejéből származhatni. Egész világért,

egész emberiségért halni : azt isten teheté ; ember meghal háznépeért, ember meghal hazájaért : halandó szív többet meg nem bír.

És ez a haza lehet kicsiny, s lehetett még kisebb valaha ; de a szerelem nem a tárgy nagyságától veszi kezdetét. A férjfinak kedves az atyai lak, hol minden tárgy gyermekkori parányi örömeire emlékezteti, hol a szülői szeretet édességében részesült, hol később háznépét táplálta, hol munkált, épített, jót és rosszat szenvedett, hol kedveseit egymás után sírba kíséré, hol maga is egyszer hosszú, mély nyugalomban feküdni fog ; s ez édes és keserű érzelmek vegyületéből szövődik az oldhatatlan láncz, mely őt minden mások felett e helyhez szorítja. Így történik a hazával is.

Mohács.

A jelen feladatai.

Amit apáitok nem tettek, azt nektek kell tenni ; de soha sem fogtok semmit tehetni, hanemha egyetemes hív, egyetemes erő, egyetemes lelkesedés gyűl sokaságtokból . . . Őseitek parányi fészket raktanak? Szedjétek össze a romokat, s tegyetek belőle mély alapot jövőendő nagyságnak. Apró harcokat vívtanak? csináljátok a békeesség műveit temérdekekké. Változékonyságban sinlettek? változzatok ti is, mint a lepke, nemesbnél nemesb alakokra. Emlékeik nem maradtak? mi tilt, hogy emeljétek nékiek? mi tilt, hogy Tinódiak helyett magatok álljatok elő lángénekekkel? Minden kő, régi tettek helyén emelve ; minden bokor, régi jámbor felett plántálva ; minden dal, régi hősről énekelve ; minden történetvizsgálat, régi századoknak szentelve : megannyi lépcső a jelenkorban magasabbra emelkedhetni ; érzel-

meiteknek, gondolataitoknak s tetteiteknek több terjedelmet ; tartalmat és célrahatást szerezni ; s egész lényetekre bizonyos nemesítő, saját bélyeget nyomni, mely nélkül mind az emberek, mind a nemzetek sorában észrevétlen fogtok mint parányi vízcepp az Óceánban tolongani.

Mohács.

A nemzet élete.

Egész nemzet élete, mint egyes emberé. Ezt és azt az életen keresztül ömlő emlékezet teszi egészszé, folyvásttartóvá, napról napra gazdagabbá. Töröld ki a lélekből annak ragyogó színeit ; és íme az élet halva van. Minden nemzet, mely elmúlt kora emlékezetét semmivé teszi vagy semmivé lenni hagyja, saját nemzeti életét gyilkolja meg ; s akármi más kezdődjék ezentúl : az a régi többé nem leszen. Az időtől fogva eltűnt a nemzet, mely magát gyermekkorból szép ifjúságba felvívta ; mely tévelygések s előítéletek közt bár, de minden esetre önérzéssel és saját érdekekkel s bélyeggel készüle ki ; mely hajdankora képeit századról századra szállítá, míg a késő messzeségben lassanként ideállá váltak, s mely ez ideál segédével magát való nagyságra felemelni képes vala. S ti ezen ily szeretetreméltó nemzet helyére mit fogtatok tenni? Bizony a lélekkel tölt nemzetek nem ragaszkodtak hijában hagyományaikhoz ; nem hijában tisztelték a lefolyt századok történeteit . . . Azért keressetek alkalmat a hajdanra visszanézhetni ; s érte melegülni. Nem költői ábrándozás ez ; hanem fennmaradás, folyvást emelkedés érzelme ; s azon egyesületnek, mely a nemzeti lét elevenítő szelleme, legbiztosb, legszebb, s legjutalmazóbb középpontja. Mohács.

Haza és nyelv.

Haza és nyelv egyforma rangban álló két nevezet minden népre nézve, ha a tiszteletben álló nemzetek sorából kidaszítani nem akar. Nemzeti életet nemzeti nyelv nélkül gondolni lehetetlen. Jaj a nemzetnek, mely lakhelyeiből kiüldözött! jajabb annak, mely ősi nyelvétől fosztott meg! A mi őseink bujdosók valának; de nyelv által összetartván szerezhettek vérrrel új hazát, s az idegen föld általok magyar lett.

Magyar Játékszín.

Ősi erkölcsök és szokások megőrzése.

Soha még egy nemzet sem romlott el, mely hazája erkölceit és szokásait hiven megőrizte. Tettük volna ezt, úgy nem jöttünk volna veszedelembe saját becsérzésünket s az idegen népek tiszteletét elveszíteni.

Magyar Játékszín.

A magyar elfordult multjától.

Nem merném meghatározni, ha úgy volt-e századok előtt, de már hosszú idő óta vétkeinket ki nem menthetjük. Nem kérдем, ha szenteltünk-e valaha emléket a régiség hőstetteinek; csak azt kérдем, ha viseltettünk-e valaha tisztelettel valamely emlék iránt, mely a régiségből reánk átjött? Ime Rákosnak szent mezején egy magányos embernek ökrei szántanak: magyar királyainknak sírhalmaikat az elpusztulástól meg nem védelmeztük; s a Bethleneket és Rákócziakat borító márványdaraboknak megtagadtuk a ki-

mélést. Mi által dicsőítők meg a helyet, hol Zrínyink elhullott, hanem ha az által, hogy a tőle védett sánczokat kótyavetyére bocsátottuk? Nem készakarva feledkeztünk-e meg Dugovicsról, kinek neve még Bocskai korában közismeretben vala? Mit talál a szem, mely régiségeinket vizsgálja? Nemde őseinknek várfalait, melyeket a gondtalan unoka le hagyott omlani, s köveiből falujában kocsmát rakatott, s maga városi fedelet ment keresni? Nem azt mutatják-e az ilyenek, hogy nemzeti lelkesedés hiával vagyunk, s a nemzet hős korának hagyományai kebelünk bűnös elhülésében lelték sírjukat?

Nemzeti hagyományok.

A magyar elhagyta nyelvét.

Mikor életemben először magyar ruhát szabtam, németül alkudtam a szabóval; mikor először magyar versecskét nyomattam, németül írt kötelezést íratott alá nyomtatóm; mikor először magyar leányba szerelmes valék, németül kellett hozzá édes szavakat firkálnom: s mindezek után mi különös van benne, ha a magyar vármegyei követ, az országgyűlés küszöbén németül kérdeztetik ki?... Való, hogy a quarterium diaetale czéduláján minden nyelv van, csak magyar nincs; való, hogy úton-útfélen arcz, termet és hang idegen országi; való, hogy magyarságod Törökországból jött tüneménynek nézetik, s több efféle; de még sem tagadhatod, hogy sváb forspontosod kék mentéje egészen magyar, s a pozsonyi utcák nevei magyarul is írva vannak s nem elég haladás-e ez egy századra?

Országgyűlési Napló 1832—33.

Önvizsgálat.

...én szobámba zárkózva gondolkozom a hazáról, melynek nevében jöttem munkálni és minden bizonynyal — küzdeni.

Im ez a haza, mely gyermekségem álmaiba, mely ifjú s férfi korom érzelmeibe lángvonásokkal szövő szent képét! ez a haza, melynek dicsőségéért meghalni oly régi s oly szép gondolata vala lelkemnek; s melynek háromszáz évű sebeit szívem alatt ezerszer érzém megújulni! Ez a haza, mely Plutarch hőseit olvastomban egyetlen egy ideálja volt az ifjúnak; melynek nevével összeolvadt keblemben minden, a mit hit és remény, hűség és szerelem, — minden, a mit az emberiség legforróbb és tisztább érzelmei nyújthatnak. És e hazáért szenvedett Hunyady hálátlanságot és üldözést; e hazáért rohant Szondi a halálba; e hazáért patakozott a Zrínyiek vére; e hazáért választott sok nemes önként számkivetést, szerelemből fosztván meg magát attól, amihez élte minden boldogságát kötötte.

S te mit fogsz érette tenni? Mit fogsz tenni most, midőn álmok helyett való pálya nyílik előtted? Lesz-e erőd létre hozni az ideákat, mik húsz év óta boronganak kebledben? Lesz-e bátorságod szembeszállani minden akadálylyal, mik az uj, ismeretlen pályázó utát ezer felől elzárják? Fogsz-e tünni rettentést, ki barátság és szeretet karjából léptél ki? Fogsz-e tünni jéghidegséget, kit forró kebel ápolt mindeddig? Fogsz-e tünni hálátlanságot és félreértést, kiért a szenvedés óráiban meleg könnyek hullottak, s kinek szélségeit is kedvező pillantások szelíden fogadták?

De fogsz-e ostromot is állani a kísértések közt? Fogsz-e hiven maradni, ha tántorodásra bír tétetik? Fogsz-e szél és hab ellen küzdeni, ha minden elhagy? ha bűnnek mondatik a mit angyalod kebled mélyén sugall, ha minden való és jó, minden szép és nagy legyőzve süllyedez? Oh jól érzem én, mit és mennyit kellene tennem; te pedig ott fenn, vagy itt benn, ki mind eddig tisztán megőrzéd e kebled, adj segédet mind végiglen!

Országgyűlési Napló, 1832. december 13.

Gróf Széchenyi István.

(1791—1860)

A magyar jellem.

Keinen grösseren Eigendünkel mit weniger Kenntnis und Verdienst hat nie eine Nation enger in seinem Charakter verbunden, als die Ungern!

Naplók, 2, 72. 1.

Magyar hibák.

Dass Ungern seinen Zenit bereits erreicht hat, und mit einem sinkenden Stern (der zwar nie ausnehmend glänzte) das Schicksal theilt, urteile ich aus Folgendem: «Jedes Jahr wächst die Population der in Ungern fremd angesiedelten Völker; der alte ungerische Stamm gehet nahe an die Sterilität. Der Adel ist moralisch und physisch krank. Das Heilige der Ehe, die Würde des Hausvaters ist nicht einmal dem Namen nach bekannt, etc.»

Naplók, 2, 156. 1.

Magyar dicsőség.

Némellyek szomorúan füttyörészik el a Mohácsi veszedelem nótáját, s azt hiszik, ott van koporsója minden Scytha fénynek. S tán úgy van, ámbár én nem hiszem — de az okos ember nem néz annyira háta mögé, mint inkább maga elibe, s elveszett kincse siratása helyett inkább azt tekinti s vizsgálja, mit menthetett meg, s avval bélelgedni s lassankint többet szerezni iparodik.

Igen sokan pedig a régi jó időt siratják, a jelenről egészen elfelejtkeznek s azért ezt bölcsen nem is használhatják. Már pedig, ha csak a régiség bája nem, egyéb bizonyosan semmisem teheti előttünk kíváncsabbá eldődink idejét saját éltünk napjainál. Másokat ezzel rá nem szedhetünk, mert fenhargon szól a historia; s az öncsalás esztelenség. Sok ember a régiségnek olly tisztelője, hogy egy faragatlan követ remeknek vél, ha tán valaha Cicero ült rajta, s néhány eldült vékony oszlopot, mivel sok századi, inkább csudál, mint p. o. a londoni Waterloo kőhidat, vagy a Simploni utat, mert ezek csak néhány esztendeiek. De ezen gyengeség is a tökéleteshez való vonzódásbul ered. Nehány országban a régi kor idejében annyi az emberiség diszére méltó, hogy semmi se természetesb, mint ha annyi csuda tünemény a felhőkbe könnyen emelkedhetőknek ítélő erejét úgy elragadja, hogy ő még a régi rozsdát is az új fénynél nagyobbra becsúlja. A mi hazánkban illy nagyság, melyet siratni lehetne, még nem volt. S hála az egeknek, hogy nem volt! mert így még lehet! S örvendjünk, hogy régebben nem éltünk, s még előttünk napjaink!

A Hítelből.

Jövők.

Hány embernyom forgott le, mióta nemzetünk Európába költözött? s növésünk és kifejlődésünk ellen mennyi akadály? s hány esztendeje csak, hogy a Török Budán dült? s melly kevés, hogy Gallia árja hazánkon? S így ha bajunk nem is olly felette nagy s illy zavarban s illy rövid idő alatt előmenetelink körülményeinkhez képest gigásiak is, ne gondoljuk azért, hogy Visegrád poraiban és régi Buda falai közt el van már temetve nemzeti diszünk, mert a Nagyságnak ezen előjelei csak egy szebb hajnal virradtára bátoríthatnak; hanem legyünk bizonyosak, hogy igazi Felemelkedésünk ideje még hátra van.

A Hitelből.

Az «egészséges agyvelő».

Ha az országok és nemzetek előmenetelét, virágzását, vagy viszont azok hátramaradását s hervadását tekintjük, s mind azon okokat kifejteni iparkodunk, mellyek növésoket előmozdították, vagy hátráltatták, s milly lépcsőkön emelkedtek föl, vagy sülyedtek le: úgy fogjuk találni — ámbár a sorsnak s vak szerencsének is nagy befolyása van — hogy legtöbbsnyire felemelkedésök oka az egészséges agyvelő, s a tudományok szoros rendszabási szerint felállított s folytatott intézetek voltak, s viszont; úgy fogjuk találni tovább, hogy a józan systema, akármily csekély fényű következési lennének is eleintén, mégis a közvirágzás és boldogság valódi alapja s viszont.

S ha valamely tudomány méltó és férjfihoz

illő, bizonyosan annál dicsőbb nem lehet, s egyszersmind édesb, mint embertársai java s boldogsága okainak nyomozása és kifejtése. Dicsőbb nem, mert az erénynek, melly szó erőből származik, legnagyobb fénye az, hogy az erős nem egyedül akar megelégedett lenni, örvideni szerencsésnek érezni magát, a mi magányosan lenni nem is tudna; hanem hogy másokon is segíteni törekedik, jólétökre kezet nyújt, s többeket kíván boldogságra juttatni. Csak a gyenge szereti önmagát, az erős egész nemzeteket hordoz szívében!

A Hittelből.

Hazaszeretet.

A hazaszeretetet sokan úgy képzik mint Amort, bekötött szemekkel. Így hátramaradást, hibát nem láthatnak, míg a sűrű kendő homlokok körül; ha ez egyszer leesik, minden báj is egyszerre megsemmisül. A hon igaz szeretete, vallásom szerint valamelly nemesb s állandóbb gerjedelmek tartalma, nem vak szerelem, s azért nincs is olly változó phásisok alá vetve, mint azon magusi, de még is tökéletlen érzés, melly csak nyomorúságunkra emlékeztet, midőn pillanatokig félistenekké magasít s megint minden szép vágyink mellett is porba gázol.

Ha mindent nem dicsérek hazámban, abbul foly; mert hazámhoz nem olly gyenge kötelék csatol, mint valaha Venus fiát Psychéhez — «a világosság híja». — Ha anyaföldünk mocsárit, kopárságát említem s nem dicsérem: hazaszereletből ered; mert inkább viruló kerteket kívánék ott szemlélni, hol ma vadkacsa s vadlud, vagy homok és por. — Ha előítéleteket meg-

támadni, balvélekedéseket gyengíteni, oszlatni s a tudatlanság sokszori büszke szavát neveltséges hanggá iparkodom változtatni: hazaszeretetből cselekszem; mert soha sem hihetem, hogy előítélet, balvélekedés s tudatlanság alapja lehessen egy nemzet előmenetelének s boldogságának. — Ha itt amott az elaljasodást, romlottságot s rothadást keserű szavakkal festem: honom imádásából teszem; mert illy nyavalyák ellen csak a corrosiv szert tartom használhatónak. — Ha végre hazánkban mindent tökéletesb létre óhajtok emelni, a középszerűnek, melly ocsmánnyal rokon, gyűlöletéből származik s kivált azon középszerű gyűlöletéből, melly hazánk fényét homályosítja. Legyenek egyéb nemzetek hátramarádásukban megelégedtek, ne vágyjanak előre, magasbra — nem gondom; de köztünk csak az melegítheti szívemet édesen: ha az Isten legszebb ajándéka, «az emberi ész, mind nagyobbra emeli Királyunk hatalmát s Hazánk dísztét.» Csak az teheti éltemet előttem kedvessé, ha mostani már ugy is szép helyzetetésünkbul mind magasbra lépni keresünk erőt magunkban, melylyet bizonyára találunk is.

A Hitelből.

Magyarország — lesz!

... Nem nézek én, megvallom, annyit hátra, mint sok hazámfia, hanem inkább előre; nincs annyi gondom tudni «valaha mik voltunk», de inkább átnézni, «idővel mik lehetünk s mik leendünk». A Mult elesett hatalmunkbul, a Jövendőnek urai vagyunk. Ne bajlódjunk azért hiábavaló reminiscenciákkal, de bírjuk inkább elszánt hazafiságunk s hív egyesülésünk által drága anya-

földünket szebb virradásra. Sokan azt gondolják :
«Magyarország — volt ; — én azt szeretem hinni :
lesz !»

A Hitelből.

A magyar mult.

A multban nemzeti Nagyságot, legalább olyant, mellyen a Magyar túl ne emelkedhetnék, ítéletünk szerint nem találunk, mert a mult Nagyságnak kőemlékek s roppant épületek romjai egyedül tanúji ; minden egyebek, mint könyvek, mesterművek, közhasznu találmányok az idő által elenyésznek, nevezetes építmények hijával pedig, mellyek századokon hatnak keresztül, egy nagy nemzet vagy fejedelem sem volt még ; de hazánkban olyasokat nem lel senki. Azon néhány felleg- vagy mocsárvár, sőt még az annyiszor magasztalt Visegrád maradék falai is, költői képzelet nélkül — melly ugyan a debreceni pusztákra is varázsolhat spanyol kastélyt — nem mutatnak egyébre, mint kis Urakra és szegény Királyokra.

*A magyarság átalakulása nemzetiség
és közértelmesség által.*

A multban olly nagyságot, mellyet siratni lehetne, ítéletünk szerint nem találván, elfojtottuk magunkban azon sajnós gyengeséget, mellyre az emberi nem olly hajlandó szorgalmas munkásság helyett henyélve lefolyt időkbe merülni, s inkább a jövőndőt tartánk szemeink előtt.

A sötét jövőndő pedig kizárólag csak azon feltétel alatt mutatkozik biborszínü távolban : ha a Magyarság közértelmesség által fejlőd ki tökéletesen. S minél mélyebben vizsgáltuk a

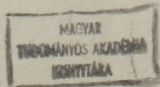
haza lakosit, szomszéd-közötti állását, geographiai helyzetét, természet-ajándékait s több efélét, s minél jobban törekedtünk kitanulni azon okot, mellybül áldott következtetéseknek kellene a honra áradni, annál tisztábban látszott előttünk — a mi végre tökéletes meggyőződéssé lőn — hogy minden lehető előmenetelünk kirekesztőleg értelmességi súlyunk nagyobbításában s csinosodóbb nemzetiségünkben verhet tartós gyökeret; hogy minden, a mi nem áll valódi nemzetiségen, s valóságos — minden előítélet s szemfényvesztésektől megtisztult — értelmes-ségen, alaptalan, s előbb utóbb bizonynyal elbomlik.

Magyarosítani! De mikép s milly eszközökkel? A világon minden csak superioritásnak enged, ez szoros tudományi törvény, s a Magyar szinte mindenben csak tanuló lehet, s tanító csak igen kevésben. Ki kell tehát tisztítani előbb a Magyar-ságot minden szennyeiből, hogy elfogadható és idővel követésre méltó is lehessen. Hanem megint ezt mi módon valósíthatni olly hazában, hol annyi az előítélet, s olly kevés a valódi élet-tudomány? Előítéleteket kiirtani s valódi élet-tudományt terjeszteni pedig milly eszközökkel lehet geographiai szerencsétlen helyzetünkben, melly minket szinte minden közösüléstől elszigetel, s a nemzeti versenygés — mellynek más nemzetek legfőképp köszönhetik csudálatos kifejlődéseket — hasznos gyümölcsöt velünk nem is sejteti? Külföldet kevesen járnak, s ha járták is, nem ismerik; vagy ha elsősegei tisztán ismertek is előttök, hátramaradt szegény hazájokat nem merik bátor egyenességgel olly színekkel festeni, mint az nekik jelent meg; s így kellőképp

nem ismervén s túlbecsülvén honát s maga magát a jámbor itthon-ülő földi, ítéleteihez s tudományihoz makacsul ragaszkodik; mert azokat legjózanabbnak s életre legvalódibbaknak tartja; olly tágos tükörnek készítésén pedig — mellyben mindegyik tisztán ismerhetné magát meg elsőtől utolsóig, ki a hazát tudva vagy tudatlan tapodja, a közjón vak hévvel ront, vagy azt hideg gunnyal önti le, vagy a mi legközönségesb, henyélve here gyanánt teng sat. — olly roppant tükörnek, mellyben mind azon számtalan híven találná magát ábrázolva, kik igazságos s nemes lelkők sugtában azt hiszik s hirdetik: «honunk minden lakosinak áldott a sorsa, mert magoknak, sok birtokban szülötteknek, hála Isten, jól van dolgok»; szóval; illy remek s legszükségesb munkának létesítésén mi kevesen csak nem kétségbe estünk.

Azonban azon Izlés — nem akarom egyébnek nevezni — inkább sikeretlen fáradni a köz és haza javáért s felemelkedéseért, mint sikerrel önhaszon és személyes magasb állás végett, nem engedné elolvadni tiszta szándékunkat férfiúi kebleinkben. Mélyen éreztük: rajtunk a sor jeget törni s megkezdeni a nehéz munkát; nem töltük mi a kormányra, hogy elpuhultunk, elnémetesedtünk; mert miért engedtük azon méltatlanságokat végbevitetni magunkon; nem vetettük mi a szántóvető, polgárság s tehetetlenebb nemessegre hazánk alacsony állását, s közértelmeségünk csekély létét; nem kárhoztattuk mi eldöndiket, hogy jó tengerpartig nem vittek minket, ha vihettek volna, midőn

A félvilággal szembe szállott
Nemzeteket tapodó haragjok sat.

s nem panaszkodtunk mi az Ég végzési ellen, hogy szertebonczolt hazánkat egy testbe szorítá egyéb külön színű nemzetekkel; nem kerestük mi sem a sors határozásiban a hibát, sem más felekezetűek szemeikben a szálkát; hanem egyenesen magunkat s velünk egy rendűeket vádoltuk hátramaradásunk és hazánk alacsony állása miatt. Rémvázként szolgáltak a véletlentül nyert számos áldásink, mellyek úgy szólván, szemrehányák oktanul pazarlott legszebb esztendőinket, természeti idomaink fejletlen parányiságát, már a bölcsőben talált nevezetes vagyonink észnélküli eldarabolását, s midőn már szinte gyűlöletre méltóknak kezdők ítélni magunkat, semmi egyéb, mint a még hihetőleg előttünk fekvő élet s mindazon jó, mellyet még létesíthetni reméllénk, s erős akaratra gyámított tiszta szándékunk mentének meg az önvád türhetetlen fulánkítul. De midőn azt kelle tapasztalnunk: hogy a velünk egy rendűek nagyobb száma, s kiket az Isten hasonlíthatatlanul szebb tehetségekkel áldott meg mint minket, még hasztalanabbul éltek napjaikat, s munkátlanság, izetlen örömek, tudatlanság, rendetlenség s unalom közt vénültek meg, akkor, megvallom: hiuságunk alighogy valami belső megelégedést nem éreztetett volna velünk, ha egy szebb ösztön tüstént nem birt vala egy hozzánk méltóbb elhatározásra, kötelességeinket, mert eddig jól teljesítettük, s éppen azért mivel olly kevesen vagyunk, jövődőben kettőztetett erővel s állhatatossággal végbevenni. Órajtok magasb állasuakon, sokkal több vagyonuakon, hosszabb életűeken lett volna a sor — a helyett hogy minket kisebbeket, tehetetlenebbeket, ifjabbakat

állati életek vagy életi álmok által, úgy szólván, inficiáltak — példával előttünk járni, a királyszék támaszai s hon oszlopai lenni, a mik lenni nem tudtak. S ha köztük csak kevesen tölték be valódi becsők által az idegen-irigylette helyeket, s akkor is egyesítés s minden erőnek egy fő célra összesítése helyett inkább egyedül s így sikertelenül fáradtak tisztüköreikben, midőn a nagyobb rész bágyadt kábultságában alig mutatott egyéb életerőt, mint lábbal tiprását legszebb jusainak ; azért mi szent kötelességink teljesítésétül még nem hittük felszabadítva magunkat, s nem mérvén gyenge erőnket, gyarló tehetségünket, hanem bizván szándékunk tisztaságában s Isten segítségével, oly érzéssel fogánk a nagy munkához, mint mikor egyedüles ember orvos-tudomány s gyógyszer nélkül rideg pusztán halálos álomkórásban fekvő felebarátját leli, s azt addig ápolgatja s iparkodik visszahozni életbe, míg tudós s tapasztaltabbak érkeznek.

A hon vizei korlátlan dühökben mindig öntsék el az ország legtermékenyebb vidékit, s az örök posványok méreglehelő önkényök mindig kínt s halált szüljenek? Severin bérce is Duna kőszírtei mindig gátolják a világ egyéb lakosival közösülésünket? Szabadságruli idéetlen képzetünk s törvényink bal magyarázata századokig tiltsa tőlünk el a közösülés kellemi? Egyetlen egy sovány esztendő gyászba borítsa jövődőben is — mint már annyiszor — a fél hazát? A népre vetett idomlag olly csekély adó mind terhesb legyen idő folytával? A haza szivét, Buda s Pestet, álló-híd soha ne kösse egybe? S elbomolhatatlan színház örökre meg legyen tagadva azon nemzettül, mellynek nyelvén kívül, ugyszólván,

semmi sajátja? — Hát annyi fundációink? — A földművelés jobb ismerete soha ne ruházzon zöld színt naptul aszott meztelen pusztáinkra s avar fenyérinkre? Manufactura, fabrika, kereskedés hazánk gazdaságát soha ne emelje magasbra? Külföld előtt mindig ismétletlen maradjon a Magyar? s több eféle.

Nem, nem! szebb létre méltó hazánknak ki kell vetkezni e szánakozást vagy megvetést érdemlő szennyeiből, s mi, illy égető, a 19-dik századra s keresztények közé többé nem illő szégyeneket henyélve s karnyugva tekinteni tovább nem tudtunk. Semmi esküvés, csak hon-szeretet s kötelesség-érzés által egyesülve, megállapodtunk néhányan: mindent elkövetni, vigasztaljon bár remény-sugár, bár nem, a mi tőlünk csak telik; mind azt, a mit fentebb említék, s még tízannyit, a miről egy szót sem szóltam, — jöllehet honunknak rá nagy szüksége van — mozgásba s életbe hozni.

Te most, Barátom, hihetőleg nevetsz — eszelősnék gondolsz s imigy szólsz Magadban s később tán még nyomtatni is fogod: «illy óriási munkákat egy két ember akar végbevinni — s illyesekkel még kérkedni is mer a szemtelen —»

A mire én azt felelem: hogy valamint az Elkorcsosodás s Tudatlanság azon ok, mellyből mindenféle számíthatatlan rossznak szükségképen következni kell; úgy a Nemzetiség s Közértelmesség azon nagy ok, mellyből előbb utóbb mind az, a mit említék, s még tizszer, sőt százszor annyi, minden bizonnyal következni fog.

A Világból.

Álma a magyar jövőről.

Volt nekem sok esztendő előtt Pesten átutaztomban egy különös álmom, ha szabad, elmondom. «Messze távolban számos nagy tekintetű, vénnél vénebb Urak, kiken hősín szakál lengett, az akkor élőknek egy vasládát látszottak kijelteni, s őket kérőleg s fenyegetőleg arra bírni, hogy az abban rejtőző kincset egész elszánással s férfiúi állhatatossággal védjék. Állottak a hív szó- és tanácsfogadók hosszú időkig a láda mellett, s bajnoki mód védelmezték, — sok el is veszett miatta; — míg azonban a rozsa rágni kezdé a ládát, s ők éheztek, fáztak, sokat szenvedtek, fanyarogtak mellette, s csak kevesen használhaták a vén láda oldalát garádkép. Szívszorongva szántam szegényeket, s mennyire álomba merültem okoskodhatni, úgy emlékezem, megszólítani kívántam őket: vennék ki a ládában hiába heverő kincset, s adnák kamatra, mert ... midőn egy mennyei fény minden szót elolvastott szám-ban és szent rettegést ragyogó méltósággal az idők Szelleme, — s gondold csak, magyar ruhában — a kincset őrző számtalanok közébe lépett, s felnyitá a vasládát, melyben semmi sem volt... egy kis kéziraton kívül, s mondá: «kik Benneteket annyi sanyarúságtűrésre kárhóztattak: a régi tudatlanság s megőszült előítéletek Atyái, Nagyatyái, Szépapái s harmad negyed Ősapái sat. voltak, tekintetek most valódi kincsetekre» s olvasá: «A magyar egy gyermek nép, most semmi, de minden lehet, mert lelki s testi erő rejtezik fiatal keblében. Minden lehet, ha át akarja látni, hogy semmi. Csak két ellensége van, az Előítélet s Elbizottság. Szép jövő

várja ha...» itt egy a magyar fővárosban ablakom előtt sárban elakadt német furmán tüdeit-fárasztó lovaira kiáltozásával felébreszte,... s akaratom ellen is napestig feudális alkotmányunk jutott eszembe.

Én ezt álmodtam, mások, tudom, megint mást álmodtak, s tán most is álmodoznak: hogy fényes palotákban aranyon, ezüstön fekszenek, ambrosiát esznek, nectárt isznak, s több efélét; midőn felébredéskor én azt tapasztaltam: a fényesb világ előtt rendre visszaíjednek a tudatlanság s előítélet fejér szakálú hősei; — a többi álmodók nagy része pedig azt fogja tán venni észre, ha felébred: hogy szalmafüdél alatt lakik, földön fekszik, korompélyt eszik, vizet iszik sat. S illy ébredések, ha kellemetlenek is eleinte bár, kis időforgás után igen hasznosak, mert minden ijesztő s kecsegtető álmoknak határt vonnak, s az ébrenlétnek létét egy kis munka s fáradozás után képzelet helyett valódi életjével ruházzák fel. A való pedig, akárki mit mond, többet ér a képzeletnél.

A Világból.

A jobbagyság politikai felszabadításáról.

Hunnia minden lakosinak polgári létet adni! ím ez, a mit 1832-ben teljes meggyőződésemmel szerint, honunkra nézve nemcsak nem időelőttinek, sőt szinte már időutáninak tartok. Hanem valamilyen minden bizonnyal jobb lett volna 1792-ben gyökeresen megjavítani alkotmányunkat — a mint-hogy annak szükségét az akkori deputationális munkák után ítélvén, felette jól átlátták 40 esztendővel ifjabb s így tapasztalatlanabb eleink — úgy 1832-ben sokkal józanabb azt végre, idő-

hozta abususból kivetkeztetni s a természet alapira állítani, mint megint más 40 esztendő-t csendesen bevárni akarni, s így folyvást; mert elvégre bizony késő lesz, s akkor hazánk egy az egekbe dicsően emelkedett Építmény helyett, melynek sarkalatja tartós, egy minden sarkaiból kidült Rommá fog bomlani, mely alatt a Magyar-nak még emlékezete is elenyészend.

Honunk minden lakosinak a nemzet sorába iktatása bizonyos életet terjesztend; 9 milliónak ezentúl is abbuli kirekesztése ellenben elkerülhetetlen halált hozand anyaföldünkre. Ez lélekismereti vallomásom!

A Stádiumból.

A magyar sülyedése.

Oh milly sokszor látám még mint gyenge fiú szegény atyámat búa merülve, s már akkor villant lelkemen keresztül, hogy magasbnak, valami sokkal nagyobb érdekűnek kell hatni rá, mint családi vagy házáleti bajok keserűségeinek. Mert Epictetos elveivel megbarátkozott keresztény férfiú, mint ő vala, illyféle gyötrelmeket mosolylyal tűrt. Akkor nem bírtam felfogni bánatait. Beh nagyok lehettek azok! Később tudám s most tudom, hogy nemzetünk alacsony létét gyászolta. A magyarnak napról napra mélyebbre sülyedése, és azon reménynélküli nézet, miszerint nem sokára és elkerülhetetlenül fogna éltünk végórája ütni, okozá olly sokszori keserű epedésit. Felfogá-e, hogy ránk nézve csak úgy lehet még üdv, ha nemzetiségünk megmentését még alkotmányunk szeplőtlensége elibe tesszük, nem tudom. Tán nem tulajdonított a mind inkább lankadó testnek elég erőt s életet halálos álmaiból

kibontakozhatnia. S mióta annyi polgári erényekkel fénylő atyám, mint «magyar» reménytelen szállott sírjába, azóta meg nem szünőleg hasonlítottam más nemzetek életjeleit a magyarnak életfonalával össze; mikép kiismerném: van-e még feltámadása körül remény vagy nincs-e többé. Életem legmélyebb feladása ez vala. S mindenben tapasztalám, hogy e keleti rajnak de éppen virága — mert salakja e nemzetnek, mint a legnemesbnek is van — már már kétségbe esik, s búban s mély melancholiában eped mindig valami után, mi előtte is ismeretlen. Míg más nemzetek a jelenben látszanak élni, s jellemzetük megelégedés és jókedv, mintha már elérték volna a nagy természetbeni állásukat, osztályrészüknek már birtokában volnának; a magyar — kinek egész létét olly sötét titok fedi — vagy nem remél többé semmit, s a multban hiszi örökre eltemetve hír- s nevét, vagy a nagy idők folyamátul vár lelki sebeire írt, s néha, de csak átfutó csillámként, a messze jövődőben sejti nemzeti fényét, s látja megnyilni egét.

A Kelet Népéből.

A «handabanda» hazai politika.

A magyar állása felette különös, s valóban, ha tán a világon minden kivétel nélkül nem a legszövevényesb is, mit nem kívánok erősíteni, s mit tán kár volna ezuttal taglalni, minden esetre mégis a nemzetek körülményei közt bizonyosan a legbonyolódottabbak egyike. Ez — azt hiszem — senki által kétségbe nem vett vagy legalább nem vehető tény. De ha ez áll, s e sarkolatot kellene azon számtalan időelőtti indítvány s megbocsáthatatlan rögtönzés és handbandának, melytől

szegény hazánk gőzölg, kimentésére és kiszépitésére alapjábul kiforgatni, s nem mindigi lamentációkkal s széles phrasisokkal állni elő, ha — mondom — tény és megeczáfolhatatlan tény, hogy létünk a lehető legszövevényesb, igazi filigrán: akkor oly kevésbé tagadhatni, mikép kétszer kettő nem öt, hanem négy, azt is, hogy egyedül a lehető legnagyobb óvakodás, türelem és bölcsesség által tarthatja fenn magát a magyar, s köthet ki egykor a nemzeti üdv partjára; midőn viszont bizonyosan mindinkább összekeveredik, nagyobb és nagyobb forrongásba s végkép hagymázba esik, ha maga magára felette nem vigyáz és lépcsőnkénti felüdülés helyett, melyhez türelem, szilárd elszánás és bölcsesség kell, rögtönzés, hiu fénykeresés és felszinség pedig éppen nem kell, már most kiáll túlbizott bramarbásként a sikra, mindenkit kihívó, ledörgő és lemennykövező, vagy ha álpróféta-knak ad hitelt, kikben semmi mélység, semmi tapintat, de annál több öntulbecsülés és innen fakadó arrogancia, vagy ha kuruzslóknak enged szabad kontárkodást, kik, bárhol fájjon is a nemzeti test, ha ez egész ország lenne is, mint például Horvátország, sok fejtörés nélkül, mint éppen indignatiójuk csosszan, minden tétova nélkül rögtön amputatiót javaslanak, s volna csak annyi erejük, amennyi jóakarattjuk!! végbe is vinnék, kivált, ha egy kis kialvásra nem engedtetnék nekik egy kis idő, midőn aztán felette ügyesen ugyan, de kissé mélyebbre látó szemében felette szánakozásra méltólag ismét bekanyarítanak a magyar nemzet nagy dicsőségére, s azt hiszik a boldogok, hogy ily gőgteli mennydörgés vagy inkább ilyféle gőggel megterhelt felhőszakadás, mikor egész nemzetnek fejedelméhez hite vétetik kérdésbe s gyanuba, bosszu nélkül maradand.

A Garatból.

A magyar közönségben több tapintatot tettem fel, megvallom, s erősen hittem, mikép ha eleinte az ezernyi szócsábtul és képzeleti eleven festvénytül, mely legközelebbi időkben hagymáz-álomként árasztaték elibe, egy kissé szédelegni is fogna, csakhamar ismét visszanyerendi azon egyensúlyát, melynek leginkább, vagy jobban mondva, melynek isteni befolyáson kívül szinte egyedül köszönheti nemzeti létének s némi szép szabadságának, német, szláv és törökség közt, annyi századok ótai fennmaradását. Azonban nem; s a helyett, hogy lassan-lassan eszére jőne s azon egyszerű problémát fejtené meg magának, mikép szél ellen vitorlázni nem lehet, s minden efféle kísérlet a mathesis vastörvényei szerint elmulthatatlanul nem előre, de hátra lök, e helyett mindinkább zajong bizonyos tárogatók után, melyeknek majd nyájas syrenei, majd dörgő zeusi, majd haragos peleusi themái s hangjai közt nem veszi észre a szerencsétlen botor, mennyire közelit már a virágok minden nemeivel behintett feneketlenhez; vagy ha a próza jobban tetszik, mennyire van már azon farkasguzsban, mily közel áll már azon farkasgödörhöz, mely neki, tudja az ég ki által, ügyesen ásaték, s melybe bizonyosan bele is esik, csak adjon, adjon még egy darabig vakhitelt álprófétáknak, mikor aztán, nem mint éneklék, szánakozó nemzetek veszik a magyar sírját körül, de teli torokbul kaczagó cselszövők hahotáznak le azon dicső verembe, hová titkos kajánság és az ezt — akarom hinni — sejtetlen szolgáló vak, de hangos buzgalom dönté a magyart. Nem kétlem, fára köti magát akkor néhány maga keblébe nézett s kétségbeesett Ischariot, meg nem egy becsületes, de túlbuzgó és ekkép fegyverül vagy inkább «portékául» használt hazafi

ájul el, mikor majd a rejtvény feloldatát látandja és észreveendi, mily gyönyörű szerepet játszott. Mi mind szívemelő és felette szép látvány leszen ugyan, de haszna az erkölcsi tanulmányokon kívül — de nem ám a magyar, hanem mások számára — felette csekély ; mert sülyedjen egyszer a magyar csak a verembe, s majd látni fogjuk, mily gyűlölet gyűl bosszúkép mindenünnen ellene, s pedig kölcsönül, azon ki nem menthető arrogancia és lenézés által hosszú évek során végkép a legnagyobb indignatióra érelve, melylyel nem a nemzet, mely mindig illedelmes vala, de néhány hetyke bitor, ki már szinte bevett szokásként mindig a nemzet nevében szemtelenkedik, széles sententiáit s felszines oktatásit árulgatni, németet, tótot, horvátot, ráczot sat. — tán a zsidót kivéve, mert az, mint mondják, kész pénzzel fizet — s minden előkelőt s minden felsőbbséget egyiránt illet megbocsáthatlan durva faragatlansággal, vagy mi több : kiállhatlan s minden jobb vért bosszura gerjesztő kevélység- és gőggel. — Ilyféle otromba barátok, lágyvelejű jóakarók hijával soha nem volt fajtánk ; de mióta nemzeti oraculumokkal áldott meg a sors, és systematice declamáltatik a triposrul szakadatlan munkássággal a rögtönzés, ijesztgetés, követelés s minden más-ajkúakkali s minden erőkkeli hajbakapásnak nagy haszna, most valóban félhetni, e dicső faj annyira elszaporodik, ha még jókor észére nem jó, mikép aztán nincs oly értelem, nincs oly cherubi ész, mely ily hősökkel vagy inkább ily hősök daczára ki tudná vivni a lét és nemlét közti eldöntő nagy csatát.

A Garatból.

«Kevesen vagyunk».

«Jaj milly kevesen vagyunk — így sopánkodának — lehetetlen, mikép ennél fogva a roppant számú német- és szlávban el ne olvadjunk; terjeszteni kell tehát a nyelvet s nemzetiséget mindenek előtt.» És ez felette helyes, csak hogy a «mikép» körül forog a siker, minthogy nem minden modor vezet célhoz, sőt a mostan divatozó attul egészen eltávolít. Engem soha nem ijesztett csekély számunk, de fennmaradásunkért annál erősebben rettegtem mindig azon okbul — s ezt ki kell végre mondani — mert fajtánk anyagi mint szellemi léte olly felette könnyű. Itt a baj, és essünk át elvégre az önmegismerésnek ezen legkeserűbb adagán — mert csak ez után javulhatunk teljes egészségre — mikép t. i. nem a mennyiség, hanem a minőség a szellemi erőnek sarkalata, s e szerint éppen nem azért forog veszélyben létünk, mert kevesen vagyunk, hanem mert súlyunk olly parányi. És ezt sok magyar sejti, és azért tüzeli saját magát s másokat törhetlen bátorságra, mi felette dicsőséges, csak hogy itt megint más csalképzetbe bukik, mi annak jele, hogy ha felébredett is már nagy száma, azért mindnyája korántsem ábrándult ki még; s a multat a jelenel s Magyarország azelőtti és mostani bajait összekevervén, olly hangulattal ül lovára most is, mintha jelenleg is törökkel vagy francziával kellene vívnia, észre sem vévén, hogy az nem kontyos, se nem veressipkás, kivel dolga van, de egyenesen a civilisatio, mellyen kard nem fog, s melly előtt a legtündöklőbb vitézség is térdre esni kénytelen. S ugyanis a bátorság több árnyéklatú. Van t. i. ollyas, melly mindent megrohan, és még az ágyu-

szájtul sem fordul el; meg van ollyas is, melly kitűrni tud, s minden handabanda ellenére bevárja az alkalmas időt, meg a polgárok hevével szembeszállni, s hirtelenkedésünknek gátot vetni kész. Mindkettő maga helyén arany. Sok azt hiszi: az elsőben több anyagi, tán állati vegyület, a másik neműben ellenben több lelki vegyület van, s hogy az elsővel bírók e földön rendszerint — s legtöbb esetben a nélkül, hogy tudnák — gép gyanánt szolgálnak; midőn azon másik nemű bátorság tulajdonosai viszont rendszerint a gépforgatók. Már ez bármikép legyen is, tagadhatlan marad, hogy azon katonai bátorság, ha úgy nevezhetni, mellyhez képest a hős bárminek is nekirohanni kész, mit egyébiránt egy pohár pálinka, mint tudva van, néha igen elősegít, még korántsem elég olly szövevényes s rendszerint olly hosszadalmas munka sikeres folytatására, mint egy egész nemzetnek újjászületési működése, hol az enthusiasmus ritkán használ, a hóbort pedig mindig árt, de egyedül a józan, a kiábrándult felfogás, és kirekesztőleg csak az összevető s a kiszámító felsőbbség győz.

A nagyobb számban vélnek lelteni üdvöt, — boldog Isten — mintha bizony például 30 millió barbar népben több magához vonzó, több magába olvasztó varázs volna, mint bármely kis számban is, ha ez a civilisatio kincsétül felcsordul. — Ha ököltre, botra kerül a dolog, akkor megengedem, a nagyobb számban az olvasztói varázserő, a felsőbbség. De csak háborúban sem mindig, mert a néhány macedoni bors megtöri a számtalan persa borsót és a kis számú hellen dicsőíti fel Marathont sikjait; még csak háborúban sem mindig, s hát minél kevésbé még a lelki tehetségek szabad surlódási mezején, s kívált mostani

századunkban, mikor az erőszak előbb-utóbb egyedül saját magának ássa sírját.— De ha egyenlő körülményileg a nagyobb számban a nagyobb erő, mit senki nem tagad, ugyan azt hisszük: nemzetiséget csak úgy rákenhetni bárkire is, ki éppen kezeink közé jut, mint például meszet falra, vagy mázat fazéokra? És azt hisszük: parancs már elégséges, hogy valaki nemzeti saját-ságából kivetkezzék? Ugyan mi magyarok tür-nők-e ezentul, — ezentul mondom, mert egyszer már majdnem hogy megtették rajtunk, és igen engedelmesek lettünk — türnök-e, mondom, ha bármilly hatalom akarna is minket úgy minden legkisebb czikornya nélkül saját mintájára kap-tázni, kivált ha e minta felette messze fekünnék a tőkélyesbtül, s valljon engedelmeskednénk-e olly parancsnak, sőt még olly törvénynek is, melly ha nemzeti hűtlenséget egyenesen nem köve-tel is, sokak alkalmazása, és kivált tartalék-gon-dolatja által még is zsarnokká válnék? Azt remé-lem, azt hiszem, még akkor nem engedelmesked-nénk, ha főről főre mind megegyeztünk volna illy szabályban, s annál kevésbbé, ha ez nem tör-tént vala így; mert e világon elidegeníthetetlen sajátok is vannak, miket tilos árúba bocsátani, mi ugyan nem egy hazai reformatornak peng ajkán vajmi sok esetben, vajmi pompásan, csak-hogy rendszerint vagy nem olly sajátokra alkal-mazva, mint például: becsület, erény, nemzeti hűség s több efféle, miken valóban soha és semmi esetben túladni nem szabad; vagy egyedül saját érdekeinket méltatva, másokéit azonban, régi, de néha néha mégis fel-feltűnő Döbrögi-szellem-ben, fitymálva, sőt gyanusítva.

A Magyar Academia körül.

Az önismeret keserűsége.

... ha igaz, hogy egyedül az önmegismerés keserű gyümölcse által nyerheti el teljes egészséget az emberi lélek ; s ha igaz, hogy egyedül ennek egészséges léte emelhet valamint embert úgy nemzetet is valódi hivatásának fényfokára : akkor ürítsük a megismerésnek keserű serlegét fenékiig ki, s valljuk meg, hogy tán nincs ország e földön, hol annyira össze volna zavarva a hazafiságnak magasztos eszméje a hazai nyelvvel, mihez képest nem egy gyalázattal megrakott, erkölcsi fekélytül émelygésig rossz szagu vérrokonunk tartatik mentésre s kiméltre méltónak, sőt nem ritkán még a legjobb hazafiság hitelében is áll, s pedig egyedül : mert magyarul jól pereg nyelve, nagy szónok s ügyesen tudja viselni a magyar szerepét ; mintha a hazafiság e kül jelei már elégségesek volnának a hazafiság legveszélyesb mirígyeit eltakargatni. Mi nem egyebet jelent, mint velő elibe tenni külsőt, lényeg elibe színt, élet elibe halált ; minthogy nincs elidegenítőbb, nincs semmi visszataszítóbb, méltó antipathiát gerjesztőbb, mint az üres, nyavalyás, bűnös kebelre ráházolt hazafiság.

A magyar szó még nem magyar érzés, az ember, mert magyar, még nem erényes ember, és a hazafiság köntösében járó még korántsem hazafi. S hány illy külmázos dolgozik a haza meggyilkolásán, ki, mert éppen nincs más tulajdona, és a vak hév által még is felhőkbe emeltetik, azok hazafiságát is gyanussá teszi, homályba állítja, sőt ellenük antipathiát és gyűlöletet gerjeszt, kik szeplőtlen kebelrel, minden efféle undok salaktul menten, a honszeretet legtisztább szellemében kapcsolvák vérünkhöz. S ím ez fő oka, miért áll a

magyar hazafiság sokkal kisebb becsben, sőt nem legtisztább fényben a világ nagy színpadán, s miért nem képes civilisatiói sympathiát s hódító közvéleményt gerjeszteni a legmagasztosb magyar polgárierény is oda kü. Ám mert annyi bitor fényü álhazafiságtul van környezve és elrutítva, melly tapsot arat s bálványul emeltetik ide benn.

A Magyar Academia körül.

«Önismeret»

Végkép még is mindig csak a nemzet maga dönti el, milly szabályok szerint és milly vágások közt fog kormányoztatni; és e szerint Isten és igazságos ember előtt nincs legkisebb jogunk a kormány ellen azért panaszkodnunk, hogy elégséges sympathiát és cselekvőséget nemzetünk és alkotmányunk iránt nem fejtett ki; valóban nincs, mert hiszen mi magunk tapodtuk s vetettük úgy szólván kutyáknak legdrágább kincsünket, nemzetiségünk szeplőtlen voltát, alkotmányunkat pedig vagy nem őriztük — millió honfitársunkrul jobbadán feledkezve — annak egyedül nyomorult kiváltságos oldalát; mi aztán természet szerint senkinek, kiben csak egy kis igazság s felebaráti szeretet létezik, nem igen nevelhette hozzánk vonzó hajlamát vagy éppen rokonszenvét.

Oh, üritsük ki valahára, még mielőtt késő volna, az «önismeret felette keserű — igaz — de nemzeti javulásunkra olly jótékonyan ható, sőt elkerülhetetlenül szükséges serlegét fenéig!» Mert csak akkor, s előbb soha nem, lesz megvetve felüdülésünk igazi alapja!

A Politikai programmtöredékekből.

Megfigyelések a népi jellegről

Minden nemzetnek, mely életre való, megvan saját jelleme, melybül ha kirántják, kicsigázzák, nem lesz belőle egyéb, mint Schiller szerint kilombikált törköly, — ki vajmi helyesen mondja: Zum Teufel ist der Spiritus, das Phlegma ist geblieben.

Csak buta, vagy az igen is sok tudomány által kificzamlott eszű képzelgő ringathatja magát azon csalfa aberratióban, mihez képest nemzeteket úgy lehetne egybekeverní, és összeolvasztani, mint a spanyol elkészíti ollaputridáját, és tűz közelében elolvad a zsír.

Egyedül némi legmagasb fokra kiképzett egyéniségek veszthetik el nemzeti típusokat bizonyos pontig a nélkül, hogy ez által becsükben csorba támadna. Így például az egészen kiképzett magyar, angol, francia, német, muszka közt alig lesz valami nemzetiségi különbség, míg bizonyos lángeszűek úgyszólván megszűnnek valami nemzetnek sajátjai lenni, de az egész emberi nem kinceseivé válnak. És ez a helyes, mert ezek alkotják azon kapcsolatot, mely nemzeteket egybenfüggő lánczolatba fűz. Jaj azon nemzetnek azonban, mely nemzeti géniusát elárulja és meggyilkolja, mert ha ezt cselekszi, — és egyedül saját maga képes erre, mert minden külmegtámadás inkább csak edzeni fogja a nemzeti önérzést, megtörni soha, hahogy physical erő által egytül egyig minden tagját ki nem irtja, — mert ha valami nemzet maga cselekszi ezt, akkor előbb-utóbb, de minden bizonnyal az elaljasodás szurkaiba süllyed, és abba örökre eltemeti magát.

«Élünk vagy elbukunk?»

19. März. 1848. Magyarország vagy inkább a magyar faj most van fordulóponthon. Vagy raggogva élni fog, vagy bukik örökre...

Eins oder das andere geschieht gewiss! Wann entschieden? In 14 Tagen werden sich bereits solche Symptome zeigen, nach welchen man sicher urteilen kann.

Wie stehen die Probabilitäten?

Der Tod scheint gewiss, denn wir leben 1° in Strohverhältnissen in jeder Hinsicht; 2° die Moralität ist auf der niedrigsten Stufe; 3° die jetzigen Führer sind vielmehr mit dem Teufel als mit Gott in Pakt; 4° Europa brennt; warum sollte Ungarn — a potiori — nicht versengt werden?

Einwenden kann man hingegen (als Symbole der Rettung) folgendes. Die Vorsicht nimmt sich 1° für Kinder, Getrunke und Einfältige oft auf das Wunderbarste an. Magyarok Istene! 2° Gott lässt oft aus dem Samen, den der Teufel gestreut, das Edelste, das Moralischeste entspriessen — wie z. B. aus Rom etc. etc. 3° Wo die Not am Höchsten ist, ist die Hülfe am Nächsten. 4° Die Jugend (?) unseres Stammes. 5° Die Probabilität dass der monogolische Stamm durch uns representirt werden muss.

Enfin c'est assez faible!

Ich: Bleibe ehrlich auf der Barke, auf der Ungar entweder sinken oder in den Hafen des Glücks (?) und der National-Entwicklung (!) einlaufen wird!

Ich empfehle meine Angehörigen, meinen Volkstamm, endlich mich selber in Deine Hände, o Gott!

25ten Juni. Leber sehr angegriffen! — Mache mir Vorwürfe! Irdisches und ewiges Leben bewirkt! Habe Ahnung eines baldigen grauenvollen Finale.

Eötvös: «Du bist glücklich: wenn das Ganze für Ungarn gut ausfällt . . . ist's Dein Verdienst... es wird Dir zugeschrieben, denn du hast angefangen; — geht es schlecht — — so kommt es auf Kossuth!»

Oft denke ich mir dass ich Ursache an allen diesen Konfusionen bin; dann muss ich über diese Eitelkeit auflachen.

Ungarn ist das einzige Volk und ich der einzige Mensch der an Leib und Seele zu Grunde gehen wird! Solche Träume beängstigen mich!

18ten Juli. Von 2 Uhr Morgens an kein Schlaf mehr! — O welche Vorwürfe ich mir mache! — Ich fürchte mich nicht wegen mir und der Meinigen; aber die Verantwortung, das ganze Land, die ganze Monarchie ins Verderben gestürzt zu haben! Finde keinen einzigen Lichtpunkt!

Az 1848-ki Naplóból.

Vörösmarty Mihály.

(1800—1855)

Mit csinálunk?

Mit csinálnak Magyarhonban?
Esznek, isznak és danolnak.
Semmi baj sincs? semmi gondrém,
Hogy majd érte meglakolnak?
Van biz' itt baj; de hiába
Enni csak kell az embernek;

S inni hogyne kéne, a hol
 Oly dicső borok teremnek :
 Csakhogy aztán
 Majd ha ember kell a gátra,
 Korhely-gyáván
 Ne maradjon senki hátra.

Mit csinálnak Magyarhonban?
 Esznek, isznak, álmodoznak.
 Semmi baj sincs? semmi gondrém,
 Hogy az álmok megszakadnak?
 Van biz itt baj ; de hiába
 Olyan édes álmodozni!
 S néha tán jobb, mint fejünkkel
 Faltörősdit játszadozni :
 Csahogy aztán
 Majd ha ember kell a gátra,
 Álmos-gyáván
 Ne maradjon senki hátra.

Mit csinálnak Magyarhonban?
 Esznek, isznak, gondolkoznak.
 És miről az istenadták?
 Hogy tán élni kén' a honnak!
 Kár biz' az ; de már hiába,
 Gondolatnak nincsen gátja,
 És ha úgy van, a mint mondják,
 Gondolat a tettek bátyja :
 Csakhogy aztán,
 Majd ha ember kell a gátra,
 Méla-gyáván
 Ne maradjon senki hátra.

Mit csinálnak Magyarhonban?
 Esznek, isznak, hadakoznak.
 Szörnyűség! — No nem kell félni,
 Csak szavakkal kardlapoznak.

Kár a szóért ; de hiába
 Szóból ért a magyar ember,
 S gyakran a szó dolgokat szül,
 Gyakran a szó éles fegyver :
 Csakhogy aztán,
 Majd ha ember kell a gátra,
 Nyelves-gyáván
 Ne maradjon senki hátra.

Mit csinálnak Magyarhonban?
 Esznek, isznak s tán dolgoznak?
 Félig-meddig ; mert nem tudják,
 Másnak lesz-e vagy magoknak.
 Ennyi is kár ; de hiába,
 Munka jobb a koplalásnál,
 S jobb az edzett kar, ha ép vagy,
 Mint ha selymen sántikálnál.
 És hogy aztán,
 Majd ha ember keli a gátra,
 Gyenge gyáván
 Ne maradjon senki hátra.

Mit csinálnak Magyarhonban?
 Szónek, fonnak és akarnak —
 Tán vakarnak? semmi tréfa!
 Posztó is kell a magyarnak.
 Hát takács-e a magyar nép?
 Nem szégyenli a vetéllőt?
 Semmi baj! tán összefűzi,
 A mit a sors egybe nem szőtt :
 Csakhogy aztán,
 Majd ha ember kell a gátra,
 Gépi-gyáván
 Ne maradjon senki hátra.

És pedig — mit is beszéltem?
 A vadásznak jó a cserje;
 A költő hadd álmodozzék;
 A kovács a vasat verje.
 Minden ember a mihez tud,
 Ahhoz lásson télen, nyáron,
 S a paraszt borbély helyében
 Úr-szakállat ne kaszáljon.

És hogy aztán,
 Majd ha ember kell a gátra,
 A ki hitvány,
 Félre tőlünk, menjen hátra!

Országháza.

A hazának nincsen háza,
 Mert fiainak
 Nem hazája;
 Büszke fajnak
 Küzdő pálya,
 Melyen az magát rongálja,
 Kincsnek, vérnek rossz gazdája.
 És oh szégyen! rosszra jóra
 Még szavazni jár dobszóra.
 Ura s rabja millióknak
 Kik gyűlölnék és daczolnak;
 Zsarnok, szolga egy személyben,
 Ki magával sincs békében.
 S van eszével
 Jég szívével
 Fölmerül a külfaj árja,
 A meleg vért általjárja,
 És a nemzet áll fagyottan
 Tompa, zsibbadt fájdalomban.
 Nincsen egy szó

Összehangzó
 Honfiaknak ajakáról,
 Nincsen egy tett
 Az egygyé lett
 Nemzet élete fájáról.

A hazának nincsen háza. Mért?
 Volt idő, midőn nevére
 Fölkelének, s a mit kéré
 Nem keresvén czifra szóban,
 A mi a szív legmélyén van,
 Adtak drága bért,
 Adtak érte vért.
 Most midőn leszállt a béke
 S a vérontó harcznak vége,
 S a hazának,
 Mint anyának,
 A ki gyermeki körében
 Áll ragyogva örömében,
 Földérülne boldog napja,
 Most fejét szenny s gyász takarja.
 Földön futva
 Bujdokolva,
 Mint hivatlan vendég száll be
 A szegény s kaján telekbe,
 Hol nevét rút ferdítésben
 Ismerik csak átokképen.
 Neve: szolgálj és ne láss bért.
 Neve: adj pénzt és ne tudd, mért.
 Neve: halj meg más javáért.
 Neve szégyen, neve átok:
 Ezzé lett magyar hazátok.

Petőfi Sándor

(1823—1849)

A magyar nemzet.

Oh ne mondjátok nekem, hogy
Hajnallik hazám felett!
Látom én : az ő számára
Szó a sors szemfedele.
S kérni Istent nem merem, hogy
Nemzetem gyógyítsa fel,
Mert e nemzet, elhigyétek,
Életet nem érdemel.

Figyelemmel átforgattam
A történet lapjait,
S fontolóra vette lelkem,
A mit e hon végbe vitt.
S mit találtam ott fölírva
Századok bötűivel?
Azt találtam, hogy e nemzet
Életet nem érdemel.

Jóra termett nép honában
Egy a szív, az akarat.
A közérdek mellett minden
Külön érdek elmarad.
Itten oltárt minden ember
Ön bálványaért emel —
És az ilyen önző nemzet
Életet nem érdemel.

Voltak egyesek közöttünk,
Tiszta, hű, nagy szellemek,
A kik mindent, a mit tettek
A hazáért tettek.

Hány volt köztök, kiket a hon,
Maga a hon veszte el!
És az ily hálátlan nemzet
Életet nem érdemel.

Más hazában hiven őrzik
Mind azt, a mi nemzeti;
Ősi kincsét a magyar nép
Megveti és elveti,
A magyar magyarnak lenni
Elfeled vagy szégyenel —
És az ily elkorcsult nemzet
Életet nem érdemel.

Oh de mért elősorolnom
E szegény hon vétkeit?
Lesz-e sors, oh lesz-e Isten,
A ki minket megsegít?
A nagy Isten szent kegyéből
Jó-e megváltási jel?
Lesz-e még e nemzet olyan,
Hogy halált nem érdemel?

A magyar nemzet.

Járjatok be minden földet,
Melyet isten megteremtett,
S nem akadtok bizonyára
A magyar nemzet párjára.
Vajon mit kell véle tenni:
Szánni kell-e vagy megvetni? —
Ha a föld isten kalapja,
Hazánk a bokréta rajta!
Oly szép ország, oly virító,
Szemet-leket andalító,

És oly gazdag!... aranyárgán
 Ringatózik rónaságán
 A kalászos óceánja ;
 S hegyeiben mennyi bánya!
 És ezekben mennyi kincs van,
 Mennyit nem látsz álmaidban.
 S ilyen áldások daczára
 Ez a nemzet még is árva,
 Még is rongyos, még is éhes,
 Közel áll az elveszéshez.
 S szellemének országában
 Hány rejtett gyöngy és gyémánt van!
 S mind ezek maradnak ott lenn,
 Vagy ha éppen a véletlen
 Föl találja hozni őket,
 Porban, sárban érnek véget,
 Vagy az inség zivatarja
 Őket messze elsodorja,
 Messze tőlünk a világba,
 Idegen nép kincstárába.
 És ha ott ragyogni látjuk,
 Szánk-szemünket rájuk tátjuk,
 S ál dicsőséggel lakunk jól,
 Hogy ez innen van honunkból.
 Ez hát nemes büszkeségünk,
 Melyről annyiszor mesélünk?
 Azzal dicsekedni váltig,
 A mi szegyenünkre válik!...
 Csak a magyar büszkeséget,
 Csak ezt ne emlegessétek!
 Ezer éve, hogy e nemzet
 Itt magának hazát szerzett,
 És ha jőne most halála,
 A jövődő mit találna,
 Mi neki arról beszélne,

Hogy itt hajdan magyar éle?
 S a világtörténet könyve!
 Ott sem lennénk följegyezve!
 És ha lennénk, jaj mi nékünk,
 Ezt olvasnánk csak felőlünk :
 «Élt egy nép a Tisza táján,
 Századokig lomhán, gyáván». —
 Óh hazám, mikor fogsz ismét
 Tenni egy sugárt, egy kis fényt
 Megrozsdásodott nevedre?
 Mikor ébredsz önérzetre?

Magyar vagyok.

Magyar vagyok. Legszebb ország hazám
 Az öt világrész nagy területén,
 Egy kis világ maga. Nincs annyi szám,
 A hány a szépség gazdag kebelén.
 Van rajta bérce, a mely tekintetet vét
 A Kászipi tenger habjain is túl,
 És rónasága, mintha a föld végét
 Keresné, olyan messze messze nyúl.

Magyar vagyok. Természetem komoly,
 Mint hegedűink első hangjai ;
 Ajkamra fel-felröppen a mosoly,
 De nevetésem ritkán hallani.
 Ha az öröm legjobban festi képem :
 Magas kedvemben sírva fakadok ;
 De arczom víg a bánat idejében,
 Mert nem akarom, hogy sajnáljatok.

Magyar vagyok. Büszkén tekintek át
 A multnak tengerén, a hol szemem

Egekbe nyúló kősziklákat lát,
 Nagy tetteidet, bajnok nemzetem.
 Európa színpadán mi is játszottunk,
 S mienk nem volt a legkisebb szerep ;
 Úgy rettegé a föld kirántott kardunk,
 Mint a villámot éjjel a gyerek.

Magyar vagyok. Mi mostan a magyar?
 Holt dicsőség halvány kísértete ;
 Föl-föltünik s lebúvik nagy hamar
 — Ha vert az óra — odva mélyibe.
 Hogy hallgatunk! a második szomszédig
 Alig hogy küldjük életünk neszét.
 S saját testvérink, kik reánk készítik
 A gyász s gyalázat fekete mezét.

Magyar vagyok. S arczom szégyenben ég,
 Szégyenlenem kell, hogy magyar vagyok!
 Itt mi nálunk nem is hajnallik még,
 Holott máshol már a nap úgy ragyog,
 De semmi kincsért s hírért a világon.
 El nem hagynám én szülőföldemet,
 Mert szeretem, hőn szeretem, imádom
 Gyalázatában is nemzetemet!

A nép nevében.

Még kér a nép, most adjatok neki!
 Vagy nem tudjátok, mily szörnyű a nép,
 Ha felkel és nem kér, de vesz, ragad?
 Nem hallottátok Dózsa György hírét?
 Izzó vas trónon elégetétek,
 De szellemét a tűz nem égeté meg,
 Mert az maga tűz ; úgy vigyázzatok :
 Ismét pusztíthat e láng rajtatok!

S a nép hajdan csak eledelt kívánt,
 Mivelhogy akkor még állat vala ;
 De az állatból végre ember lett,
 S emberhez illik, hogy legyen joga.
 Jogot tehát, emberjogot a népnek!
 Mert jogtalanság a legrútább bélyeg
 Isten teremtményén, s ki rá süti :
 Isten kezét el nem kerülheti.

S miért vagytok ti kiváltságosak?
 Miért a jog csupán ti nálatok?
 Apáitok megszerzék a hazát,
 De rája a nép-izzadás csorog.
 Mit ér, csak ekkép szólni : itt a bánya!
 Kéz is kell még, mely a földet kihányja,
 A míg föltűnik az arany ere...
 S e kéznek nincsen semmi érdeme!?

S ti, kik valljátok olyan gőgösen :
 Mienk a haza és mienk a jog!
 Hazátokkal mit tennétek vajon,
 Ha az ellenség ütne rajtatok?...
 De ezt kérdezнем! engedelmet kérek,
 Majd elfeledtem győri vitézségtek.
 Mikor emeltek már emlékszóbot?
 A sok hős lábnak, mely ott úgy futott?

Jogot a népnek, az emberiség
 Nagy szent nevében, adjatok jogot,
 S a hon nevében egyszersmind, a mely
 Eldől, ha nem nyer új védoszlopot.
 Az alkotmány rózsája a tiétek,
 Töviseit a nép közé vetétek,
 Ide a rózsa néhány levelét
 S vegyétek vissza a tövis felét!

Még kér a nép, most adjatok neki ;
 Vagy nem tudjátok : mily szörnyű a nép,
 Ha fölkel és nem kér, de vesz, ragad?
 Nem hallottátok Dózsa György hírét?
 Izzó vas trónon őt elégeték,
 De szellemét a tűz nem égeté meg,
 Mert az maga tűz... úgy vigyázzatok :
 Ismét pusztíthat e láng rajtatok!

Báró Kemény Zsigmond

(1814—1875)

Helyzetünk 1849 után.

Mihelyt szemeinket kinyitjuk és látni akarunk, kénytelenek vagyunk észrevenni, hogy helyzetünk következő:

A Corpus jurist, a történelmi jogot, összedúlták az 1848-ki törvények ;

Az 1848-ki törvényeket félretolta az április 14-ki szerencsétlen határozat ;

Az április 14-ki határozatot saját érvénytelenségén kívül még megdöntötte a Temesvár alatti csata és a világosvári feltétlen meghódolás.

S nem csak a közjog mezején, de az élet majd minden érintkezéseiben és egész polgári létezésünk mezején szétrombolva van a mult. A történelmi erők, melyekhez századok óta volt kapcsolva jó és balszerencsénk, majdnem egészen megszűntek hatni és a tényleges erők, melyek az üresen maradt helyre léptek, még megpróbálva nincsenek s működéseik irányát ki sem fejthették.

Minden új, minden szokatlan, minden rendkívüli!

Mit kérdelem én, keserű-e ezt érezni vagy

nem? — csak azt akarom mondani, hogy tény, hogy elvitathatatlan igazság.

S a helyzet felől, melybe jutottunk, egyaránt tisztában kell lenni annak is, ki leveretteték általa, mint szintén annak, ki felemeltetett.

Akár örvendünk, akár bánkódunk a nagy változásokon, melyek bekövetkeztek, — ösmerünk kell azokat.

És egy tekintet állapotainkra nem teszi-e kétségtelenné, hogy politikánkban a sarkeszmének többnyire másoknak kell lenni, mint eddig voltak?

Az osztrák birodalom t. i. az európai alkotmányos államok sorába lépett, — és Magyarországnak szorosabb viszonya a monarchiával bevégzett tény.

Ebből következik, hogy európai és birodalmi szempontok nélkül többé semmi irányt kitűzni, hitelre emelni s fentartani nem lehet.

Láthatárunk szélesedett.

Emelkedjünk akár az öntagadás, akár meggyőződés erélye által azon színvonalra, hol Magyarországnak és nemzetiségünknek közvetlen érdekein túl a birodalmi és európai igények széles köre végigtekinthető. Mert ha összhangzásba nem fogjuk hozni az európai polgárosodás nagy kérdéseivel, s a birodalom organizmusának szükségességeivel mindazt, minek fentartását, visszaállítását vagy létesítését hazánk és fajunk közös érdekei kívánják: akkor ha százszor is inkább fogjuk szeretni szülőföldünket, mint Codrus, és százszor is több könnyeket hullatunk sorsunk felett, mint Niobe, mégis tapasztalni fogjuk, hogy mindig épen azon jó, melyet leginkább kívántunk, nem történik meg, és épen azon rossz, melytől leginkább féltünk, bekövetkezik.

S végtére is az austriai háznak tudni kell — s minél bonyolódottabbak az európai viszonyok, annál inkább — hogy széles birodalmának határai közt, a derű és vész perceiben egyaránt, minő elemeket használhat föl s mely rokonszenvekre támaszkodhatik.

Nem csak a belorganisatio, — a külhatalmak-kali szövethetés is ettől függ.

S a ki ösmeri az allianziák óriási befolyását a statuséletre, megmondhatja, miként egy ország kormányzási rendszere, sőt világtörténeti hivatása is gyakran határozottatott el azon külösszeköttetések által, melyek nem létesültek vagy legalább tartósságra nem számíthattak volna, ha az álladalom kebelében jelentkező scissiók a valódi érdekeket homályba nem borítják, s ha maga idejében akadnak őszinte férfiak, kik a félreértéstől nem rettegve, meggyőződésöket akkor is elmondják, midőn az igazság és a népszerűség közt oly hézag támadt, melyet csak önfeláldozással lehet betölteni.

Szerencsétlenségünkre éppen az ilyen egyének valának nálunk a legritkébbak.

A magyar mindig kitűnt a csatában, s most is, midőn alkotmányát elveszté, oly vitéz volt, mint tíz századdal előbb, mikor hazát szerzett magának s Pusztaszeren közjogot alkotott.

Ezer év a régiek találta őt.

Ez fényoldala.

De viszont alig van nemzet, melynek status férfiai aránylag több erkölcsi bátorságot ne tanúsítottak volna, mint közelebbről a miéink.

Tribunusaink valának ; de a Scipio Nasicák hiányzottak.

Minden szónoklat elnémult a népszerűség Tarpeja előtt.

S csodálkozunk-e, ha a forradalom kitört és most romok közt járunk?

Azonban még legdrágább érdekeinkből sok volna megmenthető, ha olcsó népszerűség helyett erkölcsi bátorságot keresnénk a népszerű tév-eszmék ellen.

A Forradalom után.

Az önismeret szüksége.

A magyar csak akkor veszhet el, ha örökké a képződés tükrében akarja arcát és lélekvonalait vizsgálni.

Egyedül az önismeret által jutunk céljaink és rendeltetésünk felfogásához.

Tévedni a halandó gyöngesége; de önismertetre törekedni az isten parancsa, a világvégzet, mely az egyéneket és népeket csalódásaik által bünteti.

Ugyanonnán.

A magyar nyíltság.

A magyar jellemvonása a nyíltság.

A magyar aránylag nem boszúálló.

S ha hiszi, hogy valakivel leszámolnia kell, ha egy valódi vagy képzelt bántalmat megtorlatlan nem hagyhat, akkor az elégtételt az ország és világ előtt a kitelhető legnagyobb nyilvánossággal szokta magának megszerezni.

Forgassátok a rabok statisticáját, keressétek föl azon börtönöket, hova a közönséges gonosztevők vannak elzárva, hasonlítsátok össze az elkövetett bűntények nemeit a hazában lakó népfajok lélekszámával, s úgy fogjátok találni, hogy az alattomos-ságból folyó bűnnemekért okvetlenül legkevesebb magyar ajkú van vád alatt.

Alig hiszem, hogy csak egy vegyes népességű hatóságot lehessen az országban találni, hol a törvényszéki eljárások története megegyezne.

Legalább 1848 előttől kétségtelenül igazam van.

S hogy két rövid év alatt az erkölcsök egészen átalakultak volna : képzelné sem lehet.

Ha nem mestersége a magyarnak az alattomoság, bizony még kevésbé mutathatni nála példát föl e bűn legsúlyosabb nemére nézve : értem az orgyilkolást eltitkolt bosszúból.

A magyar a vérengzéstől nem irtózik ; de orozva nem gyilkol.

Orgyilkost a rejtett bosszú kielégítésére nem fogad.

Orgyilkosnak nyereségvágyból be nem szegődik.

Köztünk oly ritka e bűnök akármelyike, hogy nem csak a hazában lakó többi népfajokkal összehasonlítva az arány nekünk kedvez ; de egész Európában aligha fog találkozni nemzet, melynek keblében az orgyilkosságnak számosbb esetei ne kerülnének elő.

Ez forradalmi idők után nagy fontossággal bír. Mert könnyűvé teszi a kijózanodást, szeliddé az ostromállapotot, népszerűtlenné a higeszűek reményeit. Egyik kezesség arra, hogy a lázadási anyagok gyorsan nem gyűlnek össze és minden európai véletlen tűz szikrái nagy gyúladásokat nem támaszthatnak.

Ugyanonnan.

Nem kenyerünk a titkos szervezkedés.

Nincs oly hatalmas elme, mely a magyar faj közt a titkos szövetségek organismusát kifejteni és fentartani tudná.

Már térképileg is igen nehéz az ily vállalat.

A mi óriás rónánk a mérföldekre eső falvakkal, a gazdag, de különvált és népesítetlen pusztákkal, a homokutakkal, a nesztelen vidékekkel, hol csak a szagगतott szélzsibaj, a pásztorfütyty és a nyájkolomp töri meg néha az ünnepi hallgatást; ismétlem, ezen óriás róna, mely kimerithetetlen keblét félig elzárta a világtól s csak gyér összeköttetést enged az ország főbb pontjaival, még évtizedek múlva sem lehet alkalmas, hogy a közlekedést egész gyorsasággal hagyja magán átvonulni, és lakosokat azon éber érintkezésbe hozza egymással, mely könnyüvé teszi a clubbok és associatiók összpontosított, titkos és egybevágó működését.

A Duna és Tisza tere Magyarország szíve, és a magyar faj fészke. A mi ott sikertelen, az a más részeken erőre kapni s a hazára nagy befolyást gyakorolni nem fog.

De ne bajlódjunk a térképpel.

Szóljunk — a mi fődolog — a nép jelleméről; mert az anyagi akadályokban, egy nemzet erős akaratjával szemben, alig van annyi kezesség, hogy különös tekintetet érdemeljen.

Hajlandónak látszott-e a magyar valaha az összeesküvésekre?

Feljebb megmutattam, hogy nem.

Az okoknak, melyek ettől visszatartóztatták, egy része ama titkos viszonyokra is illik, melyek a februári forradalmak óta a destructiv elemeket összefűzik.

Továbbá, ha a mi municipiál rendszerünk hatását az erkölcsökre és politikára taglalgatjuk, két eredményre jutunk, mely a magyar forradalomnak elmélete körül azoknak, kik a zavart csinálják,

mint szintén azoknak, kik elnyomni akarják, egyaránt zsinórmértékül szolgálhat, legalább addig, míg az új törvények alakító ereje a kedélyekből kitorölheti az ősi institutióknak, megszokásoknak és traditióknak bélyegeit, melyek a gondolkodás- és tettirányra a századok betűivel vannak lenyomva.

A megyei élet t. i. megtanította az embereket a központi kormány nélkülözésére oly határokig, meddig más helyt lehetségesnek nem tartják.

A táblabíró magára volt hagyatva. Ritkán nyert utasítást Bécsből vagy Pestről. A felülről jött figyelmeztetésekre nem is szeretett hallgatni. Intézte a környék ügyeit barátságos tanácskozmányokban és egy felszínes, hibás, tökélytelen, de könnyen forgatható mechanizmus által, mely megyéjét, ha szükség kívánta, a szomszéd megyékkel gyorsan összekapcsolá. A nép az alispánt talán a királyon kívül a legfontosabb lénynek képzelte, és történelmi kegyelettel volt a megyei igazgatás iránt, mely — valljuk meg — gyakran vala iránta méltánytalan és túlszigorú; — de ez nem változtatott a bizodalmas viszonyon, a belső rokonszenven.

Mert a történelmi emlék erős czement és sokáig összetartja az egybe nem illő részeket is, míg lehet, az óvatosság indokainál, s ha ez a támasz már lehullott, a szív előítéleteinél fogva.

E gyarlóságot hibáztatni szabad, eltagadni nehéz.

A fönnbibeikből következik, hogy ha Magyarország — mitől a gondviselés megőrzend — egy revolutio ütne ki, a főváros elfoglalása viszont nem vonná maga után — mint Európában mindenütt — a mozgalom üterének kettémetszését;

mert a történeti vagy természetes súlypontokon ismét összealakulni tudna a forradalom, és a kész formák szerint a megyei autonomia gépén könnyen forgathatná a közigazgatás öszvegét.

Ugyanonnan.

A magyar józanság.

... a magyar nemzet úgy hozzászokott az önkormányzáshoz és maga a köznép annyi természetes hajlammal bír az anarchia kikerülésére, miként a forradalom legrendetlenebb perceiben is mértéket tartott és szenvedélyeinek határt szabott ;

továbbá, ugyanezen józan értelemnél, tiszta jelleménél és megtörhetetlen ruganyosságánál fogva, a magyar nemzet, mihelyt a forradalomnak vége szakadt, tüstént fölfogta új helyzetét, s valamint mindent kikerült, mi által a polgárháború utolsó vonaglósaiban nemtelen vérontássá és célnélküli torzsalkodásokká fajult volna ; szint-úgy komoly s méltóságteljes hangulata által, mellyel az ostromállapot ideje alatt magát folytonosan kitünteti, nemcsak megérdemelte, de bírja is már a közbecsültetést és bírja a polgárisodás népeinek osztatlan részvétét ;

ezen józanságából a magyarnak és a katonai kormány erélyes, de igazságos bánásmódjából következett, hogy nálunk az ostromállapot elleni bűnökre úgyszólván eset sem fordul elő és a marcziális törvények szigora a népszellem által megszelídült.

Igyekeztem kitüntetni :

hogy a magyar jellem alapvonásai

olyanok, melyeknél fogva az ostromállapot

súlya ezentúl sem lehet annyira nyomasztó, mint másutt szokott, továbbá

olyanok, minél fogva — ha különben a kormány céljaiban fekszik — az ostromállapotot akármikor megszüntetni lehet, viszont anélkül, hogy e lépés miatt nagy bonyodalmak támadhassanak.

Mert a magyar azon kívül, miszerint sok önkormányzási ügyességgel bír és legjobban a sokkormányzás nélkül vezettethetik, még jelleménél fogva gyűlöli az alattomoságot és százados institúcióinál fogva hozzászokott a nyilvánossághoz: következőleg, a titkos társulatok összhangzó működésétől kezdve, az összeesküvésekig és egy egyetemes fölkelés kézalatti rendezéséig, minden olyan bűnöktől teljesen ment, minden olyan ármányokra teljesen alkalmatlan, melyek a marcialis törvényekből kilépést veszélyessé teszik.

Ugyanonnan.

Nagy népek kísérlete — kis népek bánata.

Európában a nagy nemzetek kísérleteiért a bánatpénz valamelyik kicsiny államra szokott rovatni.

S míg a statusok mostani rendszere fennáll, alig is képzelhető másként...

Ugyanonnan.

A magyar éljen magyar hagyományai szerint.

Midőn Jeruzsálem, a városok városa, templomostul, hol a frigyláda volt, elfoglaltaték, a nép, mely a fenyítés és romok napját túlélte, elszéledett

és bujdosó lőn a nagy világban, keresvén tengereken és földrészekén túl, tanyákat, hol lakozni, idegeneket, kikkel üzérkedni és piaczkokat, hol önzésének élni lehessen. Így teljesedni kellett a profécziának, mely mondá, hogy Sionnak jövője nincs.

A mi gondolataink ne bolyongjanak, mint Izrael elszéledt népe, az ismeretlen és idegen eszmék, ne bolyongjanak az érthetetlen nyelvű vágyak és tarka köntösű tervek országaiban, hajhászván ott szerencsét és sikert: de sőt inkább gyülekezzenek össze az egyberomlott tűzhelyek körül, bátorítsák egymást a hazai hűségre és a kövekből, melyeket széthányva találnak, tegyék lakhatóvá a düledékeket és ha a régi kiterjedésnél valamivel keskenyebbre szorulna az újraépített ház, szeressék a szegény ősi telket mégis inkább, mint a fényes hajlékokat, melyeket az elkorcsosodás és az idegen szellem díján vásárolhatnának.

Ha ti a magyar történelmi állam eszméjén kívül keresitek a szabadságot vagy jóllétet: Magyarország népiségei különböző irányokban fognak reményeikkel elszéledni és az egyik kelet, a másik nyugot, a harmadik éjszak felé tartván, bizony mondom, vissza nem térhet a régi tűzhelyekhez.

Ugyanonnán.

Deák Ferenc

(1803—1876)

*Husvétii cikke a Pesti Naplóban
(Pest, ápril 15. 1865.).*

Azt mondja többek között a «Botschafter» ápril 9-iki számában, hogy «a magyar történelmen egy elkülönző vágy vonul végig (Sonder-Zug), mely nemzedékről nemzedékre száll, s ma ép oly elevenen él, mint száz évvel ezelőtt».

Ha ezen elkülönző vágy alatt a «B.» azt érti, hogy a magyar nemzet mindig hűen ragaszkodott saját alkotmányos önállásához, s mindig határozott ellenszenvvel viseltetett a hatalomnak, s még inkább a hatalom némely kezelőinek azon törekvései ellen, melyek Magyarország alkotmányának mellőzésére, sőt megsemmisítésére, s némileg az ország beolvasztására voltak irányozva, nincs okunk ellenmondani a «Botschafter» idézett sorainak; mert azon hű ragaszkodás s a beolvasztás elleni határozott ellenszenv csakugyan nemzedékről nemzedékre szállt a magyarnál, s ma ép oly elevenen él, mint száz évvel ezelőtt, és ha a mindenható kegyelme tőlünk el nem fordul, élni fog még századok múlva is.

De ha a «Botschafter» az idézett sorokban oly elkülönző vágyat kívánt érteni, mely a végelszakadási törekvést foglalja magában, akkor kénytelenek vagyunk néhány szóval válaszolni állítására.

Ha mutatkozott a magyar történelemben időnkint ilyen vágy, sőt valóságos törekvés, mi szülte azt, s mi emelte magasabb fokra? — Maga felel e kérdésre a «Botschafter», midőn elmondja,

hogy Magyarország törvényei és alkotmánya gyakran megsértettek a hatalom, vagyis inkább annak kezelői által.

Valamely komoly megfontolás után kötött kapcsolatnak megszakasztására egy egész nemzetnél csak a legnagyobb fokra emelkedett köz-elégületlenség szülhet vágyat és törekvést, s még ez is csak akkor, ha a dolog jobbra fordultának minden reménye elveszett. A múlt időkben nem egy osztrák államférfiú, tanácsa és befolyása által, melylyel a fejedelemre hatott, akarva vagy nem akarva elkövetett mindent, hogy a nemzetben ily vágy támadjon. Több szomorú korszakot lehetne idéznünk e részben a magyar történelemből, bizonyosságául annak, hogy az elégületlenségnek s a bizalom megrendítésének nem a magyar nemzet volt az oka. És midőn évek hosszú során keresztül a magyar alkotmány ellen intézett megtámadások egymást érték, midőn azoknak természetes következése, a fokonkint növekedő keserűség, már-már tetőpontját érte, mi volt az, mi a bajt megorvosolta, a felizgatott kedélyeket megnyugtatta, s a megrendített bizalmat ismét helyreállította? Talán azon osztrák államférfiak változtatták meg nézeteiket, s a tapasztaláson okulva, jobb tanácsot adtak a fejedelemnek? Nem. Ez nem történt, vagy, legalább a történelem bizonyítása szerint, ritkán történt. Mindig a fejedelmek voltak azok, kik mélyebb belátással és szigorúbb lelkiismeretességgel a magyar alkotmány ellen intézett rendeleteket visszavették, a sértett törvényeket helyreállították, s a nemzet bizalmát és reményét ismét felélesztették.

Csak néhány példát hozunk fel a történelemből.

Alig volt szomorúbb korszak Magyarországra

nézve, mint azon tizenegy év, mely az 1681-iki országgyűlést megelőzte. Nem említve a vérontást, egyes személyek politikai és vallási üldöztetését, csak azt emeljük ki, hogy ezen idő alatt az ország alkotmánya hatályon kívül téttetett, s az ország idegen helytartónak kormányzatára bízott. Igaz, hogy ezt egy nagyobb terjedelmű összeesküvés előzte meg, melynek részesei megbűnhődtek életükkel és minden vagyonukkal. De nem hiányoztak államférfiak, kik azon egyesek tetteit alkalmul és ürügyül használták az egész nemzet ellen intézett szigorú és alkotmányellenes lépésekre. S midőn az ebből származott keserűség mindinkább növekedett, I. Leopold maga volt az, ki az alkotmány elleni rendeleteket megszüntette, s az 1681-diki országgyűlésen az ország rendéivel együtt ismét teljesen és sértetlenül visszaállította a magyar alkotmányt.

Nem is maradt el ezen igazságos lépésnek jótékony következése: az ismét helyreállott bizalom és ragaszkodás, melynek eredménye lőn hat év múlva, hogy a nemzet az 1687-iki országgyűlésen egész készséggel törvényt alkotott, mely a fejedelem kívánsága szerint megállapította a Habsburgi ház fiágának trónöröklési jogára nézve az elsőszülöttséget. Tette ezt a nemzet saját javáért is; de kétségtelen az, hogyha a bizalom 1681-ben helyre nem állittatik, ily törvényt az ország önkényt nem alkotott volna.

A XVIII-ik század elején véres belháború folyt Magyarországon, mely belháborúnak oka, vagy legalább előmozdítója volt nagy részben az osztrák államférfiaknak a magyar alkotmány ellen intézett újabb törekvése. A szathmári békekötés vetett véget ezen belháborúnak, — azon béke-

kötés, mely az ország alkotmányos szabadságát ujabban ismét biztosította. És e békekötés után tizenkét esztendővel a magyar nemzet önkényt, szabad akaratból átruházta a trónöröklési jogot a Habsburg-ház nőágára. Mi valóságos jele annak, hogy a bizalom és ragaszkodás a nemzet és az uralkodó ház között ismét helyreállott. — Mert ha a szathmári béke nem úgy kötötték, ha az ország alkotmánya teljesen helyre nem állittatik, a meg nem nyugtatott és bizalmát veszített nemzet aligha hozzá járult volna a sanctio pragmatica megkötéséhez. És akkor mi történik 1741-ben? azt fejtegetni nem akarjuk.

1780 után II. József ismét félretette az ország alkotmányát, s némely osztrák államférfiak régi tervei szerint Magyarország beolvasztását, vagy legalább alkotmányos önállásának teljes megsemmisítését tűzte ki célul. De ő maga visszavonta élte végnapjaiban rendeleteit, s utódja, II. Leopold, az ország rendeivel egyetértve, nemcsak visszaállította ismét a magyar alkotmányt, hanem újabb czélszerű törvényekkel meg is erősítette azt.

Következtek csakhamar a véres francia háborúk, melyek hosszabb ideig Ausztriára nézve szerencsétlen fordulatot vőnek. E háborúk bebizonyították, hogy a sértetlenül visszaállított alkotmányhoz hű magyar nemzet hű volt egyszersem királyához is. Teljes készséggel, sőt lelkesedéssel felelt meg kötelességének a birodalom védelmében, s midőn a diadalmas ellenség hatalmas császára 1809-ben itt benn az országban állott győzedelmes seregével, s a magyar nemzetet elszakadásra szólította fel proclamatioiban, kecsgette azt oly reményekkel, miknek teljesül-

hetése nagyon valószínűnek látszott, e proclamatiók nem ingatták meg a nemzet jogszerű ragaszkodását és bizalmát. Minden csábító ígéretek és kecsegtetések nyom nélkül maradtak.

1823-ban a magyar alkotmánynak egyik alap-törvénye lőn megtámadva tetteleg a hatalomnak parancsoló szava és fegyvere által. De pár évvel azután az igazságos fejedelem kinyilatkoztatta ünnepélyesen az 1825-iki országgyűlésen, hogy azon események, melyek az ő atyai szívének is kedvetlenek, jövőendőben ismételtetni nem fognak, s kimondotta az ország rendének hozzájárultával alkotott III-ik törvényczikkben, miszerint «teljesen meg van győződve, hogy a fejedelem és ország boldogsága a törvények szoros megtartásán és épségben maradásán alapszik, s ha akár a királynak, akár az ország rendének jogaiból valami elvonatik, a törvényeknek és az ország törvényes rendszerének összes szerkezete, melyet századok erősítettek meg, alá fog ásatni.» Kimondotta továbbá, hogy «az ország alkotmányát, melyet koronázási esküjével is megerősített, minden időben védeni fogja és fentartani. Ugyanazért az 1790/91-ik évi X-ik, XII-ik és XIX-ik törvényczikkeket szorosan megtartandja és másokkal is megtartatja».

Tette pedig e nyilatkozatot ő Felsége ama jeles államférfiúnak tanácsa folytán is, ki a birodalom ügyeit a legnehezebb körülmények között annyi bölcseséggel vezette, s ki Magyarországra vonatkozólag ezt mondotta a felséges uralkodónak :

«Ha felséged Magyarországot könnyen és jól akarja kormányozni, kormányozza azt saját alkotmánya szerint».

De nem akarjuk e fejtegetéseket tovább vinni. Csak azt ismételjük a történelem nyomán, hogy valamikor Magyarországon súlyosabb megalégedetlenség bizalmatlanságot s talán különválási vágyakat is ébresztett, azt majd mindig az osztrák államférfiaknak a magyar alkotmány mellőzésére intézett tanácsa és törekvései okozták, s mindig a fejedelmeknek lelkiismeretes igazsága és mélyebb belátása orvosolta a bajt, állította helyre ismét a bizalmat és ragaszkodást.

A történelem tehát kimutatja időnkinti okait azon időnként felmerült elkülönző váagnak (Sonder-Zug), melylyel minket a «Botschafter» vádol, s kimutatja egyszersmind azon egyetlen, de biztos módot, melylyel e vágy mindig meg lőn szüntetve. Ha tehát igaz Cicerónak azon mondása: «historia est testis temporum, magistra vitae», tanulnunk kell a történelemből.

Mi a mult idők eseményeiből azt tanultuk, hogy a legnehezebb körülmények között fejedelmeink igazsága, bölcsesége segített bajainkon, ők mentették meg alkotmányunkat másoknak támadásaitól. Ez azon hit, melynek élni kell bennünk. Miért akarja e hitet keblünkben kiszakasztani a «Botschafter» annak mutogatásával, hogy akár-mennyit biztosítottuk mi alkotmányunkat újabb, határozottabb törvényekkel, akár-mennyit biztosították azt fejedelmeink koronázási hitleveleikkel, törvényeink mégis mindig megsértettek, alkotmányunk mellőztetett?

Az osztrák kormány, a Lajthán túli lapok és egyes államférfiak gyakran emlegetik a békés kiegyenlítés szükségét, oly kiegyenlítést, mely mind a két fél megnyugtatóásával eszközöltessék. Ily kiegyenlítésnek alapja csak a kölcsönös biza-

lom lehet, s azt hiszi-e a «Botschafter», hogy ezt a kölcsönös bizalmat növeli annak emlegetése, miszerint alkotmányunkat eddig sem respectálta a hatalom, s ezután sem fogják kimélni még az alkotmányos osztrák népek sem?

Vagy ha maga sem hiszi a «Botschafter», hogy mindez a bizalmat növelje, vajjon érdekében fekszik-e nehezíteni a kiegyenlítés lehetőségét; bizalmatlanság magvát szórni a Lajthán innen és túl levő népek és országok között; úgy állítani őket egymással szembe, mint ellenségeket, és pedig oly ellenségeket, kik egymás jogait kimélni nem hajlandók? Józan, becsületes, bölcs politikának tartja-e a «Botschafter» tőlünk még azon reményt is elragadni, melyet a fejedelem személyébe helyezünk, s midőn ekkép igyekszik ő maga is elkülönző vágyakat ébreszteni a magyarban, szemrehányásképpen ugyan azon vágygyal vádolni a nemzetet?

Gyakran hallottuk már azon tant ismételtetni, hogy midőn két szerződő fél között az egyik meg nem tartja a szerződés pontjait, a másik sem köteles azt megtartani. E tan a «Verwirkungstheorie», melyet mi a közjog terén mind elméletileg, mind gyakorlatilag helytelennek tartunk. De azon tan, melyet a «Botschafter» hirdet, hogy midőn a kötött szerződést az egyik fél minduntalan megszegte, s minden újabb és határozottabb biztosítások és ígéretek daczára újra és ismételve a szerződés ellen cselekedett, a másik félnek se legyen többé joga a szerződés megtartását kívánni, hanem azt egyoldalulag átalakítani, sőt részben megsemmisíteni legyen kénytelen — valóban új tan, és meglepőleg sajátságos.

Ha Rudolf alatt 1608 előtt, Leopold alatt 1681-ben, II. József alatt 1781-ben, Ferencz alatt

1825-ben e tant követték volna őseink, hol állana most a magyar alkotmány? De — szerencsére — több bizalommal voltak mégis fejedelmeik iránt, s e bizalom tartotta meg Magyarország szabadságát.

Azt mondja a «Botschafter», hogy azért lőn minduntalan megszegve a magyar alkotmány, mert az összes birodalom érdekei lehetetlenné tették annak megtartását; meg fog az ezentul is szegetni, hacsak azt a birodalmi alkotmányhoz nem alkalmazzuk és módosítjuk.

Nem hozzuk mi kétségbe a birodalom szilárd fennállásának fontosságát. Hiszen az 1861-iki országgyűlés felirata is kijelentette, hogy azt a magyar nemzet veszélyeztetni semmiképpen nem akarja. De, véleményünk szerint, a birodalom szilárd fennállhatását nem akképp kell biztosítani, hogy félrelökve minden ünnepélyes szerződéseket, törvényeket és jogokat, az ezek által biztosított magyar alkotmány egészen azon mintákba öntessék, melybe a február 26-ki alkotmány öntett, hanem mindenekfelett szem előtt tartva a birodalom biztosságát, melyet a sanctio practica is szem előtt tartott, arra kell törekedni, hogy mind a birodalom biztossága teljesen eléressék, mind a magyar alkotmány alaptörvényei a lehetőségig fentartassanak, mind a Lajthán túli országok alkotmányos szabadsága kifejtessék és teljesen biztosítsák.

Egyik cél tehát a birodalom szilárd fennállása, melyet nem kívánunk semmi más tekinteteknek alárendelni. Másik cél pedig fenntartása Magyarország alkotmányos fennállásának, jogainak, törvényeinek, melyeket a sanctio practica is ünnepélyesen biztosít, s melyekből többet elvenni,

mint a mit a birodalom szilárd fennállásának biztosítása multhatatlanul megkíván, sem jogos nem volna, sem czélszerű.

Párhuzamosan a magyar alkotmánygyal megfér a közös uralkodó alatt, a közös védelem mellett, a Lajthán túli országok teljes alkotmányos szabadsága is. Nem állhatnak ezek ellentétben egymással; azt hisszük, hogy megállhatunk egymás mellett, a nélkül, hogy egymást absorbeálni akarnók.

Végre, még egyszer visszatekintve a történelemre, bátorkodunk egy kérdést intézni a «Botschafter»-hez.

Ha 1527-ben I. Ferdinándot a magyar nemzet nem választotta volna királyának, alakult volna-e az osztrák birodalom úgy, és azon terjedelemben, mint az e választás után létre jött? Megállott volna-e az a birodalom 1740 után úgy, a mint megállott? Bírt volna-e a francia háborúk alatt ellent állani azon hatalmas ellenségnek, mely Németország nagy részét elsöprötte?

Ha tehát alakulásához szükséges volt Magyarország, mely szabadon választotta királyának Ferdinándot, nem természetes-e, hogy ezen választás feltételeinek megtartása lényeges feltétele volt egyszersmind a birodalom tényleges alakulásának? I. Ferdinánd pedig szabadon választatott Magyarország királyának, mint ezt ő maga is mondja az 1527-iki II-ik törvényczikkben, és azon levelében, melyet az 1527-ik évi június 29-ikén írt Magyarország rendeihez. Koronázása előtt biztosította az ország rendeit még 1526-ban november 30-án Bécsben kiadott levele által, hogy az ország lakosait jogaikban és szabadságaikban sértetlenül meg fogja tartani. Koronázásakor

ünnepélyes esküvel erősítette meg ezen biztosítást; 1537-ben a XXIX-ik czikkben pedig újra hivatkozott e biztosításra.

Mindezek részint a birodalom első megalakulása előtt, részint annak megalakulásakor történtek. Lehet-e tehát azokat most ignorálni?

A birodalom második, szilárdabb megalakulásának lehet a sanctio pragmaticát tekinteni, mely nélkül a birodalom III-ik, illetőleg VI-ik Károly halála után valószínűleg szétment volna. Ezen újabb, szilárdabb alakulásnál is ki volt kötve határozott feltételképen Magyarország alkotmányának, törvényeinek sértetlen fentartása.

Ha tehát a birodalom csak ezen feltétel mellett alakult és alakulhatott, azt félrelökni nem volna jogos.

Valamint az 1861-iki országgyűlés, úgy mi is, csak a sanctio pragmaticából indulhatunk ki. Meg van ott határozva az uralkodóház kötelessége, az elválaszthatatlan és feloszthatatlan birtoklás, s az ebből természetesen következő közös védelem. — Megfelelt e feltételeknek Magyarország, teljesítette híven és szívesen közös védelmi kötelezettségét a legnehezebb időkben s még akkor is késznek nyilatkozott e kötelesség teljesítésére, midőn az országban magas fokra hágott az izgatottság, s a háború, mely ellen a közös védelem szükséges volt, sokak előtt nem vala népszerű.

Nem azért említjük ezeket, mintha dicsekedni akarnánk; mert hiszen csak kötelességét teljesítette a nemzet; a mit tett, ön javáért is tette, s éppen úgy védték Magyarországot a Lajthán túli országok seregei hosszú évek során keresztül. Csak azért szólunk ezekről, hogy a történelemben is bebizonyítsuk, miszerint alkotmányos önállá-

sunk mellett nem vesztett miattunk és általunk a birodalom biztossága. Mi nem akarjuk ezen alkotmányos önállást feláldozni csupán azért, mert a Lajthán túli népek új alkotmányának egyes pontjai másképen hangzanak; de készek leszünk mindenkor, törvényszabta úton, saját törvényeinket a birodalom szilárd fennállhatásának biztosságával összhangzásba hozni, s a Lajthán túli országok szabadságának és alkotmányos kifejlődésének útjában állani soha nem fogunk.

Arany János

(1817—1882)

Eldorádó.

Van egy ország: Eldorádó,
Innét a nagy Királyhágón,
Kelletig van benne minden,
Az nem is kell, a mi nincsen.
Boldog egy nép a ki lakja:
Árnyékon a legyet csapja.
Buzájától, mikor terem,
Dohossá lesz minden verem
S mind magának kell megenni,
Mert nem tudja hova tenni.
Ha pedig nem termett elég,
Eladhatja mind, vagy felét:
Bezzeg akkor van vevője
S jó hasznót kapar belőle.
A kenyérre, a haszonra,
Melylyel tele zsebje, gyomra,
Fel is önthet, mert az eczet...
Isten bocsáss!
Ez ráfogás:
A sok jó bor rajtaveszett.
Vagy ha nem bort — vizet ohajt,

— Boldog ország! — az se nagy baj :
 Egyet sem lép érte lába,
 Felmegy a víz ablakába,
 Vagy az isten fellegebül,
 (Míg új háza fel nem épül)
 Ingyen ömlik a nyakába,
 De ki bolond innék vizet?
 Bort ihatik, még sem fizet :
 Sőt — aranykor tért-e vissza? —
 Még fizetnek a mért issza!
 Részeg fővel ha lefekszik,
 Elhorkolhat holnapestig :
 Más kisöpri háza táját,
 Fel sem költi a gazdáját ;
 Más megfeji a tehenét,
 (El sem viszi, csak a tejét) ;
 Mindent más csinál helyette,
 Úgy álmában, mint imette ;
 S bizta másra, vagy nem bizta,
 Mire ébred, minden tiszta,
 Minden meg van, minden jól van
 (Csak a borju nincs az ólban) ;
 S minthogy tenni
 Már nincsen mit,
 Legfőlebb fejét vakarja
 S száját tátja . . . ha akarja.
 Másutt tán nem is képzelik :
 Ott a szájtul mennyi telik,
 Úgy hogy a kéz és az elme
 Szinte rozsdát kap, heverve,
 Mert csak száj kell és nagy torok,
 Hogy rendin menjen a dolog.
 Száj kell hozzá, hogyha raknak
 Füst-alapot légváraknak ;
 Szájjal áldoz a közjóra
 Az országnak dús lakója ;

Hát a hazát — oh! azt pedig
 Majd megeszik, úgy szeretik —
 Mégse tettel: szájjal védik,
 Pipálgatva örökkétig.
 És valóban — a mely ennyi
 Jó dohányt bír megteremni —
 Méltó is a hon javára
 Bátran kelni szál pipára.
 — De ki győzne mindent hosszan
 Elsorolni, a mi ott van?
 Az iszonyú boldogságot,
 Millyet ember sohse látott?
 A ki Tamás a dologban
 És akarja tudni jobban,
 Menjen oda, üssön tanyát,
 Nem kérdik ott apját, anyját;
 Boldognak, boldogtalannak
 Uraságot, földet adnak.

Álom — való.

Látom a reménynek vékony szálán tartott
 Villám tündöklésű damokleszi kardot,
 Melynek átkos éle nyugatról s keletről
 Egy egész országon húzódik keresztül
 S egy egész nemzetnek áldozati nyája,
 Egy néptörzsök esik a bárdnak alája.
 Elfordulok, és a fölserkenést várom,
 Míg meggyőződöm, hogy e rémkép . . . nem álom!

Vérpatakat látok, mindenfelé sokat,
 Indulok keresni fel a forrásokat,
 Keresem, keresem rebegő szememmel,
 És oh! megnyílt honfi szívekben lelem fel.

Fölkaczagok búmban, és dühömben sírok
 Értetek, zsengeül elesett mártírok!
 Szívem fáj. Erősen megtörlöm szememet :
 Ébreszttem magam, de nem lehet, nem lehet!

Oh zsenge mártírok, hazám vérvirága,
 Korán sírba hulló nemes ifjúsága,
 Kikben egy-egy bölcs vész el s megannyi bajnok,
 Kikben a jövődöt öli ádáz zsarnok :
 Lessz-e, vajon, ennyi áldozatnak bére?
 És derít-e hajnalt a nemzet egére,
 Mely sebeitekből kiözönlik, a vér...?
 Vagy apákat Isten most a fiakban vér?!

Lessz-e nemzet, mely a győzdelmi helyen
 Csontjaitok felett oszlopot emeljen,
 A hol majd az anyák, kik még jól ismertek,
 Könnyel növeszszenek egy virágos kertet ;
 A hol a késő kor, e hálás tanítvány,
 Emlékeztöket ünneppel ujítván,
 Össze-összegyűljön : férfi, nő, ... s a gyermek
 Olvasni az oszlop betűin kezdjen meg?

Lessz-e költő, ki az édes anyanyelven
 Rólatok korának csudát énekeljen? ...
 Vagy elszórnak majd az *éjszaki* vad szelek,
 S idegen nép tombol hamvaitok felett?
 Vagy nem lesz, a ki egy könnyet ejtsen rátok :
 Ősi hajlékában ég meg ősz apátok,
 S kis testvéreitek, a mint térdepelnek,
 Martalékul jutnak a játszó fegyvernek?

Mert — jaj, a mit látok! — széles e hazában
 Dúl fajirtó fegyver, széltiben, hosszában ;
 Minden bűn az élet, a szívnek verése :

Százszoros halál egy élet büntetése!
 Ott az égő falvak, romba dőlt lakások,
 A mezetlen inség, a jajkiáltások,
 A vadonba elszórt temetetlen testek,
 Mire éh keselyűk, hollók gyülekeztek!

Ott a hitszegő hit, ott a dölyfös ármány
 Ámítnak, hazudnak, házrul-házra járván;
 Ott a bűn, ki rég eldobta az álarcot
 S az igazság ellen nyíltan visel harczot.
 Ott nem szent a tűzhely, sérthető a vendég,
 Ott a férfi öl nőt, és az erős gyengét ...
 Ah szemem elképzik, és lelkem legörnyed:
 Nem bírja meg a szem, a lélek, e szörnyet.

Istenem, istenem, mily jó volna ennyi
 Gyötrelmes valóból szebb álomra kelni!

De midőn a remény oly igen tűnékeny,
 A kétségbeesés az én reménységem:
 E kettészakított oroszlán kebele
 Szebb remények édes mézivel van tele.
 Ama szent haragban, mely soha nem számít,
 Midőn szórja méltó dühének villámit,
 Haragodban bízom és hiszek, óh nemzet,
 Hogy ellenid sírja a te sírod nem lesz.

Én hiszem, távol még az idő tenéked
 Áldozni Szigetvárt s új Thermopylaeket;
 Én hiszek, — gyalázat volna kételkednem —
 Kelő nagyságodban és dicsőségedben.
 Koszorúkat ide, veszteglő cserágot!
 Hősök nemzedéke emelkedik ott:
 Hol ily tűz az ifju, s hol ily ifju a vén,
 Nem lehet a nemzet, nem, élve-halott.

A «Széchenyi emlékezetéből.

6.

Megrontva bűnöd és a régi átok,
 Beteg valál, s nem érzéd, oh magyar;
 Nép, a hazában nem volt már hazátok:
 Sírt még hogy adna, állt az ős ugar.
 S mint lepke a fényt elkábulva issza,
 Úgy lőn nekünk a romlás — élvezet;
 Egy-két kebel fáj még a multba vissza:
 Nem volt remény már, csak emlékezet.

7.

De mely a népek álmaít virasztja,
 Elhagyni a szelíd ég nem kívánt;
 Széchenyit küldé végtelen malasztja
 E holttetembe érző szív gyanánt,
 Hogy lenne élet-ösztön a halónak,
 Bénúlt idegre zsongító hatás,
 Reménye a remény nélkül valónak:
 Önértet, öntudat, feltámadás.

9.

Midőn magát ez nem tudá szeretni,
 Ő megszerette pusztuló fáját.
 Oh, nemzetem, ha fognád elfeledni
 Hogyan viselte súlyos nyavalyád?
 És mennyi harczt küzde önmagával?
 Hány izgatott, álmatlan éjjelen?
 Míg bátorító Macbeth-jóslatával
 Kimondá: «a magyar lesz» — hogy legyen!

13.

Ő szól: s mely szinte már kővé meredten
 Csak hátra néze, mint Lóth asszonya,
 A nemzet él, a nemzet összeretten,
 Átfut szíven a nemlét iszonya;
 Szól újra: és ím lélek ül a szemben:
 Rózsát az arcra élet színe fest;
 Harmadszor is szól: s büszke gerjelemben
 Munkálni, hatni, küzdni vágy a test.

14.

Hitel, Világ és Stádium! ti, három —
 Nem kézzel írt könyv, mely bölcsel, tanít,
 De a lét és nemlét közti határon
 Egekbe nyúló hármass pyramid!
 Ám hadd üvöltsön a Számum viharja,
 Dőljön nyugatról a sivár homok:
 A bujdosók előtt el nem takarja,
 Melyet ti megjelöltök, a nyomot.

15.

S lón új idő — a régi visszacsökkent —
 Reményben gazdag, tettben szapora;
 A «kised mak» mérész sudárba szökkent;
 Ifjú! ez a kor: «Széchenyi kora.»
 Nézd ez erőt: hatása mily tömérdek —
 De ne imádj: a munka emberé —
 Szellem s anyag, honszeretet s önérdék
 Mily biztosan lejt a közjó felé.

16.

Majd elborulni kezdé láthatára :

Kik műve által lettünk magyarok,

Nem ügyelénk többé vezérnyomára,

Mi napba néző szárnyas Ikarok.

Oh, hogy riadt fel intő jós-ajakkal! —

S midőn a harc dúlt, mint vérbősz Kain,

Hogy álla tört szívvel, merev hajakkal —

Egy új Kasszándra Trója lángjain!

24.

Nem hal meg az, ki milliókra költi

Dús élte kincsét, ámbár napja múlt ;

Hanem lerázván, a mi benne földi,

Egy éltető eszmévé finomúl,

Mely fenmarad s nőttön nő tiszta fénye,

A mint időben, térben távozik ;

Melyhez tekint fel az utód erénye :

Óhajt, remél, hisz és imádkozik.

25.

Te sem haltál meg, népem nagy halottja!

Nem mindenestül rejt a czenki sír ;

Oszlásodat még a család siratja —

Oh, mert ily sebre hol van balzsamír?

Mi fölkelünk : a fájdalom vigasztal :

Egy nemzet gyásza nem csak leverő :

Nép, mely dicsőt, magasztost így magasztal,

Van élni abban hit, jog és erő!

Kossuth Lajos

(1802—1894)

Európa népei keverékek.

Hogy a jelenkori leghatalmasabb nemzetek vegyes elemekből alakultak, az tény. Ismerem alakulásuk processusát. Számot tudok adni magamnak az elemekről, melyeket Új-Európa nemzeteinek alakulásához egyrészt a szerte dőlt római birodalom romjai s hagyományai, másrészt a barbár áramlat szolgáltatottak. Nemcsak a leghatalmasabb nemzetek alakultak vegyes elemekből, hanem mind, még a baszk is, mely itt Európában talán a legősibb, még az is talált már még ősiebb elemeket, melyekkel vegyült, midőn (talán a süllyedő «Atlantis»-ból menekedve) itt helyre telepedett. Még a németek közt hegemoniára vergődött porosz-német is határozottan szláv eredetű keverék. Biz itt tiszta faj egy sincs. A török janicsárok, kik által Osman és legközelebbi 13 nagy utódja 2000 sátor aljából kevesebb mint két század alatt világreszkettető hatalommá fejlettek, nem török vér voltak.

De én nem gondolom, hogy a vegyes elemekből alakulás ténye causalitási következtetésekre adhasson alapot... A vegyes elemek a nemzetek megalakulásának processusához tartoznak. A nem vér, hanem nemzetfaji önérzet pedig a már megalakult nemzeti egyéniség collectiv típusának kifolyása. Ezen típus nincs többé változásnak kitéve. Collectiv alapvonás az, melyet csak az enyészet törülhet el...

Hogy Ön, ki német eredetű magyar polgár, erős faji önérzetű magyarrá fejlődött hazájában

Magyarországban, ebből nem gondoltam azt következtethetőnek, hogy amily természetes ezen fejlődés, ép úgy a nemzetek vegyes elemekből alakulásának természetes következménye az, hogy az erdélyi Magyarország saját magyar hazájában tömegestől oláhhá leszen. Ez nem fejlődés, hanem nemzeti elmállás, melyet csak a faji önérzet hiánya magyarázhat, míg az első eset egyszerű társadalmi adoptatio, melynek impulsusa előtt a genealogikus faj leszármazási emléke háttérbe szorul. A ki Magyarországon mint hazájában él, s ösztönt érez magában hazája tipikus collectiv életében osztozni, az, ha csak nem ellensége azon eszméknek, hogy Magyarország jövőre is Magyarország maradjon, természetszerűleg fölveszi hazája történelmi jellegének typusát. Ennek, a mióta a magyar nyelv visszafoglalta a közéletben a latin nyelv által elfoglalva tartott helyet, növekedő számban mutatkoznak jelenségei. S ez másutt is mindenütt így van. Minden állami typusú nemzet folyvást veszen föl magába egyes jövevény elemeket, a nélkül, hogy ez azon nemzeti-ségnek, melyhez a jövevény leszármazásilag tartozott, faji önérzetét hanyatlásnak indultnak mutatná. De ha pl. a francia nép, a helyből nem mozduló nép azért, mert németekkel érintkezik vagy németek által van körülvéve, saját hazájában tömegestől németté lenne, ez már bizonyosan a faji önérzet veszendőségét tanúsítaná. Szóval a nemzeteknek vegyes elemekből történt alakulása egy dolog; egyeseknek hazájok történelmi typusához alkalmazkodása egy másik dolog; s az erdélyi magyarságnak saját magyar hazájában tömeges eloláhosodása egy harmadik dolog; nincs ezek közt sem causalitási nexus, sem tényi analogia.

Herman Ottóhoz írt leveléből, 1877. május 30.

A magyar függetlenség jövője.

Nem gondolom, hogy lehessen nemzet, melynek önállási, függetlenségi joga erősebb alapokon nyugodhatnék, mint nemzetünké.

És ez erős alapú jognak még azon előnye is megvan, hogy senki jogát nem sérti, a világon senki érdekébe nem ütközik; az európai történelem logikai fejlődésével tökéletes összhangban áll, sőt annak észszerű postulatumát képezi.

És a nemzet, mely ily jogalappal bír, milliók-ból áll. — És e milliók életképessége mellett egy ezredév tanuskodik.

... csak egyetlen egy dolog van a világon, a mi egy ily nemzet ily jogának valószínűségét lehetetlenre teheti. Ez az egy dolog az: ha azt a nemzet maga lehetetlennek tartja.

Szentségtörést követ el, a ki lehetetlenséget hirdet. A nemzet pedig öngyilkosságot művel, ha azt elhiszi.

Minden nemzetnek lehet jövője, csak annak nem, a mely azt lehetetlennek tartja.

A lehetetlenség hite erélysorvasztó, akaratgyilkos betegség, melynek a vége: halál. Az ily nemzet számára hiában fordul a sors kereke. Neki nincs horogja, melybe a szerencse beléakad-hasson. Azt nem is kell megölni, mert élve is halott; s halottal az élet változó viszonyai nem számolnak; míg a nemzet, a mely hiszen, még ha halottnak látszik is, él; a hitével kényszeríti a történelmet, hogy őt számba vegye.

Tekintsünk Olaszországra. Mik azon akadályok, melyek a magyar nemzet, erős jogalapon, olyan függetlenségének, a mivel önök beérik, útjában állhatnak, azon akadályokhoz képest, melyek a positiv jogalapra nem is hivatkozhatott

olasz egységnek útjában állottak még ezelőtt csak húsz évvel is!?

És mi ma Olaszország!

És mi az a varázshatalom, mely azzá tette, a mivé lett? Az, hogy ez a szó «lehetetlen» az olasz hazafiság szótárában soha nem létezett. Soha! a sorsnak semmi csapása alatt. Ők nem lapultak el az akadályok előtt, hát az akadályok simultak el, törhetlen hitük, hajthatatlan akaratok előtt, melyet sem elcsüggeszteni, sem megkérdelni nem lehetett. Mindig lehetségesnek tartották, hogy olasz kérdés legyen. Tehát lett. S a történelem kényszerülve volt azt felkarolni. Ez nyújt kulcsot ahhoz a különös jelenethez, hogy még akkor is ők nyerték meg a hadjáratot, mikor a csatákat elvesztették.

Magyar kérdés soha sem lesz a történelem előtt, ha azt maga a nemzet lehetetlennek tartja, s a jogfeladást, melyet egy boldogtalan perczen minden tekintetben indokolatlan aberratioja nyakába hárított, oly bevégzett ténynek tekint, melytől a jog alapjára visszatéríteni lehetetlenség.

Hát én azt mondom a kicsinyhitűeknek: a nemzetek religiójában a függetlenség a szentlélek, mely elevenít. Ne vétkezzetek a szentlélek ellen! Meg vagyon írva, hogy minden más bűn megbocsáttathatik, de ez az egy nem. Ennek a bűntetése nemzeti elkárkozás. Ne vigyétek nemzetünket kísértetbe, hogy oly bűnbe essék, melyet a világ bírálja, a történelem soha sem hagyott és soha sem hagyand büntetlenül.

Helfy Ignáchoz írt leveléből, 1878. július 28-án.

*Levele Deák Ferenchez Párisból,
1867. május 22-én.*

Barátom! Engedd meg e megszólítást azon mult emlékének nevében, mely a hosszú számkivetés keservei, a hazafi bánat és családi bú minden súlya alatt előttem mindig szent maradt.

Mi nemcsak elvrokonok, de barátok is valánk, a szó nemesebb értelmében férfikorunk szebb szakán keresztül, midőn még egy irányban haladtunk a hazafiúi köteleesség ösvényén.

Együtt állottunk őrt a nemzet jogai mellett az 1848-i válság előestéjén, midőn mint ministertársak közegyetértéssel megköveteltük a bécsi udvartól és kormánytól, hogy «hazánknak törvényes önállása és szabadsága minden tekintetben, a pénz- és hadügyek önálló, független és minden avatkozástól ment kormányzatát is világosan oda érte, nyíltan elismerve és megóva legyen».

És együtt izentük meg e jogszerű követelés folytán a bécsi kormánynak, hogy «az összes nemzettel egyetértőleg változatlanul el vagyunk határozva, a magyar nemzetnek önállásából semmi áron egy hajszálnyit sem engedni, s a szövetséges barátságra hasonló barátsággal, ellenzékeskedésre jogszerű visszatöreléssel felelni».

A percz csakhamar elkövetkezett, midőn választanunk kellett, ha beváltuk-e a jogszerű visszatörelés változhatatlannak nyilatkozott határozatát, vagy védtelenül fogadjuk a halálos csapást, mit az önkény hazánk nemzeti és állami életére mért.

Te, mert nem bízál nemzetünk erejében, a visszavonulást választottad.

Én azok soraiba állottam, kik istenbe, jogaikba, s önmagukba bizva, az ellenséges megtámadásra jogszerű visszatöreléssel feleltek, miként ezt együtt, a nemzet nevében, a hatalomnak megizentük volt.

Nem dicstelen a lap, melyet a magyar nemzet ez elhatározás folytán a történelem könyvébe iktatott. S habár egy idegen nagyhatalom jogtalan fegyvereinek súlya alatt sikerült is az árulásnak nemzetünk önbizalmát megrendíteni s a megrendített önbizalommal karját elzsibbasztani: — a hősiességet, melylyel jogait védte volt, csodálatlan kísérte a világ: nem érdemlett bukásának rokonszenvvvel adózott, s nemzetünk életrevalóságának amaz óriási revelációja — melynél a sikerhez csak egy kissé több kitartás hiányzott — annyit mindenesetre eredménye, hogy úgy a hatalmak politikájában, mint a népek érzelmeiben, a magyar nemzet, még bukásában is, azon öncélú életerős tényezők közé lőn sorolva, melyekkel az európai történelem progressusában számolni lehet, számolni kell, s melyeknek a történelem logikája jövődőt ígér, ha csak, a história önálló tényezői sorából öngyilkos kézzel maguk magukat ki nem törlik.

Nagy vívmány ez, barátom, melyet feladni bűn! S a nemzet, mely oly körülmények közt is képes volt ez állást kivívni, annyit legalább megérdemel, hogy önállásának megvédése s jogainak valószínűsítése körül ereje iránt ne essenek kétségbe vezérei.

A mint akkor e válság perczében elváltak utaink, elválva maradtak tizenkilencz hosszú éven át mind e mai napig.

Nekem hontalan bujdosás jutott osztályrészemül; — neked a nemzet tiszteletétől, s a

tényező elemek többségének bizalmától környezett vezéri szerep. De jutottak e vezéri szereppel osztályrészedül nagy kötelességek is és roppant felelősség.

Elvált utainkon kiindulási pontunk s utunk iránya különbözik, csaknem — mondhatnám — ellenkezik.

De nem mondhatod, hogy utadban állottam; nem mondhatod, hogy nehézségeket iparkodtam elédbe gördíteni, vagy számvetésidet megzavarni.

Azonban hazafi vagyok, nemzetem sorsa szíven fekszik. S ez érdekeltségnél, e kötelességnél fogva szemmel kísértem folyvást polgári működésedet, reményelve néha, aggódva sokszor, figyelemmel mindig — de nem szólottam.

Most szólok, és hozzád nyiltan szólok, mert úgy látom — s az évek és szenvedések terhe alatt meghiggadt ítélet tekintetével látom úgy, — hogy nemzetünk a jogfeladások sikamlós meredélyén veszélybe, többbe, mint veszélybe, halálba sodortatik.

Midőn 1861-ben felirataidat olvasám, melyek nevedre annyi dícsfényt özönlöttek, megnyugtatót kerestem s találtam a gondolatban, hogy a nemzet önállásából s alkotmányos jogaiból, miket nem kevesb férfiassággal mint bölcseséggel világosságba helyezél, nem fogsz engedni egy hajszálnyit is semmi áron.

Mert olyannak ismertelek, ki mérséklettel szab határt kívánalmainak, komolyan megfontolva, a mit követel; de a joghoz, melyet így megfontolva követelt, tántoríthatlanul ragaszkodik.

Engem — ki bizonyos kapcsolatokban az ellentétet kiengesztelhetleneknek ítélem — nem elégitett ki a határ, melyet kitűztél; de meg

tudtam fogni, hogy, ha nemzetünk vezérleted alatt békés uton eljut azon határhoz, lesz oka többet, nagy szenvedések árán, nem merényleni; ha pedig el nem jut, nyitva maradónak hittem a tért a jövő számára, mert nem lesz semmi jog feláldozva. — Pedig magad mondád, s helyesen mondád, hogy a jogot, melyet erőszak elveszen, vissza lehet szerezni, s veszve csak az van, a miről a nemzet maga lemondott.

Nem vélek hibázni, midőn állítom, hogy azon nagy, azon példátlan befolyás, melyet a nemzet határozataira gyakorolsz, azon álláspont következése, melyet 1861-ben választottál. S nem vélek hibázni, midőn állítom, hogy a roppant erkölcsi hatalomnak, mely kezeidben van, kulcsa abban fekszik, hogy a romlatlan nép ösztönszerűsége Téged, a nemzeti jogok békés uton visszaszerzésének tereén vezérét, még mindig az 1861-i jogalapon vél állani. — — — — —

Ily szempontból vetni kockát a nemzet sorsa felett hiba is, de nem is szabad.

Nemzetnek lehet elnyomást túrníe, de jogai valószínűsítésének reménye iránt semmi körülmények közt nem szabad kétségbe esnie, s azért, mert valamely jogát nyomban nem képes valószínűsíteni, nem szabad arról önként, örök időkre lemondani.

De hiba is ezen lemondás, és pedig olyan hiba, mely a körülmények által sem menthető.

Engedd, hogy emlékeztesselek a multakra.

A mit most a közözügi munkálat az ugynevezett birodalmi egységnek s nagyhatalmi állásnak áldozatul hoz, az lényegében éppen az, a mi 1848-ban Jellasics betörését megelőzőtt ultimátumképp tőlünk követeltetett.

Ultimátum volt, barátom! fegyver éléről

nyújtott ultimátum, nekünk védteleneknek. És támogatására fel volt szitogatva ellenünk a szenvedelmes belháboru, s határainkon invasionalis seregek álltak csatarendben.

És e veszéllyel szemben volt-e a ministeriumban, melynek mindketten tagjai voltunk, volt-e az országgyűlésen csak egyetlen hang is, mely azon most annyi készséggel elfogadott követeléseket csak tárgyalásra is méltónak tartotta volna?

Nem volt. Az egész ministerium, Te és Eötvös épp úgy, mint én, s én úgy, mint az egész országgyűlés, indignatióval utasítottuk vissza a jogtalan, a nemzeti öngyilkolást kívánó követelést. Te visszavonultál, Eötvös a vihar elől külföldre vonult; én védelemre határoztam magamat; de a követelt jogfeláldozást egyikünk sem irta alá.

Jött 1861. Az osztrák hatalom akkor még bizonynyal erősebb volt, mint 1867-ben. Mit feleltél a megújított követelésekre? Saját felirataidra utallak. Ugy ismerted akkor is a *pragmatica sancti*ót, mint most; de megemlékezel az 1791: X. cikkéről is, s a jogtalan követelésre a jog, a teljes jog követelésével feleltél; és megmondottad a közös érdekű viszonyokra (melyek hiszen egészen különálló országok közt is létezhetnek, annál inkább az egy fejedelmet ismerők közt), megmondottad, hogy esetről esetre majd intézkedik az ország önállólag, miként joga hozza magával, loyaltással, miként mindig tevő.

És most állasz reá, mit akkoron elfogadni sem szabadnak, sem kénytelenségének nem ítéltél?

Most Szadova után, most mondod azt, hogy el kell fogadni, mert többre nincs kilátás?

Megfoghatatlan! —

Én, ki nemzeteknél uralkodóik irányában a

jogfeladást soha sem tartom sem szabadnak, sem kénytelenségnek, igyekeztem magamat, mennyire embertől kitelhetik, a Te álláspontodba belegondolni, s a vélt kénytelenségnek még csak az árnyékát sem vagyok képes fölfedezni; hanem látom azt, hogy a magyar nemzet éppen azon perczet választja kétségbe esni állami jogainak teljes valósíthatása felett, midőn minden nemzet a nagy Angliától a kis Crétáig, érzi, hogy a kor szelleme, a kor iránya, s a politikai viszonyok a jogvisszaszerzésnek vagy a jogfejlesztésnek kedvezők.

Ilyenkor mond le Magyarország legbecsesebb állami jogairól és lemond oly módon, lemond magát oly politikának eszközeül szegődtetve, mely szomszédainkat úgy nyugat mint kelet felé ellenségeinkké teszi; a nemzetiségi belkérdés kielégítő megoldását, a Horvátországgali kiegyezkedést lehetetleníti, s szemlátomást közelgő európai bonyodalmaknál hazánkat a vetélkedő ambícióknak czéltáblául tüzi ki.

És ha azt kérdem magamtól, mi hát az, a mit nemzetünk ennyi feláldozásért jutalmul kap? látom azt, hogy kapja az idegen érdekekérti katonáskodás kötelességének általánosítását; ezer néhány száz millió forint államadósságot, s vele az elviselhetetlen tömérdek adók megörökítését, melyeknek ily viszonyok mellett még csak legcsekélyebb enyhítésére sem lehet gondolni.

És hogy a pohár csordultig teljék, látom azt, hogy a ministerium által előterjesztett törvényjavaslatok még ama nagy jogfeladások után fenmaradtott gyöngyöcskéket is kitépik az 1848-i törvényekből.

Hazánknak, s éppen hazánknak alkotmányos

biztosítékokra nagyon is szüksége van. Hangosan kiáltja e szükséget füleinkbe saját szomorú tapasztalásunk, s negyedfél század történelmének intó szózata. Oda igtattuk egyik biztosítékul a törvényekbe, hogy a költségvetés megállapítása nélkül az országgyűlés el nem oszlattathatik. S a magyar királyi ministerium ki akarja e biztosítékot is a törvénykönyvből töröltetni! És miért? azért, mert lehet eset, midőn e biztosíték a hatalmat terjeszkedési vágyában genirozhatja.

Ott volt a nemzetőrség. A legártatlanabb institutio a világon, szemben a törvényt tisztelő hatalommal. Sőt a rendnek, a személy- és vagyonszolgáltatásnak legsikeresebb őrije, mert azt magának a népnek az oltalma alá helyezi. De van ezen institutio eszméjében valami, a mi fékül szolgálhat a hatalomnak, hogy ne merje túlfeszíteni az önkénynyé fajulás húrját. S mert ez van benne, a ministerium a nemzetőrséget el akarja törölni.

Én nem gondolom, hogy az országgyűlésnek missziói közé tartozzék a hatalom útjából az önkénynyé fajulás akadályait elhárítgatni. Biztosítékokra nem a hatalomnak van szüksége, hanem a népnek; s én nem gondolom, hogy az általános katonai kötelezettség, kapcsolatban a ministeri felelősség alul elvont rendelkezés hatalmával, biztosíték dolgában a nemzetőrségi institutiót mellőzhetővé tenné.

A törvény némi politikai jogokat ruházott a határőrvidéki lakosságra. A ministerium — a helyett, hogy, a mint jogszerű is, tanácsos is volna, e jogokat kifejleszthetné, korunk irányának derísíjára eltöröltetni indtványozza. És ezt épp akkor, midőn Horvátország, melylyel a kiegyezkedés annyira kívánatos, a határőrvidék

politikai állásának biztosítását még az inaugurale diploma feltételei közé is igtatandónak vélte.

Általában a ministerium által előterjesztett törvényjavaslatok annyira ellenkeznek Magyarország állami életfeltételeivel; annyira összeütköznek azon politikai iránynyal, melyhez nemzetünk negyedfél századon át jó- és bal-szerencsében mindig tántoríthatatlanul ragaszkodott, s melyhezi hűségének köszönheti nemzetünk, hogy még van; annyira ellentétben állanak a kornak, melyben élünk, irányával, európai conjuncturák sugalmaival; horderejükben annyira veszélyesek, s annyira nincsenek motiválva sem a szükség, sem a kénytelenség, sem az uralkodó ház helyzete, sem a legegyszerűbb politikai számtan kívánalmai által, miszerint nem győznék eléggé bámulni, hogy akadhat ministerium, mely az előterjesztés felelősségét el meri vállalni, ha minden oda nem mutatna, hogy a te egyetértésedtől, s általad az országgyűlési többség támogatásáról magát eleve biztosítotttnak tudja.

Lassan-lassan fellebben a fátyol a Bécscsели alkudozások titkairól. Úgy látszik, mindez már kicsinált dolog, s az országgyűlés csak arra van hivatva, hogy a bevégzett tényt registrálja.

De én e tényben a nemzet halálát látom; s mert ezt látom, kötelességemnek tartom megtörni hallgatásomat; nem a végett, hogy vitatkozzam, hanem hogy Isten, a Haza, s az utókor nevében esdekelve felszólítsalak: Nézz körül magasb államférfiui tekintettel, s fontold meg a maradandó következtetéseket, melyek felé vezeted a hazát, melynek élni kellene, midőn a mi csontjaink már rég elporlottak; a Hazát, melyben nemcsak a jelen röppenő perczét, de a változ-

hatlan multat s a közelgő jövőt is szeretnünk kell. Ne vidd azon pontra a nemzetet, melyről többé a jövőnek nem lehet mestere!

Megőszültem a tapasztalásokban gazdag szenvedések iskolájában, az évek súlya, s a bú és bánat alatt. Nem személyes érdek, nem ingerültség, nem fontoskodási viszketeg szól belőlem. Nekem személyemre nézve nincs semmi várni, nincs semmi kívánni valóm, sem a nemzettől, sem az élettől. De keblemben fiatal erélylyel él, s fog élni halálomig a kötelesség érzete hazám iránt.

E kötelességérzet ösztönzött e felszólamlásra. Bocsásd meg azt a kútfő kedvéért, melyből eredett.

Ha a siker megnyugvását nem vihetném magammal síromba: hadd vihessem magammal legalább a reményt hazám jövődjéje iránt.

Ne vezesd hazánkat oly áldozatokra, melyek még a reménytől is megfosztanának!

Tudom, hogy a Cassandrák szerepe hálátlan szerep. De Te fontold meg, hogy Cassandrának igaza volt!

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 4068 / 195. A. sz.

TARTALOM.

	Oldal
Előszó	5
Bevezetés	6
Szent István intelmei	35
Kálti Márk történetbölcselete	47
A rákosi végzés (1505)	50
Pázmány Péter	57
Gróf Zrínyi Miklós	61
Kazinczy Ferenc	71
Kisfaludy Sándor.....	74
Berzsenyi Dániel	77
Az 1791. évi 10. törvénycikk	70
Kölcsey Ferenc	83
Gróf Széchenyi István	83
Vörösmarty Mihály	118
Petőfi Sándor	123
Báró Kemény Zsigmond	129
Deák Ferenc	139
Arany János	149
Kossuth Lajos	157

MOULTON

1872	...
1873	...
1874	...
1875	...
1876	...
1877	...
1878	...
1879	...
1880	...
1881	...
1882	...
1883	...
1884	...
1885	...
1886	...
1887	...
1888	...
1889	...
1890	...
1891	...
1892	...
1893	...
1894	...
1895	...
1896	...
1897	...
1898	...
1899	...
1900	...